

**ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN BÖLÜŞÜM
İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ**

Yasemin KUŞCU ERDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

Uşak

Kasım, 2015

**ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN BÖLÜŞÜM
İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ**

Yasemin KUŞCU ERDOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı İktisat Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım, 2015

ÖZET

ULUSLARARASI TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN BÖLÜŞÜM İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Yasemin KUŞCU ERDOĞAN

İktisat Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2015

Danışman: Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin işgücü piyasası üzerindeki etkileri iktisat literatüründe ilgi çeken konuların başında gelmektedir. Ticaretin serbestleşmesi olumlu ya da olumsuz mutlaka işgücü piyasalarını etkilemiştir. Teknolojik değişimlerle birlikte sermaye hareket kazanmış ve üretim başka ülkelere hızla kayabilme özelliği kazanmış, endüstriyel yapıda değişimler yaşanmış, esnek üretim biçimi yaygınlaşmış, işgücü piyasası katmanlaşmış, bilginin kendisi yeni bir üretim faktörü olarak görülmeye başlanmış ve bilgi işçisi kavramı öne çıkmıştır.

Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar daha çok Faktör Donanımı Teorisi ve bu teoriden ortaya çıkan Stolper- Samuelson Gelir Dağılımı Teorisine dayanmaktadır. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisine göre dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte ülkelerde bol bulunan üretim faktörüne olan talep ve bu faktörün fiyatı artar, az bulunan üretim faktörlerine olan talep ve bu faktörün fiyatı azalır. Bu durum ise ülkedeki gelir dağılımı eşitsizliklerini düzeltici etkide bulunur. Türkiye'ye bakıldığında ise dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte ülkede bol bulunan faktör olan emek faktörünün talebinin ve ücretinin artması, işsizliğin ise azalması beklenmektedir.

Bu çalışmada uluslararası ticaretin serbestleştirilmesinin işgücü piyasası üzerine etkisi açık işler ile işsizlik arasındaki negatif ilişkiyi gösteren Türkiye'nin 1989-2013 yıllarına ait dönemsel Beveridge Eğrisi yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre dış ticaretin serbestleştiği ilk yıllarda işsizlik değerleri nispeten düşük seviyelerde olmuş, açık işler ise artma ve azalma

yönünde hareket kazanmıştır. Bu yıllardan itibaren 2000 yılına kadar genel olarak işgücü piyasası açık iş sayısının işsizlik sayısından fazla olduğu yer olan 45° derece doğrusunun solunda yer almaktadır. Bu tarihten sonra ise özellikle kriz yıllarında işsizlik sayısının açık iş sayısından fazla olduğu yer olan 45° doğrusunun sağında yer almaktadır. Son yıllarda işgücü piyasasının tekrar 45° doğrusunun solunda olması nedeniyle ekonomik canlanma sürecinde olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda açık sayısı işsizlik sayısından fazla olsa da özellikle 2008 yılından sonra açık iş sayısı ile işsizlik sayısı zaman zaman birlikte artış göstermiş, Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşmış ve işgücü piyasasındaki uyumsuz eşleşmeler artmıştır. Uyumsuz eşleşmelerin artmasında daha çok işgücü piyasasının yapısal sorunları ve yaşadığı krizler etkili olmuş, Beveridge eğrisi krizlerden sonra literatürle uyumlu olarak saat yönünün tersine doğru bir yönelim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ticaret, Stolper-Samuelson teorisi, işgücü piyasası, Beveridge eğrisi.

ABSTRACT**EFFECT OF THE LIBERALISATION OF INTERNATIONAL TRADE ON
DISTRIBUTIVE RELATIONS****Yasemin KUŞCU ERDOĞAN**

Department of Economics

Social Sciences Institutes Uşak University, November 2015

Advisor: Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

Effects of the liberalization of international trade on labor market are the primary interesting subjects in the economic literature. Liberalization of trade has always influenced labor markets, either positive or negative. Along with technological changes capital has been mobile and production has gained the ability to move rapidly into other countries, changes have been occurred in industrial structure, flexible production manner has been prevalent, labor market has been stratified, knowledge itself has begun to be seen as a new production factor and the concept of knowledge employee has come to the fore.

Studies on this subject are rather based on the Theory of Factor Endowment and the Theory of Stolper-Samuelson Income Distribution, which emerged from former theory. According to the Theory of Stolper-Samuelson Income Distribution, along with the liberalization of foreign trade, demand on prevalent production factor in countries and price of this factor increase, demand on rare production factor and price of this factor decrease. In consequence of this process, income inequalities in the country improve. When we look at Turkey, along with the liberalization of foreign trade it is expected that demand on prevalent labor factor and wages increase and unemployment decreases.

In this study, effect of the liberalization of international trade on labor market has been tried to examine through the help of Turkey's periodical Beveridge Curve covering 1989-2013, which shows the negative relation between vacancy and unemployment.

According to the analysis results, during the first years that foreign trade has been liberalized, unemployment rates have been relatively low and vacancy have a movement in increasing and decreasing. As of these years up to 2000 in general, labor market has been left to 45° line, which is vacancy are greater than unemployment rates. After 2000, in especially crisis years, it has been right to 45° line, which is unemployment rates are greater than vacancy. In recent years, since labor market is again left to 45° line, we can say that there is a process of economic recovery. However, although vacancy are greater than unemployment rates in recent years, especially after 2008 vacancy and unemployment rates occasionally have increased altogether, Beveridge curve has moved away from origin and incompatible matches in labor market have increased. Structural problems and crises of labor markets have rather influence on the increase of incompatible matches, after crises Beveridge curve has tend to be counterclockwise in accordance with the literature.

Keywords: International trade, Stolper-Samuelson Theory, labor market, Beveridge curve.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın hazırlanması sürecinde, değerli bilgilerini ve yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL'a, bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana yol gösteren, emeğini, kıymetli bilgilerini ve zamanını bana ayıran Prof. Dr. M. FAYSAL GÖKALP hocama, tez çalışmam boyunca önerilerini ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Hakan KAHYAOĞLU hocama ve emeği geçen tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve öğrencilik hayatım boyunca her zaman yanımda olan, büyük bir özveriyle maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Arife KUŞCU ve babam Şükrü KUŞCU'ya, bu süreçte her zaman yanımda olan eşime ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Yasemin KUŞCU ERDOĞAN

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı : Yasemin KUŞCU ERDOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Yalova / 21.08.1987
Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetler : -

İletişim

e-posta adresi : yaseminkuscu2@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	VIII
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ.....	3
1.1. DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİLERİNİN TEORİK ANALİZİ.....	3
1.1.1. Dış Ticaret ve İstihdam İle İlgili Görüşler.....	3
1.1.2. Dış Ticaret ve İstihdam İle İlgili Teoriler.....	7
1.1.2.1. Faktör Donanımı Teorisi.....	7
1.1.2.1.1. Leontief Paradoksu.....	11
1.1.2.2. Uluslararası Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi.....	12
1.1.2.3. Stolper- Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi.....	13
1.1.2.4. Nitelikli İşgücü Teorisi.....	22
1.1.2.5. Mikro Yakınsama Yaklaşımı.....	23
1.2. İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ KAVRAMLAR VE BEVERİDGE EĞRİSİ İLİŞKİSİ.....	24
1.2.1. Beveridge Eğrisiyle İlgili Kavramlar.....	24
1.2.1.1. İşsizlik.....	24
1.2.1.1.1. İşsizliğin Tanımı.....	24
1.2.1.1.2. İşsizliğin Türleri.....	24
1.2.1.1.2.1. Açık İşsizlik.....	24
1.2.1.1.2.2. Yapısal İşsizlik.....	25
1.2.1.1.2.3. Doğal İşsizlik Oranı.....	25
1.2.1.1.2.4. İradî İşsizlik.....	26
1.2.1.1.2.5. Friksiyonel (Arızı) İşsizlik.....	26
1.2.1.1.2.6. Konjonktürel İşsizlik.....	26
1.2.1.1.2.7. Mevsimlik İşsizlik.....	27
1.2.1.1.2.8. Teknolojik İşsizlik.....	27

1.2.1.1.2.9. Gizli İşsizlik.....	27
1.2.1.2. Arama- Eşleşme Modelleri ve Uyumsuz Eşleşme.....	28
1.2.1.3. Beveridge'nin Tam İstihdam Modeli.....	30
1.2.1.3.1. Tam İstihdamın Anlamı ve Üç Temel Koşulu...	30
1.2.1.3.2. Tam İstihdamın Ülke İçi Etkileri.....	36
1.2.1.3.3. Tam İstihdamın Uluslararası Etkileri.....	40
1.2.1.4. Beveridge'nin Refah Devleti Modeli.....	44
1.2.2. Beveridge Eğrisi.....	45
1.2.2.1. Beveridge Eğrisi Kavramı.....	45
1.2.2.2. İşsizliğin ve Açık İşlerin Minimalist Modeli.....	51
1.2.2.3. Eşleşme Fonksiyonunun Elde Edilmesi.....	52
1.2.2.4. Beveridge Eğrisi Üzerindeki Hareketler.....	53
1.2.2.5. Beveridge Eğrisi Üzerindeki Kaymaları Etkileyen Faktörler..	57
1.3. DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİNİN BEVERİDGE EĞRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	63
2. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ SÜRECİNDE İŞGÜCÜ PİYASASININ ANALİZİ.....	66
2.1. DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ SÜRECİ.....	66
2.2. İŞGÜCÜ PİYASASINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER.....	72
2.2.1. İşgücünün Yapısında Meydana Gelen Değişimler.....	82
2.2.2. Ücretlerde Meydana Gelen Değişimler.....	93
2.2.3. İstihdamda Meydana Gelen Değişimler.....	99
3. BÖLÜM: TÜRKİYE'YE AİT BEVERİDGE EĞRİSİNİN ELDE EDİLMESİ, DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİNİN EĞRİ İLE ORTAYA KONULMASI.....	129

3.1.BEVERİDGE EĞRİSİ ANALİZİ İÇİN OLUŞTURULAN VERİ SETİ.....	129
3.2.TÜRKİYE'NİN 1989-2013 YILLARINA AİT DÖNEMSEL BEVERİDGE EĞRİSİ VE EĞRİNİN ANALİZİ.....	131
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA.....	137

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Toplam Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı.....	84
Tablo 2: Türkiye’de 2011 ve 2025 Nüfus Projeksiyonları (Bin Kişi).....	85
Tablo 3: Türkiye’de Yıllara Göre İşgücü Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	88
Tablo 4: Türkiye’de 15-24 Yaş Grubundaki Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi).....	93
Tablo 5: Türkiye’de İşsizliğin Yıllara Göre Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)...	102
Tablo6: Türkiye’de İstihdamın Yıllara Göre Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	105
Tablo 7: Türkiye’de Kent-Kır Ayrımı ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (% , Bin Kişi).....	108
Tablo 8: Türkiye’de 15-24 Yaş Grubundaki Nüfusun İstihdam Durumu (Bin Kişi).....	110
Tablo 9: Türkiye’de Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	112
Tablo 10: Türkiye’de Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (15+ Yaş).....	114
Tablo 11: Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları ve Dağılımı, NACE Rev. 2 , (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	119
Tablo 12: Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	121
Tablo 13: Türkiye’de Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Yıllara Göre İşteki Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	124
Tablo 14: Türkiye’de İş Arama Süresine Göre İşsizler (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	126
Tablo 15: 1989-2013 Yıllarına Ait Açık İş ve İşsizlik Değerleri.....	130

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Teorinin Grafikle Gösterilişi.....	8
Şekil 2: Uluslararası Ticaretin Reel Ücretlere Olan Etkisi.....	17
Şekil 3: Sermaye ve İşgücü Oranları Arasındaki İlişki.....	18
Şekil 4: Kuramsal Beveridge Eğrisi'nde Hareketler.....	46
Şekil 5: Kuramsal Beveridge Eğrisi.....	48
Şekil 6: Beveridge Eğrisindeki Değişmeler.....	54
Şekil 7: Beveridge Eğrisindeki Hareketler.....	58
Şekil 8: Beveridge Eğrisinin Arka Planındaki Açık İş ve İşsizliğe İlişkin Basit Bir Model.....	60
Şekil 9: İşsizlik ve Açık İş.....	64
Şekil 10: Türkiye'nin 1989-2013 Yıllarına Ait Dönemsel Beveridge Eğrisi.....	131

KISALTMALAR

- AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE: Araştırma ve geliştirme
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
FRBSF: San Francisco Merkez Bankası
GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ: Gelişmekte olan ülkeler
GSYİH: Gayrisafi yurt içi hasıla
ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: Uluslararası Para Fonu
İŞKUR: Türkiye İş Kurumu
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
WB: Dünya Bankası
WTO: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Geçmişten bu yana uluslararası ticaretin serbestleşmesi sonucu istihdamda yaşanan gelişmeler araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmaların çıkış noktası her ülkenin her üretim faktörüne bol olarak sahip olmamasıdır. Bazı ülkelerde bir üretim faktörü bol olarak bulunabilirken bazılarında bulunmayabilir ya da sınırlı sayıda olabilir. Bu nedenle dış ticaret teorilerinde genel olarak savunulan görüş her ülkenin bol olarak sahip olduğu üretim faktörünün kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşarak bu ürünleri ihraç etmesinin daha avantajlı olduğudur. Bol bulunan üretim faktörüne sahip olan ülke maliyet üstünlüğüne de sahip olduğu için avantajlı olmaktadır. Ayrıca dış ticaretle birlikte bol bulunan üretim faktörüne talep artacağı için fiyatı da artacak, az bulunan üretim faktörüne talep azalacağı için fiyatı da azalacak ve faktör fiyatları eşitlenmeye başlayacaktır. Böylece gelir eşitsizlikleri de azalacaktır. Türkiye açısından duruma bakıldığında ise dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte emek faktörü bol bulunduğu için emek faktörüne olan talep ve ücretler artacaktır.

Çalışmada bu konunun ele alınmasının sebebi de uluslararası ticaretin serbestleşmesinin Türkiye’de emek istihdamının nasıl etkilediğini incelemektir. İşsizlik birçok ülkenin olduğu gibi Türkiye’nin de yıllardır karşı karşıya kaldığı bir problemdir. Dış ticaretle birlikte artan emek talebi doğrultusunda yeni istihdam alanlarının açılmasıyla birlikte işsizliğin azalması beklenmektedir. Ancak hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde bu konuda yapılan çalışmalarda fikir birliğine varılamamıştır. Kimi ülkelerde uluslararası ticaret serbestleştikten sonra işsizlik azalırken, kimi ülkelerde artmıştır. İşsizliğin çok boyutlu olması ve işgücü piyasasının yapısal özelliklerinin bu konuda etkin olması sorunu karmaşık bir hale getirmektedir.

Çalışmada dış ticaret ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemek için Beveridge eğrisinden yararlanılmıştır. Analiz için Beveridge eğrisinin kullanılmasının sebebi eğrinin açık işler ve işsizlik arasındaki ilişkiyi göstererek ekonominin hem konjonktürel durumu hakkında hem de işgücü piyasasında işverenler ile işsizlerin uyumu hakkında fikir vermesidir. Beveridge eğrisi işgücü piyasasının durumu hakkında önemli bilgiler göstermesine rağmen Türkiye’de yapılan araştırmalarda çok fazla kullanılmamış ve genel olarak ikinci planda kalmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında uluslararası ticaret ve istihdam ile alakalı görüşler ve teoriler incelenmiştir. İkinci kısımda Beveridge eğrisi ile ilgili kavramlar hakkında bilgiler verilmiş ve Beveridge eğrisi teorik olarak incelenmiştir. Üçüncü kısımda ise dış ticaretin serbestleşmesinin Beveridge eğrisi üzerindeki etkisi teorik olarak incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde dış ticaretin serbestleşmesi süreci ve bu süreçte Türkiye işgücü piyasasında meydana gelen değişimler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise öncelikle Beveridge eğrisinin elde edilmesinde kullanılan veriler açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye'nin 1989-2013 yıllarına ait dönemsel Beveridge eğrisi çizilmiştir ve eğrinin yorumlanmasıyla birlikte sonuca ulaşılmıştır.

1. BÖLÜM: DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

1.1. DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİLERİNİN TEORİK ANALİZİ

1.1.1. Dış Ticaret ve İstihdam İle İlgili Görüşler

Merkantilistlerden bugüne kadar geçen zaman içerisinde, dünya ekonomisinde gittikçe daha önemli bir yer bulan ve önemi sürekli artan dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi, uluslararası ticaret teorilerinde tartışma konusu olmuştur (Polat, Uslu ve Aydemir, 2011).

Dış ticaret ve gelir dağılımı konusunda yapılan analizler daha çok Heckscher-Ohlin ve Stolper-Samuelson yaklaşımlarına dayanır (Esen, 1997).

Heckscher, dış ticaretin üretim faktörlerinin fiyatları, yani bölüşüm üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerektiğini belirtmiş, bu konuyu araştırmanın kişileri ülkelerin karşılıklı maliyetleri arasındaki farkı açıklamaya götüreceğini ifade etmiştir. Üretim faktörlerinin fiyatlarının ülkelere göre farklılaşmasının temel nedeni, faktörlerin ülkeler arasında hareketsiz olmalarıdır. Bu durumda, ülkelerde farklı maliyetlerin ortaya çıkmasının temel nedeni, bir ülke içinde faktörlerin göreceli kıtlığı veya bolluğu olmaktadır. Uluslararası ticarete başlamanın ön koşulları farklı göreceli kıtlık olmaktadır. Bunun anlamı, alışveriş yapan ülkelerde üretim faktörlerinin göreceli fiyatlarının farklı olması, aynı zamanda farklı mallarda üretim faktörleri arasında farklı orantıların bulunmasıdır (Uysal, 1997).

Üretim faktörleri arasında ikame olanağı, ülkelerin aynı malı farklı üretim teknikleri kullanarak üretebilmeleri olasılığını akla getirir, bu da faktör fiyatlarının göreceli olarak farklı olmalarının dış ticareti açıklamakta kullanılamayacağı anlamına gelmektedir. Bu sebeple, üretimde kullanılan emek-sermaye oranının değişmeden kalabilmesi için faktörlerin ikame edilmemesi gerekmektedir (Uysal, 1997).

Bu şartlar altında dış ticaretin ulusal gelirin faktörler arasındaki dağılımını etkileyebileceği söylenebilir. Dış ticarete başlanmasıyla, ihraç malında yoğun olarak kullanılan üretim faktörleri miktarı iç pazarda üretilen mallarda azalırken, ithal malı üretiminde kullanılan üretim faktörleri miktarında bolluk görülür. Bu şekilde dış ticaret yerli malların üretiminde kullanılan değişik üretim faktörleri açısından, bir yandan kıtlığı arttırırken, diğer yandan kıtlığı

azaltmaktadır. Üretim faktörleri arasında göreceli kıtlığın veya bolluğun değişme göstermesi için ayrıca faktör arzının da faktör fiyatlarındaki değişmeden etkilenmemesi gerekmektedir. Yani faktör arzının fiyat esnekliği sıfır olmalıdır (Uysal, 1997).

Heckscher'in bu yaklaşımı Ohlin'in de katkılarıyla, faktör donanımı teorisi olarak adlandırılan yeni bir dış ticaret teorisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bertil Ohlin, bölgelerarası ticaret ile uluslararası ticaret arasında benzerlik kurmuştur. Birçok nedenden dolayı üretim faktörleri bazı bölgelerde bulunurken, bazı yerlerde ise bulunmamaktadır. Belirli yerlerde ise sınırlı miktarda vardır ve güçlkle yer değiştirir. Bazı bölgelerde ise sınırlar arası mal hareketlerine engel olan ulaşım maliyetleri vardır. Ohlin'e göre, "bölge" kendi kendine yetebilme özelliğine sahiptir. Bölge, içinde üretim faktörlerinin tam akışkan olduğu, ancak bölgeler arasında faktör akışkanlığının olmadığı veya belli koşullar altında gerçekleştiği bir yerdir. Diğer bölgelerden ayrılmasını sağlayan şey kendine özgü faktör donanımıdır. Bölge tanımına en uygun düşen örnek ise, "ülke"lerdir (Ohlin, 1967).

Bir bölge, kendisinde bulunmayan üretim faktörlerinin kullanılmasını gerektiren malları üretemez. Genellikle belirli bir ürün için gerekli olan faktörlerin arzı, en azından bu ürün büyük miktarlarda gerektiğinde her bölgede bulunmalıdır. Ancak bazı bölgelerde bu üretim faktörleri bol miktardadır, bazılarında ise daha az miktardadır. Bu üretim faktörüne daha çok sahip olan ülke maliyet üstünlüğüne sahiptir. Dolayısıyla daha ucuza ürettiği malın üretiminde avantajlı olduğu için bu ürünün üretiminde uzmanlaşmalıdır. Daha pahalı olan malı üretmesi ayrıca israfa sebep olduğu için tercih edilmemesi gereken bir karardır. Bu yüzden her ülke, maliyet üstünlüğüne sahip olduğu malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Ülkelerin maliyet üstünlüğünü o bölgenin faktör donanımı belirler. Örneğin, Avustralya'da tarımsal alanlar daha geniştir ancak emek, sermaye ve değerli madenler Britanya'dan daha azdır. Dolayısıyla, Avustralya büyük miktarda tarımsal alan gerektiren ürünlerin üretimine daha elverişlidir. Buna karşılık, Britanya ise, diğer üretim faktörlerine daha çok ihtiyaç duyan malların üretiminde avantajlıdır. İki ülke de kendi tüketimlerini karşılamak için üretim yaparsa, tarımsal ürünler Avustralya'da ucuz, mamul mallar ise, göreceli olarak daha

pahalı olacaktır. Britanya için ise tam tersi bir durum söz konusu olacaktır (Ohlin, 1967).

İki bölge arasında ticaretin olabilmesi için, ikisi arasında mal ve faktör düzeyinde göreceli fiyatların farklı olması gerekir. Bu koşul, bölgeler arası ticaretin başlaması için gerekli bir koşuldur ancak yeterli değildir. Çünkü bu fiyat farkını ortadan kaldırmayacak talep koşullarının da olması gerekir. Talep, aradaki eşitsizliği bozacak durumdaysa, değişim oranına etki ederek fiyatlar arasındaki farkın ortadan kalkmasına sebep olabilir. Bu nedenle, Ohlin, talebin göreceli faktör fiyatları arasındaki farkı koruyan ve aynen yansıtan bir özellik göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Kısacası talep veri olmalıdır. Bu durumda, ticareti faktör oranları ve onların her bölgede yer alacağı göreceli fiyatlar yönlendirir (Uysal, 1997).

Faktör fiyatları arasındaki bu fark, dış ticarete yol açarken, dış ticaret de faktör fiyatlarını ortadan kaldıracı bir etkiye sebep olur. Bu durum şöyle bir örnekle açıklanabilir: Örnek olarak bir ülkede toprak alanı fazla, buna karşılık nüfus yoğunluğu düşük; bir başka bölgede ise nüfus yoğun toprak ise kıt faktör olsun. Birinci bölge, toprağın yoğun olarak kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşıp, o malları ihraç ederken, emekçe yoğun üretilmesi gereken malların üretimini azaltır. Çünkü bu malları ithal etmek daha avantajlıdır. İkinci bölgede ise ücretler düşük, toprak kiralaları yüksektir. Bu bölge emekçe yoğun malların üretiminde uzmanlaşırken, üretiminde toprağın ağırlıklı olduğu malların üretimini bırakır. Çünkü bu malları ucuz olarak birinci bölgeden ithal etmek daha avantajlıdır. Bölgeler arasında faktör yoğunlukları ile uzmanlaşmaya gidilmesi sonucu birinci bölgede toprağa talep artarken, emeğe yönelen talepte önemli bir azalma görülür. Toprak, ticaret öncesi duruma göre kıt faktör olurken, emek göreceli olarak bollaşır. İkinci bölgede ise tersi bir durum yaşanır (Uysal, 1997). Bu sürecin böyle sürüp gitmesi sonucu birinci bölgede toprak rantları, ikinci bölgede ise işçi ücretleri yükselmeye, buna karşılık birinci bölgede işçi ücretleri düşerken, ikinci bölgede toprak rantları azalmaya başlar. Böylece, bölgeler arasındaki faktör fiyatlarında eşitlenmeye doğru bir eğilim başlar (Uysal, 1997).

Üretim faktörlerinin bulunduğu yerde üretim yapmak, faktörleri mümkün olduğu kadar coğrafik dağılıma uygun hale getirir. Bölgelerarası mal

hareketleri ise faktörlerin hareketsizliğini bir ölçüde telafi eder. Kısacası ticaret, üretimin uygun olmayan coğrafi dağılımından kaynaklanan dezavantajlarını azaltır (Ohlin, 1967).

Ticarette tam bağımsızlığın ücretler konusundaki eşitliği sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan ücretlerde uluslararası ticaretten dolayı sıkıntılar yaşandığını ve standart bir eşitliğin olmadığı görüşü de vardır. Eşitlik ancak işgücünün mobil olduğu durumlarda sağlanabilir. Ohlin ücretlerin belirlenmesinde uluslararası ticaretin önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Gümrük vergisini kaybetmiş bir endüstride çalışan işçilerin kısa dönemde bundan zarar görmeyeceği iddia edilemez fakat klasik teoriye göre, uzun dönemde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip –yani üretimin bol olduğu -bir ülkede bu ticaret mallarına olan talep artacaktır. Parasal ücretler düşse de, verginin ortadan kalkması ücret seviyelerinde daha büyük azalmalara sebep olacaktır. Böylece reel ücretlerin artması beklenir. Ücretlerle ilgili meselenin çözümü iş verimi ile ilgilidir. Bir yerde iş verimliliği ne kadar artarsa ücretlerin de o kadar artması beklenir. Ohlin de eğer bir yerde sadece tek bir mal üretiliyorsa işgücünün marjinal verimliliğinin işgücünün miktarına ve sermayeye bağlı olacağını belirtmiştir. Sermaye ve işgücü her bir iş kolu için farklı oranlarda olduğundan bir üretimden diğerine geçişteki en küçük değişiklik işgücünün marjinal verimliliğinin değerini değiştirecektir. Bu bağlamda, işgücünün toplam marjinal verimlilik değerinin üretilen mallara olan talebe bağlı olduğu düşünülebilir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Korunan malın üretimi vergilerin ortadan kalkmasından elbette negatif yönde etkilenecektir. Bu durum işgücü piyasasında rekabet halinde olmayan gruplar arasında bile dikkat çekmiştir. Usta işçiler gibi, işçi sınıfının belli başlı alt grupları diğer gruplar zarar görürken bu durumdan fayda sağlayabilir. Bu yüzden Ohlin, her türlü şartta özellikle imalat sektöründeki işçilerin hayat standartlarının bu durumdan kötü bir şekilde etkileneceğini ifade etmiştir. İmalat ve tarım işçileri rekabet içermeyen iki farklı grup oluştururlarsa, imalat endüstrisindeki yüksek koruma bu sektörlerdeki işçilerin ücretlerini yükseltebilir. Aynı şekilde kısa dönemde çalışanların oluşturduğu uzmanlaşmış ve sabit işçilerin, belli bir materyal faktörüne sahip mal sahiplerinin özellikle

dış ticaretteki yarıştan etkilenip ciddi bir gelir azalmasından dolayı mağdur olacaklarını söylemek de mümkündür. Sadece bu iki sektör değil tüm sektörler düşünüldüğünde uzun vadede korkulacak bir durum yoktur. Yani uluslararası ticaretin uzun vadede genel olarak ulusal geliri çok etkilemeyeceği görüşü hâkimdir. Düşük mesleki hareketliliğe sahip işgüçlerinde bile, eğer bu iş gücü korunmuş sanayilerde çok fazla çalışana sahip ise, gerçek geliri gümrük vergisinin korunmasının kaldırılması ile yükselebilir (Stolper ve Samuelson, 1941). Bu durum şu şekilde özetlenebilir (Stolper ve Samuelson, 1941) :

1. Ticarete çeşitli üretici faktörlerin mutlak ve nispi paylarını etkileyen problem –tek bir sektör ele alındığı için – ortaya çıkmayacaktır.

2. Üretimdeki faktörün mutlak ve nispi payları korunmuş sanayi ile arttırılabilir.

3. Çoğu ekonomist serbest ticaretin mutlak ve nispi paylarda düşüşe sebep olacağını kabul etmektedir. Hatta üretimdeki reel gelirden de bir düşüş olabileceğini kabul etmektedir. Ama bununla birlikte, çoğu ekonomist de mutlak ve nispi paylarda çok da ciddi bir düşüş olmayacağı görüşündedir.

4. Çoğu yazara göre etkenlerin reel gelire olan etkilerinin hesaplanması, tüketicinin bütçesine giren malların fiyatlarının göz önünde bulundurulmasının aksiyomatik¹ bir teorisidir. Bu yüzden tüketici yalnızca ihraç malı tüketirse (Pigou'nun terminolojisinde bu ücret malıdır) ücret malının ithal edilmesinden daha farklı bir sonuca ulaşır.

1.1.2. Dış Ticaret ve İstihdam İle İlgili Teoriler

1.1.2.1. Faktör Donanımı Teorisi

Heckscher-Ohlin teorisine ülkelerin faktör donanımlarını dikkate alarak karşılaştırmalı üstünlükleri açıkladığından “Faktör Donanımı Teorisi” de denilmektedir. Heckscher-Ohlin teorisi ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağını emeğin verimliliğindeki farklılıklar olarak değil, üretim faktörlerinin nispi bolluğu ya da kıtlığı olarak açıklamaktadır (Utkulu, 2005). Heckscher- Ohlin Faktör Donanımı Teorisi, ülkeler arasında aynı mallar için üretim fonksiyonlarının aynı olduğunu kabul ederek, veri teknoloji ve tercihler temel alınarak; dış ticaretin temel sebebinin, ülkelerin sahip oldukları nispi

¹ Aksiyomatik teori, kısaca kanıtlanmamış ancak doğru olduğu kabul edilen kavramlara dayalı olan teori anlamına gelmektedir.

faktör zenginlikleri olduğunu öne sürmektedir. Teoriye göre, bir ülke diğer üretim faktörüne göre nispi olarak daha zengin olduğu faktörü yoğun olarak kullandığı mal üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malları ihraç etmelidir (Karluk, 2002). Heckscher ve Ohlin ile bu teoriyi ortaya koyan Samuelson modelleri dört temel varsayıma dayanmaktadır (Dumlupınar, 2008):

- Modelde iki ülke, iki mal ve iki faktörlü bir üretim yapısı vardır (sermaye-emek).
- Her iki ülkede de üretim faktörleri aynı oranda mevcuttur, her ülkenin endüstrileri içinde tam faktör hareketliliği vardır ancak ülkeler arasında hareketsizlik söz konusudur. Tüm piyasalar serbest ve tam rekabet şartlarına göre çalışmaktadır.
- Faktör donanımları dışında her iki ülkede birbirine her yönden çok benzemektedir (örneğin, benzer tüketim kalıpları).
- Her iki malın üretiminde kullanılan her iki ülkedeki mevcut teknoloji, ne kadar sermaye ve emeğin kombine bir şekilde çıktı elde edebileceğini belirtmektedir. Teknolojide ölçüğe göre sabit getiri vardır.

Faktör donanımı teorisini aşağıda belirtilen şekilde grafik yardımıyla da kanıtlanabilmektedir.

Şekil 1: Teorinin Grafikle Gösterilişi

Kaynak: Seyidoğlu, 2003, s.69

Faktör donanımı teorisinin temel önermesi üretim olanakları ve toplumsal kayıtsızlık eğrileri kullanılarak kanıtlanabilir. Teoride faktör donanımlarının ülkeler arasında farklı, fakat üretim teknolojilerinin aynı olduğu varsayılmaktadır. Buna göre iki ülke için çizilen üretim olanakları eğrileri Şekil 1 üzerinde gösterilmiştir. AA Almanya'nın, TT de Türkiye'nin dönüşüm eğrileridir. Almanya sermayeye bol olarak sahip bulunduğu ve motor üretimi de sermaye yoğun olduğu için, bu ülkenin üretim olanakları eğrisi motor eksenine yönünde daha uzundur. Emeğe zengin biçimde sahip olan Türkiye'nin üretim olanakları eğrisi de tekstil yönünde dışı doğru daha geniş bir biçimdedir. Teorinin önemli bir varsayımı da talep koşullarının ülkeler arasında birbirine benzer olmasıdır. Bu varsayım, çizilen kayıtsızlık eğrisinin iki ülke için de ortak olmasıyla gösterilir. Buna göre, grafikteki kayıtsızlık eğrileri hem Türkiye'ye, hem de Almanya'ya aittir. Dış ticarete başlamadan önce Almanya'nın denge noktası D_A ve iç fiyat oranı F_A , Türkiye'nin denge noktası D_T ve iç fiyat oranı F_T 'dir. F_A doğrusu F_T ye göre daha dik bir konumdadır. Bu durum, Almanya'da Türkiye'ye oranla motorun daha ucuz (tekstilin pahalı) veya Türkiye'de Almanya'ya göre tekstilin daha ucuz (motor pahalı) mallar olduklarını gösterir (Seyidoğlu, 2003).

Böylece Heckscher-Ohlin teorisinin, her ülke zengin olarak sahip bulunduğu mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacaktır şeklindeki temel varsayımı kanıtlanmış olmaktadır. Bu sonuca ulaşılmasında ülkeler arasında talep koşullarının benzerliği varsayımının önemli bir payı vardır. Çünkü talep benzerliği nedeniyle, üretim maliyetleri yapısına uygun bir uzmanlaşma ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 2003).

Teoride, faktör donanımı kavramı fiziksel ve ekonomik tanımlama olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır.

Fiziksel tanımlama, temel olarak çeşitli ülkelerin sahip olduğu emek ve sermayenin fiziksel miktarı ile hesaplanır. Bunu belirleyen unsur “emek-sermaye oranı”dır. Heckscher-Ohlin teorisinde, İngiltere'nin Amerika'ya göre daha emek yoğun bir ülke olduğunu yani İngiltere'nin sermaye başına emek (işçi) miktarı açısından daha zengin bir ülke olduğunu belirtmişlerdir. Bu tespit önemli olan nokta; İngiltere'nin emek gücünün kesinlikle Amerika'dan

daha fazla olması değil, İngiltere'nin emek-sermaye oranının tam olarak Amerika'ya göre daha büyük olmasıdır (Dumlupınar, 2008).

$$\frac{C_A}{L_A} > \frac{C_I}{L_I} \quad C: \text{Sermaye} \quad L: \text{Emek} \quad A: \text{Amerika} \quad I: \text{İngiltere}$$

Fiziki tanımlamada emek ve sermaye stokunun ölçülmesi güçtür. Zira farklı beceri ve yetenek düzeyine sahip emeğin ölçülmesi mümkün değildir. Yine aynı şekilde farklı zamanlarda yapılmış ve farklı nitelikteki sermaye tesislerinin de değerlendirilmesi zordur (Ekizceleroğlu, 2008).

Ekonomik tanımlama ise, ülkeleri emek ve sermaye yoğunluğu gibi “ücret-faiz(rant) oranlarına” göre sınıflandırmaktadır. Yani teori faktör fiyatları ile açıklanmaktadır. Ekonomik kriterdeki oranlarda “ücret” emeğin bedeli; “faiz” ise sermayenin bedeli olarak ifade edilmiştir. Temel olarak bir ülkenin, nisbi olarak daha zengin biçimde sahip olduğu faktör fiyatı daha ucuz olmaktadır. Doğal olarak ülkelerdeki nisbi faktör fiyatları karşılaştırılarak ülkelerin faktör donanımı hakkında bir değerlendirmede bulunmak mümkündür. Örneğin, modelde İngiltere'nin ücret-faiz oranının Amerika'dan daha düşük olması nedeniyle bu ülkenin emek yoğun bir ülke olduğu ve emeğin sermayeye göre daha ucuz olduğu sonucu çıkarılmaktadır (Dumlupınar, 2008).

$$\frac{P_{CA}}{P_{LA}} > \frac{P_{CI}}{P_{LI}} \quad PL: \text{Emeğin bedeli, ücret} \quad PC: \text{Sermayenin}$$

bedeli, faiz (Ekizceleroğlu, 2008).

Ülkeler arasındaki nisbi faktör farklılıkları ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün de temelini oluşturmaktadır. Yani, hem Faktör Donanımı Teorisinde hem de genel olarak Heckscher-Ohlin ticaret teorisinde karşılaştırmalı üstünlük; ülkenin sahip olduğu yetenekleri ve faktör zenginliği ile hangi malları ihraç ve ithal edeceğini belirlemektedir (Gerber, 2005).

Modele göre gelişmiş ülkeler nispi olarak sermaye arzında ve dolayısıyla sermayenin yoğun olarak kullanıldığı ürünlerin üretiminde, gelişmekte olan ekonomiler ise vasıfsız emek arzında dolayısıyla vasıfsız emeğin yoğun olarak kullanıldığı ürünlerin üretiminde avantajlıdırlar. Ticaretin serbestleştirilmesi ile ülkeler avantajlı oldukları ürünlerin üretiminde uzmanlaşacak ve bu ürünleri ihraç edecek, arzı nispi olarak az olan üretim faktörlerinin yoğun olarak

kullanıldığı ürünleri ise ithal edeceklerdir (Gökalp ve Akgün, 2011). Modele göre gelişmekte olan ekonomilerde, sermaye yoğun sektörlerin talep ettiği vasıflı emek yerine emek yoğun ilksel ürünlerin üretiminde çalışan vasıfsız emek talebi artacak, gelişmiş ekonomilerde ise vasıfsız işgücü talebi azalacak, sermaye yoğun sektörlerde çalışma niteliğine sahip olan vasıflı emek talebi artacaktır. Böylece gelişmekte olan ekonomilerde emek talebi artarken, gelişmiş ekonomilerde ise emek talebi azalacaktır (Gökalp ve Akgün, 2011). Nispeten yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olmasından dolayı ve tarımsal malların üretiminin emek yoğun olması nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin tarım sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu kabul edilmektedir (Gingrich ve Garber, 2010). Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretlerini serbestleştirmeleri ile birlikte işgücü verimliliği diğer sektörlerde göre daha düşük olan tarım sektöründe uzmanlaşarak bu sektörde ihracata, verimliliği daha yüksek ve koruma altında olan tarım dışı sektörde ise ithalata yönelmesi beklenmektedir (E. Dağdemir, 2011). Heckscher-Ohlin teorisinde ülkenin değişen iktisadi yapısı ve değişen faktör donanımının ülkenin dış ticaretinin yapısında şu sonuçları meydana getirmesi beklenir: İhracatın mal bileşimi önce doğal kaynak yoğun ihracattan vasıfsız (veya düşük vasıflı) emek yoğun ihracata, daha ileri aşamada sermaye yoğun (fiziki sermaye ve insan sermayesi birlikte) ihracata ve en ileri aşamada ise teknoloji ve bilgi yoğun ihracata doğru gelişecektir (Utkulu, 2005).

1.1.2.1.1. Leontief Paradoksu

Heckscher-Ohlin Teorisi, analitik yönden son derece tutarlı kabul edilmiştir ancak bir malın faktör donanımını belirlemenin güçlüğü nedeniyle uzun yıllar test edilememiştir. Teorinin ampirik açıdan ilk defa test edilmesi, Wassily Leontief'in girdi-çıktı tablosu olarak adlandırılan kantitatif tekniği sayesinde yapılmıştır. Leontief, Amerikan ekonomisinin 1947 yılı dış ticaret verilerini, bu tekniği kullanarak değerlendirmiş ve Heckscher-Ohlin Teorisi'yle tamamen çelişen bulgular ortaya koymuştur. Büyük ses getiren ve literatüre "Leontief Paradoksu" olarak geçen bu çelişki, sermaye yoğun mal ihraç etmesi gereken Amerikan ekonomisinin, emek yoğun mal ihraç etmesi, buna karşılık sermaye yoğun mal ithal etmesinden kaynaklanmaktadır. Leontief bu çelişkiyi, Amerikan işçilerinin, dünyanın diğer ülkelerindeki işçilere göre daha yüksek niteliğe sahip olması ile açıklamaktadır. Leontief'e göre, bir Amerikan işçisi,

üç yabancı işçiye eşdeğerdir. Bu nedenle Amerikan ekonomisi aslında emek zengini bir ülkedir ve uluslararası uzmanlaşmaya, nitelikli emek gerektiren yüksek teknoloji ürünleri ihraç ederek katılmaktadır (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011).

Faktör Donanımı Teorisi'nden bölüşüm ile ilgili iki önemli teori ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Uluslararası Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi, ikincisi ise Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi'dir.

1.1.2.2. Uluslararası Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi

Bu teori uluslararası faktör fiyatlarının dış ticaret yolu ile eşitlendiği görüşüne dayanmaktadır. Samuelson, Heckscher ve Ohlin'in ortaya çıkardığı bu görüşü dağınıklıktan kurtararak bu eğilimin hangi varsayımlar ve koşullar altında ortaya çıkacağını açıklamıştır. Samuelson'un varsayımları şunlardır (Uysal, 1997):

1. İki ülke vardır: ABD ve Avrupa
2. Gıda ve giyecek maddeleri olmak üzere iki mal vardır.
3. Her mal emek ve toprak olmak üzere iki üretim faktörü ile üretilir. Ölçeğe göre sabit getiri vardır. Üretim fonksiyonu birinci dereceden homojendir.
4. Azalan marjinal verimlilik yasası geçerlidir.
5. Mallar emek ve sermaye yoğunlukları bakımından birbirinden farklıdır: gıda mallarında toprak göreceli olarak daha fazla, giyeceklerde ise emek göreceli olarak daha fazla kullanılmaktadır. Giyeceklerde ücretlerin ranta oranı, gıda maddelerindeki oranından daha büyüktür.
6. Emek ve toprağın iki ülkede de, nitelik bakımından homojen oldukları ve üretim fonksiyonlarının iki ülkede de aynı olduğu varsayılmıştır.
7. Uluslararası mübadelede malların serbestçe hareketini engelleyen hiçbir faktör yoktur. Üretim faktörleri bir ülkeden diğerine yer değiştirmemektedir.
8. İki ülke de bu iki üretim faktörünü kullanarak belli bir miktar mal üretir. Her ülke karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu malda uzmanlaşmaya yönelir. Ancak, bu yönelme tam bir uzmanlaşmaya olanak vermez.

Teoriye göre serbest ticaret ortamında, her ülke yoğun olarak sahip olduğu üretim faktörünün kullanıldığı malın üretiminde uzmanlaşır ve malı ihraç eder. Bunun yanında nisbi olarak daha az bulunan faktör yoluyla üretilen malları ise ithalat yolu ile elde eder. İhracat, bol olan üretim faktörünün talebinde ve

böylece onun fiyatında bir artışa, ithalat ise daha kıt miktarda ve pahalı olan faktörün talebinin azalmasına ve fiyatının düşmesine neden olur. Dolayısıyla dış ticaret, ülkelerin bol olarak sahip olduğu üretim faktörünün fiyatını yükseltirken kıt olan faktörün fiyatını düşürerek iki ülke arasında nisbi olarak faktör fiyatlarının eşitlenmesine yol açar (Karluk, 2002).

1.1.2.3. Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi

Heckscher-Ohlin Teorisi'nden üretilen diğer bir teori ise "Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı" teorisidir. Teoriye göre, uluslararası ticaret ülke içinde yoğun olarak bulunan üretim faktörünün gelirini artırır ve kıt olarak bulunan üretim faktörünün gelirini düşürür.

Teoriye göre; korumacılığın kaldırılması (ticaretin serbestleştirilmesi), ülkeleri, karşılaştırmalı olarak avantajlı oldukları malların üretiminde uzmanlaştırır. Bu süreçte ülkelerde bol bulunan üretim faktörlerine olan talep ve bu faktörlerin fiyatları artacak, nispeten az bulunan üretim faktörlerine olan talep ve bunların fiyatları azalacaktır. Faktör dağılımının dengeli olup olmadığına bakılmaksızın, bu süreç, ülke içerisinde gelir eşitsizliklerini azaltıcı etkide bulunacaktır. Ticaret, bol olan üretim faktörünün nispi bolluğunu azalttığı için gelirini yükseltirken, kıt olan üretim faktörünün nispi kıtlığını azalttığı için gelirini düşürecektir. Mal akımları, faktör hareketlerinin yerine geçecektir (Gökalp, Baldemir ve Akgün, 2011).

Bir faktörün toplam getirisi, istihdam edilen miktar ile fiyatının çarpımına eşittir. Bundan dolayı ticaretten önce ve sonra tam istihdamın geçerli olduğu kabul edilmektedir. Faktörlerin toplam getirisi, birim başına oranlanarak bulunmaktadır. Stolper-Samuelson Teorisi'ne göre, işgücü Amerika'da kıt bir faktör ise, ticaret işgücünün gelirini, diğer faktörlere göre düşürecektir (Aslan ve Terzi, 2006).

Stolper-Samuelson'un uluslararası mal hareketlerinin ve sektörler arası faktör hareketliliğinin serbest olduğu varsayımına dayalı olarak kurduğu modelden hareketle, gelişmekte olan ülkelerde verimliliği düşük tarım sektörü ve verimliliği görece yüksek tarım dışı sektörler arasındaki işgücü verimlilik açığının dışa açılma ile birlikte kapanacağı ve sektörler arası düalizmin azalacağı söylenebilir (Ö. Dağdemir, 2008). Ticaretin serbestleştirilmesi, ticaret önündeki engellerin (tarife ve benzerleri gibi) kaldırılması demek

olduğundan, doğrudan malların fiyatları, faktör talepleri ve üretim faktörlerin nispi fiyatları ve dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde etkili olacaktır. Teori, gelirin fonksiyonel dağılımını açıklamaktadır (Gökalp vd., 2011). Ticari açıklıktaki artışların, gelir dağılımını iki kanal aracılığıyla etkilediği söylenebilir. Bunlar, (i) ticari liberalizasyonun üretim faktörlerine olan nispi talep ve arzı değiştirmesi ve böylece ulusal gelirden üretim faktörlerinin aldığı nispi payları etkileyebilmesi ve (ii) dışa açıklığın hem varlık eşitsizliğinin kaynaklarını etkilemesi hem de doğrudan nispi faktör kazançlarını değiştirmesi sonucunda üretim faktörü sahipliğindeki eşitsizliğin miktarını da etkileyebilmesidir (Değer, 2006).

Stolper ve Samuelson uluslararası ticaretin reel ücretlere olan etkisi ile ilgili bir analiz gerçekleştirmiştir. Buna göre, değişkenlerin sayısını minimumda tutmak ve güçlü bir analiz yapabilmek için iki ülke üzerinde varsayımlar yapılmıştır. Bununla beraber iki mal üzerinde araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri Buğday (A) diğeri ise Saat (B)'tir. İşgücü L, sermaye ise C olarak adlandırılmıştır. Bu malların fiyat oranlarına sırasıyla P_a / P_b denilmiştir. Uluslararası ticaretin üretim faktörlerinin payları üzerindeki etkisi, P_a ve P_b birer değişken parametre olarak kullanılarak analiz edilebilir (ticaret olmadığı ya da koruma durumlarında). Her iki faktördeki tam istihdamın değişimden önce ve sonra gerçekleştiği ve her iki sektörün tam olarak fiziksel mobilitesinin olduğu varsayılır. Serbest rekabetin de olduğu varsayılırsa aşağıdaki semboller kullanılır (Stolper ve Samuelson, 1941):

A'nın üretiminde kullanılan işgücü miktarı: L_a

B'nin üretiminde kullanılan işgücü miktarı: L_b

A'nın üretimin de kullanılan sermaye miktarı: C_a

B'nin üretimin de kullanılan sermaye miktarı: C_b

Hem A da hem B de kullanılan toplam işgücü miktarı: L

Hem A da hem B de kullanılan toplam sermaye miktarı: C

Her bir faktördeki toplam ticaret miktarlarının değişmediği varsayılırsa bu durumda aşağıdaki formüller elde edilir:

$$L_a + L_b = L$$

$$C_a + C_b = C$$

Her bir malın giriş faktörleri ile ilgili üretim fonksiyonları aynı ürünlerin üretimine ayrılırsa aşağıdaki formüller yazılabilir:

$$A=A(L_a, C_a)$$

$$B=B(L_b, C_b)$$

Öncelikle süreçle değil oranlarla ilgilenildiği için bu fonksiyonların homojen olduğu varsayılır. Denge durumunda, bu iki faktörün marjinal verimliliği her bir işkolu için aynı olmalıdır. Çünkü aksi takdirde düşük seviyelerden yüksek seviyelere bir transfer söz konusu olacaktır. Sembolik olarak bu da şu şekilde ifade edilebilir:

$$\frac{\frac{\partial A(L_a, C_a)}{\partial L_a}}{\frac{\partial A(L_a, C_a)}{\partial C_a}} = \frac{\frac{\partial B(L_b, C_b)}{\partial L_b}}{\frac{\partial B(L_b, C_b)}{\partial C_b}}$$

Dengenin sağlanabilmesi için bir şartın oluşmasına daha ihtiyaç duyulmaktadır. Eğer formüllere P_a ve P_b parametreleri de eklenirse iki ürün yani saat ile buğday arasındaki fiyat oranları sağlanabilir ve tüm bilinmeyenler belirlenebilir. Bunlardan biri çeşitli mallar için ayrılan her bir üretim faktörünün miktarıdır (L_a, L_b, C_a, C_b). Diğeri ise her bir malın üretim miktarıdır (A, B). En önemlisi her bir faktörün her bir mal için marjinal fiziksel verimliliğidir.

$$\frac{\partial A}{\partial L_a'} \frac{\partial B}{\partial L_b'} \frac{\partial A}{\partial C_a'} \frac{\partial B}{\partial C_b'}$$

Böylece uluslararası ticaretin reel ücretlere olan etkisi, iki mal arasındaki ücret oranları P_a ve P_b ile matematiksel olarak hesaplanabilir ve belirlenebilir. Ayrıca marjinal fiziksel verimliliğin ücret malları sanayisini nasıl etkilediği gözlemlenebilir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Ancak buraya kadar yapılan varsayımlarla tam olarak net sonuçlara ulaşılamamıştır. Bu nedenle iki varsayım daha ortaya konur. Birincisi, üzerinde çalışılan ülke nispeten küçüktür ve ticaret eylemlerinin etkisi azdır. İkincisi ise

gümrük vergisi kaldırılan bir ülkenin korunan sanayisinin tamamen ortadan kalkmayacağı fakat bu durumun ülkeyi yazılı anlaşmalara zorlayacağıdır.

Artık marjinal verimlilik değerindeki denge tüm iş kollarında ve ücretlerde aynı olmak durumundadır. İşgücü sanayilerde hangi ücreti alırsa diğer istihdamlarda da aynı ücreti almalıdır. Üstelik marjinal verimlilikteki her artış aynı şekilde ücretlere de yansımalıdır. Aynı şekilde marjinal verimlilikte yaşanılacak düşüş de ücretlere yansımalıdır. Başka bir deyişle, ücret malları sanayisinde ne olacaksa işgücünün tamamında da aynı şey olacaktır. Bu durum ithal edilen ve ihraç edilen malların tümü için dolayısı ile uluslararası ticaret içinde geçerlidir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Örneğin, a. Bir ülke sermayeye bol olarak sahip olsun, b. işgücünün sermayeye oranı yani buğday üretimi saat üretiminden daha düşük olsun. Şu iki alternatif durumda göz önünde bulundurulmalıdır (Stolper ve Samuelson, 1941):

1. sermaye üretiminin nispeten önemli olduğu mal (buğday) aynı zamanda ücret malıdır.
2. işgücü üretiminin önemli olduğu mal (saat) da ücret malıdır. Bu her iki olasılık da sırası ile incelenecektir.

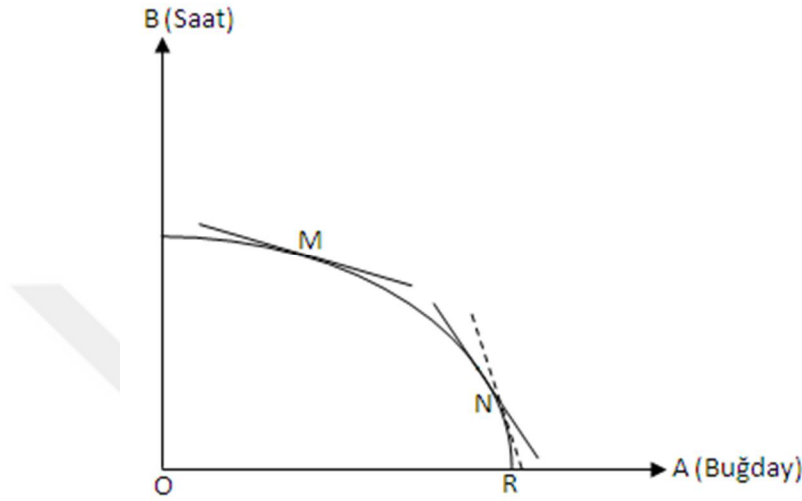
Ticaretin yapılması karşılaştırmalı üstünlük bakımından olumlu bir gelişmedir. Ohlin'in analizine göre bu mal buğday olacaktır. Çünkü daha boldur. Üretimi artacak hatta bir kısmı ihraç edilecektir. Ama saat için bu durum aynı değildir. Üretimi yetersiz kalacak ve ihtiyacın bir kısmı ithal edilecektir. Bu durumda saatteki işgücü buğdaya transfer edilecektir ve buradaki işgücünü artıracaktır. Fakat bununla birlikte buğdayda çalışan sayının fazla olması ücretleri düşürecektir. Bu durumda üretilen malların fiyatlarını artırarak ücretlerin dengelenmesi gerekmektedir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Saatın ücret malı olduğu duruma bakıldığında, net sonuçlar ve cevaplar elde edilemeyeceği görülür. Ticaretinin yapılması ile buğdaydaki oran yükselmiş saatteki oran ise düşmüştür. Önceki durumda da görüldüğü gibi, bu hem sermaye hem işgücü akımı gerektirecektir. Başlangıçta buğdayda az sermaye akımı varken sonrasında olay tersine dönmüştür. Yani saatte çalışan işçi sayısı düşerken buğdayda çalışan sayısı artmış ve bu artış beraberinde zamanla verimliliği düşürmüştür. Aynı zamanda tüketicinin mala yaklaşımı da

değişmiştir. Sonuç olarak uluslararası ticaretin ülke içinde yetersiz bulunan faktörün gelirini düşüreceği söylenebilir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Yukarıda ortaya konan varsayımlar şekillerle açıklanacak olursa, Şekil 2’de verilen ülkelerdeki iki tüketim malı arasında bir eğri oluşturulur.

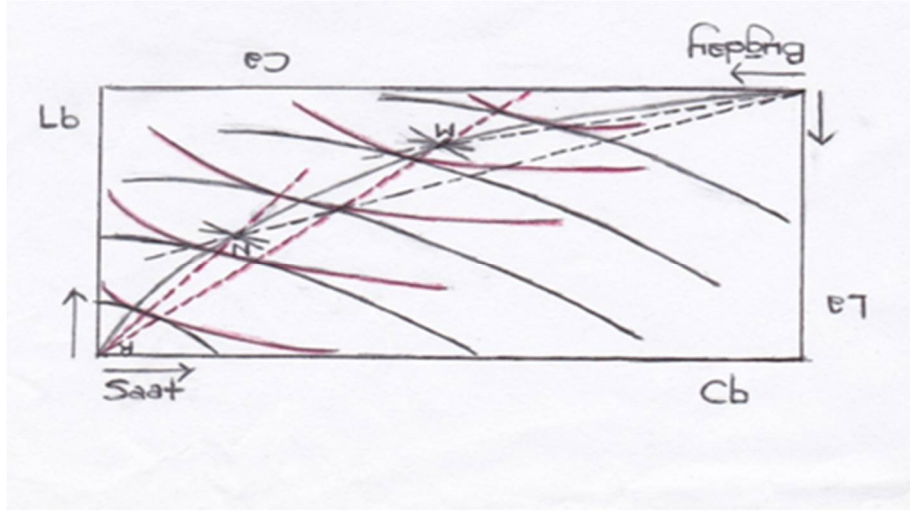
Şekil 2: Uluslararası Ticaretin Reel Ücretlere Olan Etkisi

Kaynak: Stolper ve Samuelson, 1941, s.67

Denge M noktasında yukarı dik bir açığa uygun fiyat oranı ile gösterilmiştir. Uluslararası ticaret bu iki ürünün fiyat oranını değiştirecek, daha fazla buğday, daha az saat üretimi ve bu iki ürünün fiyat oranlarını yükselterek dengeyi N noktasına taşıyacaktır. Bu diyagram iki mal arasında kurulan üretimsel faktörleri çok net bir şekilde açıklamaktadır ve bunu marjinal verimlilik koşullarına bağlı olarak yapmaktadır. Birçok uluslararası ticaret için bu durum bir çeşit kısa devre gibi görünse de aslında avantajdır. Bowle ve Edgeword tarafından tüketici davranışlarının incelendiği diyagrama bakıldığında, 2 boyutlu bir şekil üzerinde 6 değişken arasındaki ilişki incelenebilir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Şekil 3: Sermaye ve İşgücü Oranları Arasındaki İlişki

Kaynak: Stolper ve Samuelson, 1941, s.67

Aşağıda kalan yatay eksen buğday üretiminde kullanılan sermaye miktarını göstermektedir. Sol taraftaki dikey eksen ise buğday üretiminde kullanılan işgücü miktarını göstermektedir. Saat üretiminde kullanılan işgücü ve sermaye miktarı buğdayla aynı olmadığı için, yine şekil üzerinde üstte kalan yatay eksen, sağdan sola doğru okunduğunda, saat üretimindeki sermaye miktarını göstermektedir. Benzer şekilde sağ taraftaki yatay eksen, aşağı doğru okunduğunda, saat üretiminde kullanılan işgücü miktarını göstermektedir. Şeklin boyutları her iki malın da verimlilik faktörlerini göstermektedir. Şekle bakıldığında: aşağı sol köşeden yapılan ölçüm buğday üretimindeki işgücünü, üst sağ köşeden yapılan ölçüm saat üretiminde kullanılan sermaye ve iş gücünü göstermektedir. Bir kereliğine diğer mal yani saat göz ardı edilirse, şeklin her köşesindeki noktalar buğday üretimini göstermektedir. Bu yüzden şekil, içindeki üretim ekseninde determinant bir tavır göstermektedir. Bu eğrilerin bir parametresi vardır ki bunlar aşağı soldaki köşeye dışbükey şekilde olan açık renkli eğrilerle gösterilir. Saat üretimine bakıldığında, eşürün eğrisinden olan üst sağ köşeye dışbükey bir parametre görülmektedir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Artık bir değişim eğrisi ortaya konulabilir. Şekil içindeki her nokta saat ve buğday üretimi hakkında bilgi vermektedir fakat değişim eğrisi için bir nokta bulunmamaktadır. Optimal pozisyonu gösteren noktalar eşürün eğrilerinin teğetliklerinin birleştirilmesi ile açıkça ortaya konabilir. Bu durum ise

Edgewort' un sözleşme eğrisi ile benzerlik göstermektedir. Bir ürünün üretimi sürekli tutulursa, verilen diğer eşürün de göz önünde bulundurularak, bu süreklilik diğer ürünün maksimum üretime ulaşması ile sonlandırılır. İki ürünün de girdilerinin homojen olduğu varsayımı ile sözleşme eğrisinin diyagramdaki gibi bir şekli olması beklenir. Sözleşme eğrisi üzerinde ticaret öncesi ve sonrası durumlarına uyum gösteren M ve N noktaları gösterilmiştir. Bu durumda mantığa aykırı görünen şu ifade artık mantıklı gelebilir: Toplam sermayenin toplam işgücüne oranı her iki üründe de sabit kalsa da, yinede ticaret her iki üründeki işgücüne ayrılan sermayeyi azaltır. Konulan vergilerle ticaretin azaltılmasının da her bir sanayideki işgücüne ayrılan sermaye miktarını artırması beklenir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Diyagramdan elde edilen verilerin, her bir miktar arttığında ortalamalarının sabit kalmayacağını gösteren verilerle nasıl bağdaştırıldığına bakılırsa; her bir çizgi üzerindeki sermaye ve işgücü oranlarının arasındaki ilişkinin çözülmesi ve her ikisinin de oranlarının alınması paradoksu ortadan kaldıracaktır. Her ikisindeki oranların ve bu oranların aritmetik ortalamalarının alınması ile aşağıdaki formüle erişilebilir:

$$\frac{L_a C_a}{L L_a} + \frac{L_b C_b}{L L_b} = \frac{C}{L}$$

Her iki çizgi üzerinde de ticaretin sınırlandırılması sermayenin işgücüne oranını arttırır. Bu durumda fiyatlar artsın ya da artmasın reel ücretlerin artması beklenir. Her işgücü için artan sermaye marjinal verimliliği de arttırır. Bu durum hem işçi hem iş verimliliği bakımından pozitif bir gelişmedir. Ücretlerin artması ile reel gelirin de artacağı şüphesizdir. Varsayımların ışığında, a. bahsi geçen iki üretim malı, b. iki üretim faktörü, c. ticaretin her iki maldaki etkisine bakıldığında, az bulunan malın ticaretinin negatif yönde etkilenmesi gibi olgulara ulaşılır (Stolper ve Samuelson, 1941).

Yukarıda sadece iki mal üzerinde görüşler bildirilmiştir ve bu kısıtlı bir araştırmadır. Artan değişken sayıları düşünüldüğünde ikiden fazla mal üzerinde araştırma yapılarak şematik yorumlar ortaya koymak zordur. Bu konuda bir çözüm bulabilmek için malları ticari değerlerine göre sıraya koymak mantıklı

olmaktadır. Bu çalışmada ise ticaretin başlamasıyla bolca bulunan malın üretimi artmış ve az bulunanın ise azalmıştır. Buna paralel olarak Heckscher ve Ohlin'nin teorisinde de olduğu gibi iki ülkedeki faktör fiyatlarında değişimler olmuştur. Az bulunan faktörün fiyatları çok bulunana nazaran düşmüştür. Bu bilgiler mutlak sorumluluk ya da ticaretten edinilen karlar hakkında çok bilgi vermemektedir. Sadece nispi paylar konusunda bilgi verir. Mutlak paylar hakkında da tam bir çıkarım yapılamaz. Kısacası, ticaret bu varsayımların ışığında ulusal geliri arttırmalıdır ve ticaretin üretimde az bulunan faktörü negatif yönde etkilediği görüşü doğrudur (Stolper ve Samuelson, 1941).

İşçilerin reel ücretleri marjinal verimliliklerine bakılarak çıkartılabilir. Bu durumda ticaret öncesi ve sonrası değerlerine bakmak gerekir. Maliyetlerin sabit olmaması şartıyla ve iki ticaret malının da daha önceden tüketilmiş olmaması şartıyla ilk etapta uluslararası ticaretin getirdiği ücret değişiklikleri üretim marjını değiştirecektir. Şekildeki R tanjantına uyum gösteren fiyat oranı ortadan kalkacaktır ve değişiklikler de uzmanlaşmayı değiştirmeyecektir. Kritik fiyat oranına ulaşılan kadar ticaret işgücünün konumunu etkileyecektir. Tam uzmanlığın meydana geldiği kritik fiyat oranına kadar az bulunan işgücü faktörlerinin düşüşte olduğu görülür. Bu kritik fiyat oranının ötesinde ise bu faktörlerin fiziksel verimliliği aynı kalır. Bu durumda az miktarda işgücünün kullanıldığı malların reel ücretleri ticaretten dolayı negatif etkilenir (Stolper ve Samuelson, 1941).

Dış ticaretin üzerinde herhangi bir engel yoksa ülke içinde nisbi olarak bol olan üretim faktörünün milli gelir içindeki payı yükselirken, kıt olan üretim faktörünün payı düşer. Yani serbest dış ticaret gelir dağılımını, ülkenin yoğun olarak sahip olduğu ve ihraç ettiği üretim faktörünün lehine, ancak kıt olarak ithalata rakip endüstrilerde sahip olduğu üretim faktörünün aleyhine olacak şekilde değiştirir. Ancak serbest ticaret yolu ile kıt üretim faktörünün gelirindeki bu düşüş o ülkenin toplam refahında bir kayba neden olmayabilir. Çünkü yoğun olarak sahip olunan üretim faktörünün dış ticaretten sağlayacağı gelir, kıt üretim faktörünün yaratacağı kayıptan fazla olacağı için ülkenin toplam refahı üzerinde net bir azalmaya neden olmaz (Karluk, 2002).

Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisinden önce genel olarak iktisatçılar, serbest ticaretin ülkede yaşayan tüm insanlara fayda sağladığı, korumacı

politikaların ise zarar verdiği konusunda hemfikirlerdi. Ancak Stolper ve Samuelson teorilerinde, önceden de bahsedildiği gibi serbest ticaretin ihracat endüstrilerinde yoğun olarak kullanılan faktörün lehine, korumacı politikalar ise ithalata rakip endüstrilerde yoğun olarak kullanılan faktörün lehinedir ifadesini kullanmışlardır. Yani korumacılık tüm ekonomi üzerinde bir kayba neden olsa da ithalata rakip endüstrinin çalışanları üzerinde bir kazanç sağlar. Ya da genel bir ifade ile serbest ticaret yoğun olarak bulunan üretim faktörünün yararına, korumacılık ise kıt üretim faktörünün yararınadır (Dumlupınar, 2008).

Stolper-Samuelson teorisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticareti şu şekilde açıklamaktadır: Gelişmiş ülkeleri belirten Kuzey ülkeleri, vasıflı emeğin yoğun olarak kullanıldığı gelişmiş teknoloji ürünlerinde uzmanlaşmakta ve bu ürünleri ihraç etmektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkeleri belirten Güney ülkeleri ise, vasıfsız emeğin yoğun olarak kullanıldığı hafif sanayi ürünlerini Kuzey'e ihraç etmektedir. Hafif sanayi ürünlerinin nispi fiyatı dünya ticaretinin serbestleşmesi ve Güneyin dünya piyasalarına girmesiyle düşmüştür. Nisbi fiyatlardaki bu değişim her iki bölgedeki ücret yapısını da etkilemiştir. Kuzeyde vasıflı emeğin vasıfsız emeğe karşı nisbi ücreti yükselirken, güneyde ise vasıflı-vasıfsız emek arasındaki nisbi ücretler birbirine yaklaşır (Aslan ve Terzi, 2006).

Gümrük tarifeleri, ithalata rakip malların fiyatını, ihraç malları fiyatına göre yükselttiği sürece, Stolper-Samuelson teorisinin analitik geçerliliği sürecektir. Eğer gümrük tarifeleri, ithalatçının önemi yüzünden ithal malların fiyatının düşmesine yol açarsa (Metzler paradoksu), bu teori de geçerliliğini kaybeder (Bayraktutan, 2003). Ülkenin gümrük tarifesi koyması karşısında ithalata rakip malların fiyatının ihraç mallarına göre düşmesinin en önemli koşulu tarife koyan ülkenin büyük bir ülke olmasıdır. Dolayısıyla, ülke tarife koyunca karşı ülke malını satmakta zorlanır ve pazarını kaybetmemek için satış fiyatlarını kırma yoluna gidebilir. Bu durum tarife koyan alıcı ülkede ithalat fiyatlarının, dolayısıyla ithalata rakip üretim kesimlerinde fiyatların düşmesine neden olur ve böylece Metzler paradoksu için de gerekli koşulu oluşturur (Seyidoğlu, 2003).

1.1.2.4. Nitelikli İşgücü Teorisi

D.B. Keasing ve I. B. Kravis tarafından ortaya atılan Nitelikli İşgücü Teorisi'ne göre sanayileşmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin büyük bir bölümü nitelikli işgücü farklılığı ile açıklanmaktadır (Özel, 2012). Bu yaklaşıma göre, nitelikli işgücü yoğun mallar ile sermaye yoğun mallar, "türetilmiş kaynaklar" adı altında aynı tür mallar şeklinde kabul edilebilir (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011). Her ülkenin sanayi yapısı birbirinden farklıdır. Bu fark, faktör fiyatları, faktör verimliliği ve faktör oranlarından kaynaklanmaktadır. Mesleki ya da nitelikli işgücü bakımından zengin olan ülkeler, üretimlerinde büyük ölçüde bu faktörlerin kullanıldığı mallarda uzmanlaşmaktadır. Öteki taraftan, niteliksiz emeğe sahip olan ülkeler ise, niteliksiz emeği içeren malların üretiminde uzmanlaşmaktadır. Dolayısıyla nitelikli emeğe sahip olan ülkeler bu ürünleri üretip ihraç ederken, niteliksiz emeğe sahip olan ülkeler ise niteliksiz emeği içeren malları üretmekte ve ihraç etmektedir (Özel, 2012).

Teoriye göre, nitelikli işgücü yoğun bir ülkenin ticaretinin serbestleşmesi ile bu ülkenin nitelikli işgücü istihdam ederek ürettiği malın nispi fiyatında bir artış görülecektir. Heckscher-Ohlin Teorisi'ne göre bu durum, bu malın üretiminde uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Sonuç olarak, nitelikli işgücü istihdam edilmeyen ürünlerde üretim seviyesi ve fiyat azalmaktadır. Bu durum ise nitelikli olmayan işgücü arzında bir artışa yol açmaktadır (Öztürk, 2009).

Nitelikli İşgücü Teorisi, Heckscher-Ohlin Teorisi'ne beşeri sermayeyi de ekleyerek dış ticareti açıklamaktadır ve dolayısıyla Heckscher-Ohlin Teorisi'yle çelişmemektedir. Nitelikli işgücünde saklı olan beşeri sermaye ülkenin faktör donanımının bir parçası olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla, Nitelikli İşgücü Teorisi, temelde Heckscher-Ohlin Teorisi ile çelişmemekte ve "Neo-faktör Donanımı Teorisi" olarak da adlandırılmaktadır (Öztürk, 2009).

Nitelikli İşgücü Teorisi'ne göre; işgücünün kalitesinin artırılmasına yönelik beşeri sermaye yatırımlarının yapılması, işgücünün sermaye ile donatılması, işgücü ve eğitim planlaması gibi faktörler, ülkelerin nitelikli işgücü yönünden zenginleşmelerine ve nitelikli işgücü yoğun malları ihraç ederek bu avantajlı durumu uluslararası ticarete yansıtılmalarına yol açabilecektir (Deviren, 2004).

1.1.2.5. Mikro Yakınsama Yaklaşımı / Hipotezi

Mikro yakınsama yaklaşımı üretim faktör fiyatlarının yakınsaması konusu ile ilgilidir. Bu bağlamda emek maliyetlerinin ya da sermaye maliyetlerinin yakınsaması gibi konular mikro yakınsamanın konusunu oluşturmaktadır (Ceylan, 2010).

Heckscher (1919), uluslararası ticaretin faktör fiyatlarını eşitlemesini incelemiştir. Ohlin (1933), Heckscher'in incelemesini geliştirmiş ve uluslararası ticaretin faktör fiyatlarında yalnızca kısmi bir eşitleme sağlayabileceğini ifade etmiştir. Samuelson (1948) ve Lerner (1952), ülkeler arasında aynı faktörlerin fiyatlarının tamamen eşitlendiği ve uluslararası ticaretin faktör fiyat eşitliğine yol açtığını ortaya koymuştur. Küçük ve açık bir ülke için rekabetçi, iki faktörlü ve iki mallı modeli geliştirmiştir.

İki faktör ve iki mallı statik modelde, ticaret yapan iki ülkenin sadece faktör donanımları yönünden farklılaştığı varsayılmaktadır. Benzer tercihler ve üretim fonksiyonları ile her bir ülke, bol olan faktörün yoğun olarak kullanıldığı malları ihraç eder. Uluslararası ticaret her bir ülkede bol olan faktöre yönelik talebi arttırırken, kıt olan faktör talebini azaltır. Dış ticaret böylelikle ülkeler arasındaki aynı faktöre ilişkin getiri farklılığını ortadan kaldırır. Leamer (1994), ülkeler arasındaki ticari engellerin azalması halinde, faktör fiyatlarının yakınsama eğilimine gireceğini belirtmiş ve bu durumu da faktör fiyat yakınsaması (FPC) süreci olarak adlandırmıştır. Faktör fiyat yakınsaması süreci sonunda faktör fiyatlarının eşitlenmesi gerçekleşmektedir. Faktör fiyat eşitliği teorisi, çok mallı ve çok faktörlü durumlar için de geçerli olabilmektedir.

Gerçekte uluslararası ticaretin faktör fiyatlarını eşitleyip eşitlemeyeceği uzun süredir tartışılmaktadır. Ortak kanı; faktör fiyatlarının eşitlenmesinin tamamen beklenmeyebileceği şeklindedir. Ancak ticari engeller kalktıkça, faktör fiyatlarında bir yakınsama eğiliminin oluşacağı düşünülmektedir (Ceylan, 2009).

1.2. İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ DEĞİŞİMLER VE BEVERİDGE EĞRİSİ İLİŞKİSİ

1.2.1. Beveridge Eğrisiyle İlgili Kavramlar

1.2.1.1. İşsizlik

1.2.1.1.1. İşsizliğin Tanımı

İşsizlik, teorik olarak emek arzı ile emek talebi arasındaki dengesizlik sonucunda oluşur. Diğer bir ifadeyle emek arzının emek talebinden fazla olması sonucu işsizlik ortaya çıkmaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006).

İşsiz ise çalışma isteği ve gücünde olup, piyasadaki cari ücret düzeyinde çalışmak istemekle birlikte uygun bir iş bulamayan kimse olarak tanımlanmaktadır. Tanıma göre bir kişinin işsiz sayılabilmesi için öncelikle çalışma isteği ve gücüne sahip olması gereklidir. Uygun bir iş, işçinin alışık olduğu ücretle, kendi kabiliyetine uygun ve ikametgâhına yakın bir yerde iş bulabilmesi anlamına gelir. Çalışmak istemeyen ve iş aramayan veya çalışmasına engel durumu bulunanlar işsiz sayılmazlar (S. Zaim, 1992). Üstelik işsiz sayılmak için çalışmayı istemek yeterli değildir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün tanımına göre aktif olarak da iş aramak gerekir (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği [TÜSİAD], 2004).

TÜİK'in işsizlik tanımına göre ise referans dönemi içinde istihdam edilemeyen (kâr karşılığı, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte 1 saat dahi çalışmayan ve böyle bir işle ilgisi olmayan) kişilerden iş aramak için son 1 ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek, 15 ve daha yukarı yaşlardaki kişiler işsiz olarak tanımlanmaktadır (Özdemir vd., 2006).

İşsizliğin ortaya çıkış sebebine göre birden fazla türü bulunmaktadır.

1.2.1.1.2. İşsizlik Türleri

1.2.1.1.2.1. Açık İşsizlik

Açık işsizliğin diğer bir adı da gayri iradi işsizliktir. Cari ücret düzeyinde çalışmayı kabul ettiği halde iş bulamayan kişilere gayri iradi (iradi olamayan) işsiz denir. Bu tür işsizlik ya sadece talep yetersizliğinden ya da hem talep hem sermaye yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Aren, 1992).

Sebebi ne olursa olsun bu tür işsizliğe karşı sadece işçiler tarafından alınacak, işçilerin daha az ücretle çalışmaya razı olmaları gibi önlemlerle

çözüm getirilemez. Gayri iradi işsizlikte sorumluluk sadece bireysel nitelikte değildir, ekonominin bütününe aittir (Aren, 1992).

1.2.1.1.2.2. Yapısal İşsizlik

Toplumun talep yapısında meydana gelen değişmeler sonucunda bazı mal ve hizmetlerin üretimi azalırken diğer mal ve hizmetlerin üretiminin artması ya da teknolojik yenilikler nedeni ile üretim tekniklerinin değişmesi gibi ekonomik yapıdaki genel değişikliklerden kaynaklanan işsizliktir. Bu durumda işini kaybeden kişilerin yeni mal ve hizmetlerin üretimine veya yeni teknolojilerin kullanımına uyum sağlamaları gerekir. İşsiz kalan kişilerin yeni süreçlere uyum sağlayana kadar işsiz kalmaları muhtemeldir. Yapısal işsizliğe uyumsuzluk işsizliği de denilmektedir (Yiyit, 2011).

Yapısal işsizliğin nedenleri kısaca şunlardır (Tiryaki, 2007) :

- Mal talebinin yapısının değişmesi veya teknolojik değişimler, emek talebinin yapısını değiştirir.
- Teknolojik gelişme sektörlerine göre farklılıklar gösterir. Örneğin, tarım sektöründe emek verimliliği hızlı artış gösterirken, tarımsal üretime olan talep yeterli hızla artmayabilir. Bunun sonucunda, tarımsal istihdamın daralarak işsizliğin ortaya çıkması kaçınılmazdır.
- Uluslararası iş bölümü gelişirken ortaya çıkan arz ve talep kaymaları, bir ülkede yapısal nitelikte işsizliğe neden olabilir. Örneğin, günümüzde gelişmekte olan bazı ülkeler gelişmiş ülkeler karşısında bazı avantajlar yakalamışlardır. Bu durum endüstri ülkelerinde belirli sektörlerin daralması sonucunda işsizliğe yol açmaktadır. Örneğin, sermaye-madde-çevre yoğun, sektörler ile fazla vasıflı işçi gerektirmeyen emek- yoğun üretim yapan sektörler gelişmiş ülkelerde gerilemektedir.

Farklı şekillerde ortaya çıkabilen yapısal işsizlik, uzun süreli ve inatçı bir nitelik taşır, topluma zor dönemler yaşatır. Kriz anlarında ve kalkış-yükselme dönemlerinde yapısal işsizliğin etkisi çok fazla hissedilmektedir. Yapısal işsizlik çözümü en zor işsizlik türleri arasında yer almaktadır (Tiryaki, 2007).

1.2.1.1.2.3. Doğal İşsizlik Oranı

Bir ekonomideki geçici ve yapısal işsizlik toplamının işgücüne olan oranına doğal işsizlik oranı denir. Doğal işsizlik oranı, genişletici talep politikalarıyla

ortadan kaldırılması mümkün olmayan işsizlik oranıdır. Dolayısıyla “tam istihdam işsizlik oranı” olarak da adlandırılmaktadır (Yiyit, 2011).

1.2.1.1.2.4. İradi İşsizlik

Cari (piyasadaki) ücret düzeyinde ve mevcut çalışma koşulları altında çalışmak istemeyenlerin oluşturduğu işsizlik türüdür. Bu işsizlikte cari ücret düzeyinden daha yüksek ücretler talep edildiği ve daha iyi çalışma koşulları arandığı için bilerek ve isteyerek işsiz kalınmaktadır. Yani iradi işsizlik, ancak kendi istediği şekilde bir iş olursa çalışacaklarını söyleyen kişilerin oluşturdukları bir işsizliktir. İradi veya başka bir deyişle ihtiyari işsizlik gerçek bir işsizlik sayılmamalıdır. Çünkü bu tip işsizler, tanım gereği cari koşullarda çalışmayı kabul ettikleri takdirde hemen iş bulabileceklerdir (G. Gökalp, 2009).

1.2.1.1.2.5. Friksiyonel (Arızı) İşsizlik

Geçici işsizlik türüdür. İş gücüne yeni katılan, iş değiştirmek için işini bırakan ya da çalıştığı iş yerinin kapanması sonucu işsiz kalıp iş aramakta olan kişiler bu işsizlik türüne dâhil olmaktadır. Bu kişiler bir süre sonra mutlaka bir iş bulacaklardır. Bu işsizlik türü ekonomi tam istihdamdayken bile ortaya çıkabilir. Tam istihdam düzeyinde, iş değiştirme amacı ile işinden ayrılıp başka iş arayanlar veya işgücüne yeni dâhil olanlar kendilerine uygun işi bulana kadar geçen süre içerisinde işsiz olarak nitelendirilecektirler. İşçi ihtiyacı olan firmalar ile iş arayanların eşleşmesi belirli bir zaman alacaktır. Friksiyonel işsizlik istihdam imkânların olduğu ancak birbirine uygun iş ve işçilerin eşleşmesi sürecinde ortaya çıkan bir işsizlik türüdür (Yiyit, 2011).

1.2.1.1.2.6. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel işsizlik ekonomik yapıdaki dalgalanmalardan dolayı ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Belli bir dönemde ekonomide toplam talebin daralması, beraberinde üretim ve yatırımlarda gerilemeye sebep olmaktadır. Bu durum ise işsizlikte artışa yol açmaktadır. Talep yetersizliği işsizliğin kaynağını oluşturmaktadır. Konjonktürel işsizliğin etkileri talepteki değişikliklere bağlı olarak kısa ya da uzun süreli olabilmektedir. Konjonktürel işsizlik sadece gelişmiş ekonomilere özgü bir işsizlik türü olmayıp, gelişmekte olan ülkelerde de ortaya çıkmaktadır (Özdemir vd., 2006).

1.2.1.1.2.7. Mevsimlik İşsizlik

Bazı iş kollarında yılın belirli dönemlerinde üretim ve hizmetlerin durması nedeniyle, emeğe olan talebin azalarak istihdamın düştüğü görülmektedir. Bunun sonucunda ise bir kısım işgücü işsiz kalmaktadır. Bu dönemler mevsimler tarafından belirlendiği için bu şekilde ortaya çıkan işsizliğe de mevsimlik işsizlik adı verilmektedir. Birçok iş kolunda mevsimlere göre istihdam hacminde dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. İnşaat sektörü bu konuda örnek verilebilecek sektörlerdendir (Türkcan, 2007).

Mevsimlik işsizliğin başlıca nedenlerini doğal koşullar, insan davranışları ve toplumun satın alma alışkanlıklarında ortaya çıkan değişimler oluşturmaktadır. Satın alma alışkanlıklarının değişmesinde ise ulusal tatiller, gelenekler, moda, eğitim-öğretim yılının zamanı ve uzunluğu gibi faktörler etkilidir (Başterzi, 1996).

Mevsimlik işsizlik genel olarak gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle bu ülkelerin tarım sektörlerinde görülmektedir. Tarımsal faaliyetlerin belirli bir zaman aralığında yapılması ve buna bağlı olarak bu süreç içinde çalışma olanağının bulunması bu sektördeki işgücünün geri kalan zamanda istihdam dışında kalmasına neden olmaktadır (Türkcan, 2007).

1.2.1.1.2.8. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik, üretimde insan gücü yerine makinenin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle yeni teknoloji ve yeni tekniklerin uygulanması teknolojik işsizliğe sebep olmaktadır. Üretimde otomasyona dayalı yüksek teknolojilerin kullanılması daha az insana ihtiyaç duyulmasına ve dolayısıyla işsizliğe yol açacaktır. Diğer taraftan, yeni teknolojiler sonucunda bazı iş ve meslekler önemini kaybeder veya tümüyle ortadan kalkar. Ancak, yeni teknolojilerin kısa vadede işsizliğe yol açsa dahi uzun dönemde yeni yaratılan iş ve meslekler sayesinde istihdamın artmasını sağlayacağı görüşü de benimsenmektedir (Özdemir vd., 2006).

1.2.1.1.2.9. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, istihdam edilmelerine karşın, marjinal verimi sıfır, hatta bazen negatif olabilen bir işgücü kitlesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, gizli işsizlik üretime katılmayan hatta bazen üretim üzerinde

verimliliği düşürücü olumsuz etkisi bulunan bir işgücünün bulunmasıdır (Başterzi, 1996).

Bu durumda gizli işsizlik, teknolojik bir değişme olmadan elinde olan veya olmayan sebeplerle normalin altında çalışan insanları yani düşük verimlilikle çalışma şeklini ifade eder (S. Zaim, 1992).

Büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak düşünülen gizli işsizlik aslında gelişmiş ülkelerin de sorunudur. Gelişmekte olan ülkelerin daha çok tarım kesiminde görülmekle birlikte, gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmetler sektöründe bu tür işsizliğe rastlamak mümkündür. Ayrıca emek arzının yüksek olduğu ve ekonomik gelişme düzeyinin bu emek arzını karşılayamadığı ülkelerde işsizliği önlemek için kamu kesiminde istihdam edilen işgücünde de gizli işsizlik bulunmaktadır (Türkcan, 2007).

Bu tür işsizliğin ortaya çıkmasında ülkedeki talep yetersizliğinin yanında, sermayenin az olması ve organizasyonun bozuk olması gibi yapısal sorunlar da rol oynamaktadır (Konya, 2009).

1.2.1.2. Arama- Eşleşme Modelleri ve Uyumsuz Eşleşme

1980'lerin sonlarından itibaren işveren davranışlarını ve piyasadaki açık iş sayısını belirleyen etkenleri inceleyen arama-eşleşme modelleri (search-matching) sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bu modeller, ekonomistlere zengin ve kolaylıkla işgücü piyasasının birçok yapısal özelliğini barındıracak şekilde geliştirilebilen analitik altyapıyı sağlamıştır. Arama-eşleşme modelleri, başarılı işsiz-işveren eşleşmelerinin iş arayanların ve açık işlerin sayısı ile artan bir eşleşme fonksiyonuyla belirlenmesini sağlamıştır. Eşleşme fonksiyonu, işgücü arz ve talep edenlerin karşılaşma sürecinin ne kadar etkin çalıştığını ölçer. Bu yapıda açık işlerin sayısının işsiz sayısına oranı işgücü piyasasının sıklığını ortaya koymaktadır. Sabit işsiz sayısında açık işlerin sayısının artması işgücü piyasasının sıklığını artıracaktır. Bu durumda her işsiz işçi arayan bir firmayla karşılaşması kolaylaşırken, işverenlerin her birinin bir işsizle karşılaşma olasılığı azalmaktadır. Yani sıklık arttıkça işsizlerin iş bulması kolaylaşırken firmaların açık işlere aradıkları işçiyi bulmaları zorlaşır. Bu modellerde ücretler, eşleşmenin sonucunda oluşan ekonomik artığın çalışan ve işveren arasındaki pazarlıkla paylaşılması sonucunda oluşmaktadır. İşsizlerin iş arama davranışları ve denge durumunda piyasada oluşacak açık iş sayısı bu

pazarlığın sonucunda belirlenir. Örneğin işsizlik sigortası ödeneğinin artması işsizlerin bu pazarlıktaki gücünü artırırken aynı zamanda işsizlerin kabul edecekleri işlerde daha seçici davranmalarını da yol açmaktadır (TÜSİAD, 2004).

Türkiye açısından duruma bakıldığında, işsizlik tazminatının kapsamının bir miktar genişletilerek daha çok işsizlerin yararlanmasının sağlanması, iş arama etkinliğini düşürmeyeceği gibi, işsizlerin, Türkiye İş Kurumu'nun ve yeni faaliyete geçen özel iş arama bürolarının faaliyet alanını genişletmesi ile iş arama etkinliğini arttırması beklenir. İş arama tekniklerinin ilkelliği iş aramanın etkinliğini düşürmekte yani iş bulma süresini arttırmakta ve uyumsuz eşleşmeyi teşvik etmektedir. Firmaların aradığı vasıflarla, eğitim sisteminin ürettiği vasıflar arasındaki uyum yapısal işsizlik açısından çok önemlidir. Uyumsuzluk arttıkça iş arama süreleri uzamaktadır. Bir yandan açık işler sahiplerini beklerken, diğer yandan işsizler umutsuzca "vasıflarına" uygun işler ararlar (Boztepe, 2007).

Neo-klasik iktisat teorisine göre, piyasanın belirlediği denge ücret düzeyinde işgücü arzı ve talebi eşitlenecektir. Bu durumda ise işsizlik ancak gönüllü olabilir. Ancak, işgücü piyasasının mükemmel işlediği bu durum gerçekçilikten çok uzaktır. Ücret belirlenmesi ve piyasa dengesinin oluşmasında etkili olan kurumsal faktörlerin yanı sıra işgücü piyasasındaki aktörler piyasadaki tüm bilgiye eksiksiz olarak ulaşamazlar. Dolayısıyla, işgücü piyasası tam rekabet koşullarının geçerli olduğu mükemmel işleyen bir piyasa değildir ve işsizlik de çoğunlukla kişilerin isteklerinin dışında ortaya çıkmaktadır. İş arayanlar ve işgücü talep edenler arasındaki sayısal anlamdaki mutlak eşitsizlikten başka, işgücü arzı ve talebi arasında gerçekleşen çeşitli boyutlardaki uyumsuzluk da işsizliği arttıran bir faktördür (TÜSİAD, 2004).

Ekonomide üretim süreçlerinde yaşanan farklılaşma veya toplumun talep yapısını etkileyen değişiklikler emek piyasasında uyumsuzluğa ve bunun sonucunda yapısal işsizliğe neden olur. Bu durumda ekonomide, bir yandan doğal işsizlik oranı üzerinde işsizlik olurken, diğer yandan da daha çok yeni sektörlerde işkolunun gerektirdiği uzmanlıklara uygun işgücü talebinin karşılanamaması ve açık iş pozisyonlarının artışı görülmektedir. Uyumsuzluğun, yanı sıra gerekli uzmanlıklara sahip olsalar bile, açık iş

pozisyonlarının mevcut işsizlerle karşılanılmasını engelleyen çeşitli faktörler vardır. Bunların başında emek piyasasında bilgi akışının mükemmel olmayışının yanı sıra emek mobilitesinin düşük oluşu gelmektedir. Ülkenin coğrafi olarak büyük olması, özellikle orta yaş ve üstü işsizlerin açık iş pozisyonlarının olduğu başka coğrafi bölgelere göç etmelerinin karşısındaki problemler emek mobilitesini engellemektedir. İşsizlik maaşları veya diğer sosyal yardımların yüksek olması da açık iş pozisyonlarının işsizlerle karşılanmasına engel olmaktadır. Yüksek bir yenileme oranına sahip olan işsizlerin statüsünü değiştirmede isteksiz olacağı açıktır (Ağayev ve Bora, 2012).

İşgücü piyasasında çeşitli boyutlarda ortaya çıkan uyumsuzluklar, “uyumsuz eşleşme” olarak tanımlanmış ve ölçülmeye çalışılmıştır. Ancak uyumsuz eşleşmenin tek bir tanımı yoktur ve uyumsuz eşleşmeyi ölçmede kullanılan tek bir kriter yoktur (TÜSİAD, 2004).

1.2.1.3. Beveridge'nin Tam İstihdam Modeli

1.2.1.3.1. Tam İstihdamın Anlamı ve Üç Temel Koşulu

William Beveridge işsizliğin 3 şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir (Beveridge, 1944):

- Sanayi ürünlerindeki toplam talebin kronik veya tekrarlayan eksikliği yoluyla,
- Var olan talebin yanlış yönlendirilmesi yoluyla,
- İş arayan kitlenin hem yetersiz hem ölçsüz akımı, iş piyasasının düzenlenmesindeki başarısızlık nedeniyledir.

İşsizliği ortadan kaldırmak için yapılacak düzenlemeler bu üç konuyla ilgili olarak yapılmalıdır: Sürekli olarak yeterli talep amaçlanmalı, talebin akış yönü tam olarak belirlenmeli ve iş piyasasının düzenlenmesi doğru bir şekilde yapılmalıdır.

Bu üç maddenin en önemlisi ve en temeli endüstri ürünlerindeki yeterli talebin sağlanmasıdır, eğer bu başarılmazsa kitlesel işsizlik kaçınılmaz olacaktır (Beveridge, 1944).

Sanayi ürünleri için talep harcama anlamına gelir; yani yapılan bu ürünleri almak için harcanan miktardır. Yeterli talep demek yeterli toplam harcama demektir. İşsizlik ile başa çıkmada başarının ilk koşulu her zaman yeterli toplam harcama olacaktır. Diğer iki konuda yapılacak maddeler başarıya

ulaşmak için gereklidir. İşsizliğin ortaya çıkmasında büyük rol oynayan talebin yanlış yönlendirilmesi aslında yerel bir terimdir. İş gücünün bir işten diğer işe geçişi toplumun yapısal özellikleri de göz önüne alındığında kolay ve kesintisiz olabilir, fakat mekânsal değişimlerde durum böyle değildir. İşsizliği ortadan kaldırmada ikinci temel başarı sanayinin konumunun kontrol edilebilmesidir. Talebin az olduğu dönemlerde işgücü akımının yetersiz ve az olması önemsiz gibi görünebilir fakat talebin arttığı dönemlerde ciddi bir problem olarak karşımıza çıkar. Başarının sağlanmasındaki diğer önemli anahtar kontrollü işgücü akışkanlığıdır. Eğer işsizliğin tam istihdamla yer değiştirilmesi isteniyorsa bahsi geçen bu üç temel madde başarılı bir şekilde yapılmalıdır.

Tam istihdamın tanımı boştaki bekleyen iş olanaklarının iş arayan insan sayısından daha fazla olmasıdır. Aynı zamanda bu tanım şunu da ortaya koymuştur ki tam istihdam sağlanmış olsa bile minimum düzeyde de olsa işsizlik var olacaktır. Böyle bir pay gerekliliği açıktır. Herhangi bir zamanda, bir sözleşmesi olmaksızın, kamu veya özel kurumlarda çalışan kadın veya erkek çalışan mevcutsa, artan talepleri karşılayabilmek için iş gücü genişletilebilir fakat aynı zamanda iş için gerekli niteliklere sahip iş sahasının olduğu bölgede ikamet eden iş gücü göz ardı edilebilir. Bu görüş zaman zaman hali hazırda var olan iş akışını değiştirmekle ilgili ortaya çıkan engellerin benzerlerini ortaya koymuştur. Örneğin iş gücü için kalacak yer sorununu ortaya çıkarmıştır (Beveridge, 1944).

Bu durumdan ilki şudur ki çalışan kişi eşzamanlı olmak şartı ile kendisine uygun yaşam alanına sahip başka bir yeri bulmadığı sürece kendi evinden taşınmayacaktır. Ayrı ayrı ya da bireysel bazda yapılan bu değişiklikler bir çeşit ikamet sorunu olarak karşımıza çıkacaktır. Ortaya çıkan ikinci durum ise: iş veya zevk için yapılan seyahatler çekilmez ve zor bir hal alacaktır. İşgücündeki gerekli olan sınır bir diğer açıdan da ele alınabilir: bu da çalışanın özgürlüğü olur. Bir kişi işsiz kaldığında çok vakit kaybetmeden, bu iş ona uysa da uymasa da, başka bir iş koluna yerleştirilmelidir. Yüzde yüz istihdam işgücündeki zorunlu yönlendirmedi. İş sınırı basit bir tanımla iş rahatlığı ya da uygunluğu değildir, toplumun özgür ilerleyişidir. Fakat bu konuda zorluk yaşanmaması için, iki temel şart yerine getirilmelidir. İlk olarak, boştaki bekleyen iş gücü için yeterli sigorta ve bakım olmalı; ikinci ve daha da önemlisi ise, insan gücüne talep öyle bir olmalı ki hiç kimse çok fazla

beklememeli veya beklemesine gerek kalmamalıdır. Her zaman doldurulmayı bekleyen açık pozisyonlar olmalıdır. Bu tam istihdamın testidir ve işsizliğin sınırının küçük olduğunu göstermektedir (Beveridge, 1944).

Tam istihdam asla işsizlik olmayacak demek değildir. İş değişimi ve akışı için bazı sınırlar gereklidir. Peki, bu sınırların miktarı için sayısal bir tahmin yapmak mümkün müdür? İşgücü için yeterli talebin bulunduğu ve tam olarak organize edilmiş bir toplumda işsizliğin indirgenemez asgarisi nedir? Bu sorulara cevap verebilmek ve işsizliğin asgarisini hesaplayabilmek için Beveridge, işsizliğin Londra ve Güneydoğu gibi İngiltere'nin en zengin bölgelerinde bile tavan yaptığı 1937 ekonomik dalgalanmasındaki rakamları incelemiştir. 1937 yılında Hazirandan-Ekime toplam 5 ay boyunca Londra'da işsizlik oranı %6,0 veya daha az olmuştur. Haziran ayında işsiz kalanların altı da biri altı ay ya da daha fazla süre işsiz kalmıştır. Londra da 1937 yılının ortalarında, herhangi bir şekilde 6 ay ya da daha fazla süre iş bulamayan kişilerin fizik, yaş ve karakter özellikleri gibi onları işsizliğe iten sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bu hesaplama bakılırsa asgari iş rezervi olarak yalnızca yüzde beşlik bir oran elde edilebilir. Bu şekilde yapılan hesaplamalar yanlış sonuçlar verebilir. Bu noktada bazı önemli faktörleri de hesaba katmak gerekir. Mesela İngiltere'nin iklimi önemli bir faktördür. Mevsimsel işsizliğe sebep olmaktadır. Savaştan önce var olan mevsimsel işsizlik yüzde iki olarak hesaplanmıştır. Aynı çalışma o dönemde (ki motor endüstrisi bu işsizliğin resim niteliğini taşır) mevsimsel işsizliğin ne gerekçesi de ne de gereğinin olmadığını göstermiştir. Tam istihdamın uygun düzenlemeleri ve şartları ile var olan mevsimsel işsizlik yarı yarıya düşürülebilir (Beveridge, 1944).

Herhangi bir ekonomide %1 oranında doğal işsizlik olduğunu varsayılırsa, tam talep, işçilik ve organize edilmiş bir iş gücü piyasası ile istihdam da daha fazla değişiklik yapılmasının gereğini öngörebilmek zordur. Bu sebeplerden dolayı da oluşan %1 oranındaki işsizlik ile toplam işsizlik oranı %2 olacaktır. Ülke kapalı bir ekonomiye sahip olsa işsizliği %2'ye düşürmek makul bir hedef olarak görülebilir. Fakat uluslararası ticaretin yararlarından faydalanmak isteyen bir ülkede kapalı bir sistem olamaz; uluslararası ticarete rol almalıdır, uluslararası taleplerdeki değişim olasılıklarını göz önünde bulundurmalıdır. Uluslararası ticareti dengelemek için diğer ülkeler ile temaslar kurmalı, öncelikle tam istihdam politikası güden ülkelerle ticaret yapmalı, hem ülke

içindeki hem de uluslararası taleplerdeki dalgalanmalara ayak uydurabilecek düzenlemeleri yapmalıdır. Fakat bu durum iş kollarında bazı değişimleri de beraberinde getirebilir. Tam uyum politikasını imkânsız kılan bazı endüstriyel anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Bu yüzden ortaya çıkan %1'lik işsizlik oranı uluslararası ticaretin bedeli olarak görülebilir. Bu düşünceler ışığında, %3'lük işsizlik oranı, geleceğin tam istihdam oranlarında ortalama işsizlik oranını yakalamak amaçlandığı için, makul görülebilir (Beveridge, 1944).

Tam istihdam politikasının amacı, işsizliği önlemek için her zaman hâlihazırda boş pozisyon bulunduraktır fakat bu politika savaş gibi olağanüstü durumları kapsamaz. Kısa süreli işsizliğin değişim gücü ayrı tutulduğunda, değişimleri kolaylaştırmak gereklidir. Çalışma saatlerinde yapılan değişiklikler iş gücü desteğini azaltabilir de arttırabilir de. Şöyle bir varsayım yapılabilir: mesela bir haftanın mesaisi ne olursa olsun, iş süresi arttıkça üretim de artacaktır. Fakat olağanüstü durumlar sırasında edinilen tecrübeler bunun böyle olmadığını gösteriyor. Çünkü böyle durumlarda arttırılan çalışma saatleri verimliliği ve üretimi düşürmüştür. Fakat teknik gelişmelerin er ya da geç çalışma saatlerinde azalmaya neden olacağı söylenebilir. Elde bulunan maddelerin tüketiminden ziyade, teknik gelişmeler bu doğrultuda uygun bir şekilde kullanılırsa, olağanüstü durumlar için hâlihazırda rezerv sağlayacaktır. Ayrıca gerektiğinde işgücünde kullanılması gereken evli kadınlar ve emekliler de istihdamın içine katılmalıdır.

Bu politikanın ikinci noktasında ise şu vurgulanmaktadır. Elbette bu noktada her çalışan için hazır iş alanı sağlanması amaçlanmaktadır fakat bu herkes için kendi alanı doğrultusunda iş garantisi demek değildir. Tam istihdam tüm çalışanlara hitap etmez. Tam istihdam durumu, hiç kimse işini kaybetmeyecek ya da değiştirmek zorunda kalmayacak demek değildir. Sadece işsiz kalan birine hâlihazırda yeni iş olanağı sağlanması demektir. Tam istihdam değişimi, yarışı, riski ve girişimi ortadan kaldırmaz. Ayrıca çalışanların tümü ya da çoğu sürekli olarak bir değişime maruz kalmayacaklardır (Beveridge, 1944).

Tam istihdam için ortaya atılan iki olası alternatif incelendiğinde (toplam yatırımı sabit kılarak ve tüketicilerin alım gücünü arttırarak) aynı sonuca ulaşılmaktadır. Tüketimi arttırmak şarttır. Fakat sadece tüketicinin alım gücünü

arttırarak değil. Yatırımın dengelenmesi çok önemlidir fakat yatırım değişken bir seyir izleyen özel yatırımcıların eline bırakılmamalıdır.

Devlet bütçesini kullanarak işsizliğin üstesinden gelebilir mi? Bunu gerçekleştirebilmek için bazı hususlarda kesin çizgiler ortaya koymalıdır. Gerekli masrafları yapmalı, işgücü talebini arzu edilen noktaya getirmeli, yani işgücü için sürekli talebi sağlamalıdır. Eğer talep ve arz nicelik ve nitelik olarak ilişkili değilse, bu durum işsizliği zararsız derecede asgari yapmayacaktır. Bunun anlamı, ya işgücüne talebi sağlamak ve belli başlı endüstrilerdeki dalgalanmalardan dolayı çalışanların işsiz kalmasını önlemek; ya da işçi herhangi bir sebepten dolayı işsiz bile kalsa zaman kaybetmeden başka bir iş koluna yerleştirmektir. Totaliter ve kendine yeterli bir toplumda, talep ve arzın niteliksel uyarlaması basittir. Her bir iş kolunda ki talep sabit tutulmalı ve çalışan, bir endüstriden diğerine yönlendirilebilmelidir. Özgür toplumlarda öncelik kişinin özgürlüğü ve bağımsızlığı olduğundan durum daha karışıktır. Hatta diğer bağımsız toplumlarla ticaret yapan toplumlarda da durum aynı şekildedir. Ortaya atılan politika ışığında başarı için sürekli olarak tam bir talebi sağlamak öngörülse bile, belli başlı taleplerdeki değişiklikler de işsizlik riskini üç şekilde ortaya çıkarır (Beveridge, 1944).

Birincisi teknik gelişmelerdir. Teknik girişim ve gelişmeler kesinlikle engellenmemelidir. Mutlaka bu gelişmelerden yani makineleşmekten kaynaklanan işsizlik olacaktır. Fakat bu durum kontrol altına alınır ve yaşlılar ve gençlere işgücü bakımından kendilerini geliştirmeye dönük olanaklar sağlanırsa, olası bu teknik problem az da olsa ortadan kaldırılabilir. Elbette her girişimin ve gelişimin bir bedeli olacaktır. İkincisi ise, ülke içinde özel sektör yatırımlarında dalgalanmalar yaşanabilir. Eğer endüstrinin önemli bir kısmı özel sektör girişimleri ile yürütülüyorsa bu alanda meydana gelebilecek donanım ve makineleşme girişimleri, işgücüne olan talebi ve akabinde üretimi dalgalandıracaktır. Bu noktada devlet ciddi önlemler almalıdır. Devlet ya özelleşmeyi kontrol altına almalı ya da özel sektör yatırımlarını genel anlamda çok iyi bir şekilde denetlemelidir. Üçüncü olarak, denizaşırı ülkelerden gelen taleplerde de dalgalanmalar olabilir. Bu dalgalanmaların şiddeti azaltılmalıdır. Denizaşırı taleplerdeki düşüş ülke içi talebi artırarak telafi edilebilir; tabi ki bu durum işsizliği azaltarak mümkün olur (Beveridge, 1944).

Aslında işgücündeki toplam talep yeterliliği genel talebin dengelenmesi demektir. Devlet harcamaları kontrol altında tutarak bu iki emeline de ulaşabilir. Ama totaliler toplumlar hariç diğer toplumlarda belli başlı dengesizlikler işsizliğe sebep olabilir. Bu istikrarsızlığın üç çeşidi farklı şekillerde kendini gösterir. İlki, koşullu bir ilerleme olarak, gelişmekte olan her toplumda devamlılık gösterir, fakat sürekli olarak ve büyük ölçekler de olmamalıdır. % 1 oranında işsizlik makuldür. İkincisi ise yatırımların büyük bir kısmının özel sektöre bırakılmasının bedelidir. Eğer bu durumun ciddiyeti kanıtlanırsa, devlet eliyle yapılan yatırımlarla özel sektörün bu anlamda genişlemesi azaltılabilir. Üçüncü olarak talebin iç talep ile dengelenmesi tamamen devlet gücündedir ama bu dengelemeye rağmen yüzde birlik işsizlik oranı var olmaya devam edecektir. Bu olumsuz durumların ortaya çıkaracağı olası zararın miktarı önceden belirlenemez fakat devletin elinde tüm bu tip dalgalanmalarla baş edebilecek kaynak mevcuttur. Yeterli toplam talep, iş kolunun kontrolü, işgücü piyasasının organizasyonu ile işsizliği ve getireceği olumsuz durumları ortadan kaldırabilir. İşsiz halka makul bir işsizlik sigortası sağlanarak zarar minimuma indirebilir. İşsizlik aslında toplumun özgür olarak hareket etmesinin ve uluslararası ticaretin sağladığı avantajların bir çeşit faturası niteliğindedir. Bu noktada ön plana çıkan tam istihdam politikası, üretimden ziyade sosyal talep politikasıdır (Beveridge, 1944).

Bu politika planlanmamış piyasa ekonomisindeki genel zayıflığa ve bunun geçmişten günümüze getirdiği kendi ürünlerindeki etkili talebi sağlayamamasına atıfta bulunmaktadır. Bu durum sosyal talebin tam olarak karşılanamamasına sebep olmaktadır. Bu durum ayrıca özel sektörü üretim için en iyi teknik metotları bulmak ve kullanmaktan da alıkoymaz oysaki bu amaç için en uygun araç özel yatırımlardır. Aynı zamanda da genel anlamda ya da herhangi bir iş kolunda üretimin sosyalleşmesine de engel teşkil etmemektedir. Bu politika herhangi bir ekonomik sistem altında işgücünü temel olarak tam istihdamı amaçlamaktadır. Belli başlı sanayilerin kamulaştırılması bu politika kapsamında yararlı olabilir. Tüm endüstrileri kapsayan küresel politikalar hariç, toplam harcamaların toplam iş gücüne göre uyarlanması pek mantıklı değildir. Bu politika doğrudan ve pratiktir. Çünkü iş kollarına usta işçi, kömür madencisi, çiftçi gibi çalışanları sağlar; üstelik bu iş kolları doğrudan harcamaya bağlı çalıştığı için ve yine bu iş kollarına ürünleri için pazar ve

fiyatlandırma garantisi vermesi bakımından faydalıdır. Tam istihdam üretimi toplumsallaştırarak değil, talebi toplumsallaştırarak ve öncelikler için bir ölçek oluşturarak sağlanabilir. Bu ölçekten kasıt, talepte sınır olmaksızın, vatandaşların (gelirlerini özgürce harcamaları da dâhil) toplumsal haklarını gözden geçirecek bir huzur ortamı sağlanabilmesidir (Beveridge, 1944).

Bu görüşlerin amacı özgür toplumlar ele alındığında devletin bu konuda ki sorumluluklarını ortaya koymak ve bu amaç doğrultusunda devleti bu konuda güçlü kılmaktır. Peki devlet bu güçlerini nasıl kullanacak, ne kadarı devlet ne kadarı özel sektör kanalıyla olacak? Bu güçleri kullanırken, merkezi planlama da ve bireysel girişimlerde, ortaya çıkabilecek avantajlar ve dezavantajlar neler? Bunlardan elde edilen tecrübeler ne doğrultuda olacak? Sosyal güvenlik kapsamında olası ve arzu edilen hakların ve görevlerin açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Bu mümkündür; çünkü sosyal güvenlik ölçülebilen riskler ve girişimler ile yakından ilgilenir. Çalışanlar, sosyal güvenlik tarafından kendilerine sağlanacak güvenlik düzeyinin asgarisini bilmelidirler. Böylece kendi hayatlarını planlayabilirler. Tüm bunlarla başa çıkabilmek için, işçilerin (çalışanların) donanımlı olması, devletin tüm gerekli kontrollere sahip olması ve kullanılan materyallerin (iş araç gereç) amaca hizmet etmesi gerekmektedir (Beveridge, 1944).

1.2.1.3.2. Tam İstihdamın Ülke İçi Etkileri

Kronik ve sürekli tekrarlanan talep eksikliğini kaldırmak ve iş arayanlar için sürekli bir boş kontenjan oluşturmak, tüm çalışanların yaşam standartlarını ve birçok iş kolunun çalışmasını etkileyecektir. Bazı kesimler; eğer tam istihdam politikası etkili olursa, endüstriyel disiplinin ve verimin yok olacağını ön görmektedir. Özellikle işverenlere göre; işsizlik özel girişim ekonomilerinde rastlantısal bir kusur değil aksine bu sistemin temel bir parçası ve gerekliliğidir. İşsizliğin ilk fonksiyonu çalışan üzerinde otoritenin kurulmasıdır. Otorite genelde şöyle işler: Eğer çalışmaya gönüllü değilseniz, dışarıda bu işi yapacak bir sürü iş arayan var. Ama çalışan “beni çalıştırmak istemiyorsanız dışarıda beni işe alacak bir sürü işveren var” dediğinde durum kökten değişir (Beveridge, 1944).

İyi yıllarda kötü yıllarla karşılaştırıldığında artan talep azalması aynı bireylerdeki disiplin algılayışının esnekleşmesinden kaynaklanmamaktadır.

Çünkü çalışan kesim ekonomik bir bunalım olduğunda ya da ticaret oranları düştüğünde ilk işsiz kalacaklardır. Ticaret oranları daha yüksek olduğunda daha rahat iş bulabilirler. Elbette ki tam istihdamın sağlanması endüstriyel yönetim programını da etkilemektedir. Ama bu yeni problemin zorluklarını abartmamak gerekir. Bu şekilde davranmak yeni fırsatların da elden kaçmasına sebep olacaktır. Tam istihdam hâlihazırda çalışanların işlerini kaybetmeyecekleri ve işten çıkarılmayacakları anlamına gelmez. Tam istihdam sadece eğer bir kişi işini kaybederse yeni bir iş bulma şansının olduğu anlamına gelir. Yani kişi çalıştığı işi korumak durumundadır. Eğer işinden sebepsiz ayrılırsa veya yüz kızartıcı bir sebepten dolayı kovulursa işsizlik parası alamayacaktır. İkinci önemli konu ise işsizlik korkusudur. Bu yüzden çalışan hâlihazırdaki işinde tam kapasite ile çalışmalıdır. Teknoloji ve yeni değişimlere ayak uydurmak zorundadır. Üçüncü önemli nokta ise iyi bir yönetimdir. Çalışanları onların da fikirlerini alarak işe katmak ve görüşlerini değerlendirmek onlara zincirin bir halkası olduklarını hissettirecek, motivasyonu ve üretimi arttıracaktır (Beveridge, 1944).

Tam istihdam tarafından ortaya konulacak olan yönetim zorunluluğu çalışanları da aydınlatacaktır. Medeniyet, çalışanlarda iş kaybı korkusunun olmamasını savunur. Çalışanın kabiliyeti ve iş gücündeki bütünlüğü artmalıdır. Bu da iş bütünündeki yüzdesine bakılmaksızın çalışanı liderliğe ve daha çok sorumluluğa yöneltir. Çalışanın başka bir iş bulamama korkusu ile hakkının yenmesine ve kötü çalışma koşullarına rağmen işinden ayrılmaması doğru değildir. Yine aynı zamanda işsizlik korkusu ile patronunun ve çalışma arkadaşlarının eleştirilerine ve psikolojik şiddetine maruz kalması da adaletli değildir. Açlığın engellenmesi ve endüstriyel disiplinin korunması için alternatif yöntemler bulunmalıdır.

Tam istihdam kapsamında ücretlerin belirlenmesi çok önemli bir konudur. Serbest ücret belirlenmesi ile ilgili yapılan pazarlıklar öteden beri var olmuştur ve ücret oranları üzerinde sürekli bir baskısı vardır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir ve aynı zamanda işverenin karar sınırları kapsamındadır (Beveridge, 1944).

Bu noktada tam istihdamın uygulanması ciddi bir değerlendirme gerektirir. İş piyasasını alıcıların piyasasından ziyade satıcıların piyasası haline getirmek iş

gücündeki pazarlığı sürekli ve daha da önemli hale getirecektir. Bu işgücünü bir bütün olarak ve endüstrideki temel üründen daha büyük bir pay alarak daha arzu edilebilir sonuçlara ulaştırır. Fakat ticarete bölgesel bir yapı kazandırmak olası bir sonuç değildir. İşverenlerin hâlihazırdaki ürünlerinin fiyatları ile karşılayamayacakları maaş talepleri ve bu yüzden fiyatların artırılması işçilere kazançlar sağlayabilir. Fakat bazı işçileri negatif etkileyebilir ve bu işçiler de doğal olarak bu durumu iyileştirebilmek için kendi taleplerini öne sürerler. Burada ciddi bir sektörel maaş (ücret) pazarlığı ortaya çıkar; ürün fiyatlarındaki artış göz ardı edilir ve enflasyona sebep olabilir. Enflasyon neredeyse deflasyon kadar tehlikelidir. Enflasyon, gelirleri para ile sabitlenmiş tüm kişileri, zengin küçük esnafları ve bilhassa sayıca çok küçük esnafı ve artan emekli sınıfını negatif olarak etkiler (Beveridge, 1944).

Bu olasılıkla yüzleşmek şarttır. Sorumsuz sektörel maaş pazarlıkları enflasyonel gelişmelere sebep olabilir. Tam istihdam kapsamında işverenlere, artan bu ücret taleplerini karşılayabilmek adına fiyatları artırmak zor gelir. Bu onlar için ilave masraf demektir. Bu yüzden de bu ücret taleplerine karşı direnç gösterirler. Ancak bazı endüstriler fiyatlarını artıracaklardır. Fakat bu gerçek, günümüzde doğal bir mekanizma içinde değildir. Fiyatların artırılması sektörler arasında bir yarışa sebep olur. Bu da yeni bir kısır döngü yaratır (Beveridge, 1944).

Bu problem ile başa çıkabilmek için iki öneri ortaya atılabilir. Birincisi işçi sendikaları gibi merkezi organizasyonlardır. Bu sendikaların amacı bileşik bir maaş politikasına ulaşmaktır. Eğer fiyatlar sabit tutulursa artan üretim sürekli bir ücret artışına olanak sağlar. Eğer bu oran arttırılabilirse ücretler daha da artar. Böyle bir gelişme hem ekonomik hem ahlaki bakımdan cazip bir durumdur. Fakat bu girişim koordine bir şekilde yapılmalıdır. Her bir sektör, sektörel çıkarlarını görebilmeli, kendine has stratejileri değerlendirebilmelidir. Sendikalaşmış iş gücü, vatandaşlık ve sorumluluk gibi olguları ortaya koymuştur. Buradaki amaç ortaya çıkabilecek beklentileri gerçekleştirmektir. Sistemikleşmiş işbirlikçi ücret politikası da uygulanabilir. İkinci bir öneri ise hakemliktir. Tam istihdamın yeni şartlarında ücretler mantık ışığında belirlenmelidir. Belli kişilerin tekelinde olmamalıdır. Elbette bu sürekli bir hakemliği gerektirmez fakat gruplar (sektörler) arasında anlaşmazlık olduğunda bu yola başvurulabilir. İşveren federasyonu ve sendika vakit

kaybetmeden bu hakemliğe başvurmalıdır. Fakat özgür toplumlarda birey cezai işlemlere maruz kalmamalı aynı şekilde ön alım hakları bireysel değil kolektif olmalıdır. Eğer kolektif pazarlıklarda özgürlük sağlanırsa, ücret ve fiyatlardaki kısır döngünün yarattığı huzursuzluk ve tam istihdamın engellenmesinin birinci sorumluluğu, iş gücü adına pazarlık yapanlara bağlı olacaktır (Beveridge, 1944).

Bu nedenlerden dolayı fiyat politikası tam istihdam politikası ile bütünleşmiş bir şekilde işlemelidir. Bu politika öyle bir politika olmalıdır ki hem artan maaşlar hem de kişi başı artan üretim bakımından dengeleyici bir nitelik taşımalıdır. Fiyatların yükseltilmesine izin vermek, vergilendirme sisteminin kullanışsız bir şekli olacaktır. Fiyatları kontrol etme gereği, ortalama bir vatandaşın yaşam maliyeti ile direkt ilgili olan ürünler ve hizmetler göz önüne alındığında hayati önem kazanmaktadır. Bu durum aynı zamanda geçici bir dönem tedarik sıkıntısı yaşanan temel ürünler göz önüne alındığında da çok önemlidir. Bundan dolayı fiyat kontrolü özellikle temel ürünler ve hizmetler bakımından çok önemlidir. Tam istihdam politikası ile endüstrilerde üretim ne kadar hızlı olursa, fiyatların artış hızını engellemek o kadar kolay olacaktır. Sendikaların pazarlıkçı tavrı fiyatların artmasına sebep olsa da, endüstriyel gelişim düşük fiyat politikasından yanadır. Bu iki karşıt eğilim, gönüllülük esası ile çalışan iş birlikçi sektörel sınıfların olduğu toplumlarda dengede tutulabilir (Beveridge, 1944).

Tam istihdam politikası uygulanırken tekeller ve ticari birlikler de incelenmelidir. Tekeller ve ticari birlik problemleri istihdam ve işsizliğin ortaya çıkardığı şartlardan kaynaklanır. Endüstrinin kontrolü genel sorundur. Bu sorun özel girişimcilerin piyasada var olan rekabetten kaçınmak için denediği yollar yüzünden ortaya çıkar. Bazı endüstriler artan talebi üretimle karşılamak yerine fiyatları yükselteceklerdir. Bu noktada tam istihdam politikası böyle tehlikelere karşı korunmalıdır. Aynı şekilde tüketiciler için de korunmalıdır. Başarılı bir tam istihdam politikası çalışanlar arasındaki iş gücü disiplinin sağlanması ve mantığa uygun ücretlendirmeler ile mümkün olabilir. Fakat bu işbirliği, pozisyonlarından ve işverenlerinden memnun olmayan çalışanlar arasında sağlanamaz. İş dünyasındaki yarış zorlama ile olmamalıdır. Farklı sektörler arasındaki iş birliği engellenmemeli fakat kontrol altına alınmalıdır. Şirketlerin birleşmesi ve büyük ölçekli girişimlerin, avantajları

olduğu kadar tehlikeleri de vardır. Üç olası kontrol aşaması mevcuttur. Birincisi denetimdir. Bu kuruluşlar maliyet muhasebesi bakımından denetlenmelidir. Denetimin bilgi elde etme gücü tüm işletmelere ve ticari birliklere uygulanmalıdır. Her ticari birlik ticaret odalarına kayıtlı olmalı ve faaliyetler ile ilgili bilgiler vermelidir. İkinci aşama ise tüzüktür. Denetim bölümü, ticari birlikler tarafından ortaya konulan belli fiyatlara itiraz etme veya şirket kayıtlarını iptal etme hakkına sahip olmalıdır. Burada kesin olan şudur: eğer kendi işlerini denetlemede bir endüstriye statü gücü verilirse bu gücün kullanımı devlet kontrolünde olmalıdır. Üçüncü aşama ise kamu mülkiyetidir. Eğer bir endüstri tekel ise veya tekelleşmişse bu endüstri bir bölüme değil, halka mal olmalıdır. Bunu güvence altına almanın en basit yolu kamu hizmetlerinin kamu kuruluşlarının denetimine verilmesidir (Beveridge, 1944).

Burada ortaya konan politika üretimden ziyade talebin sosyalleşmesidir. Tamamlayıcı bir önlem olarak tekelleri kontrol altına alabilmek için belli başlı endüstrileri kamulaştırmak uygun olabilir. Tüm endüstrilerde tekeller ve ticari birliklerin istismarını önlemek için devlet gerekli teftiş ve denetimleri yapmalıdır. Ayrıca kesinlikle harcama planı yapılmalıdır. Fakat tüm bunlar ulusal çaplı üretimde yetersiz kalır. Küçük esnaf tam istihdam kapsamında talebe karşılık verebilir ancak yine de piyasadaki yarışa maruz kalır. Yani kısacası küçük esnaf olarak yoluna devam eder (Beveridge, 1944).

1.2.1.3.3. Tam İstihdamın Uluslararası Etkileri

Uluslararası ticaretin, tam istihdamın hedeflendiği fakat endüstride yeterli talebe ulaşamayan ülkeler için farklı bakış açıları vardır ve bu gibi ülkeler kronik ve kitlesel işsizlikten sorumludur. Tam istihdamın sağlandığı ülkelerde, uluslararası ticaret ülkenin hayat standartlarını daha da arttırabilmek için sadece bir araçtır. Oysaki tam istihdamın yaşanmadığı ülkelerde uluslararası ticaret gerekliliktir. Dışarıya mal verme anlamına gelse bile ihracat gereklidir. Bu durum ülke için gelir kaynağı, yabancı sermaye demektir. Bu sırada maalesef faydalı olacak ithalatlardan da kaçınılır. Bu ihracatlar ekonomistlerin de dediği gibi çarpan etkisi olarak adlandırılır. Elde edilen ihracat gelirleri ile (hammadde dışarı verilse de) ülke içindeki sermaye sıkıntısı azaltılır ve bu sermaye ile yerel üretimler arttırılır (Beveridge, 1944).

Keynes’de serbest uluslararası ticaretin avantajları ve dezavantajları ve tam istihdam üzerindeki varsayımlarına değinmiştir. Bu varsayıma göre, tam olarak algılanmayan işsizliğe karşı yeterli talebin sağlandığı ülkeler; toplumda ve hayat standartlarında refahın artırılabilmesi için dış ticaret arayışı içerisine girerler. Bu ödünç veriş bir süreliğine ithalat için ödeme yapmaksızın ihracat yapmayı amaçlar. Bunun bir anlamı yoktur. Çünkü bu noktada yapılan ithalatlar gereksizdir. Sadece kayıptır. Fakat ekonomik çöküş ve işsizlikten dolayı muzdarip olan bazı ülkeler için bu durum ihracat akışını garantilemek için etkili bir yoldur. Fakat bu noktada yapılan tüm bu işler yetersizdir. Yani üretimin sosyalleşmesinden söz edilemez (Beveridge, 1944).

İlk etapta önceden de bahsedildiği gibi tam istihdam politikası; çalışanların birlikte hareket etmesi, endüstriyel disiplinin desteklenmesi, maksimum etkililiğin sağlanarak kısıtlamaların asgari düzeye indirilmesi, özellikle ücret ve ödemelerde kısır döngüye yol açacak makul olmayan taleplerin önüne geçilmesi gibi önemli notlardan oluşmaktadır. Peki, bu işbirliği özellikle özel girişimciler göz önüne alındığında güvenli bir şekilde sağlanabilecek mi? İkinci etapta ise, hükümetin uyguladığı tam istihdam politikalarının kapitalist kesimlerce eleştirileceği gerçeği tartışılır. Üçüncü etap ise, giderek zenginleşen özel kalemlerin politik bir güç haline gelmesinin engellenmesi konusu gündeme gelir. Çünkü bu güç ülkede var olan farklı politik görüşlerce kullanılmak istenecektir. Son kısımda ise tam istihdam tam bir gelir eşitliği getirmeyecektir. Bu da toplumun sosyal adaleti bakımından oldukça önemlidir. Bu öngörüler özel girişimciliklerle yürütülen endüstrilerin büyük veya küçük olması durumunda, kapitalizm ve sosyalizm işbirliği içerisinde yürütülür. Ekonomik sistemin kontrol bilinci en üst seviyededir. Eğer vatandaşlar tam istihdam istiyorlarsa hükümet tüm durumlarda bahsedilen bu gereklilikleri yerine getirmelidir. Tam istihdam açısından bakılırsa bu karar büyük ölçüde vatandaşların özgürlüklerini ve haklarını ne ölçüde kullanmak istediklerine bağlıdır. Tam istihdam kapsamındaki özel iş yeri sahipleri monopoller düzenleyerek müşterileri sömürmeye kalkarlarsa ya da ellerindeki gücü politik amaçlarla kullanıp başarısız olurlarsa, hükümetin yardımı ve gelişen ekonomi ile yatırım süreçlerini dengeleyebilmek için bu özel iş yeri sahipleri uzun süre kendi özerkliklerine bırakılamaz (Beveridge, 1944).

İç politikanın yapısı ve elde olan kaynaklardan tam olarak faydalanmanın getirdiği olumlu durumlar, uluslararası alanda yapılan ticaretten hat safhada etkilenecektir. Ülkenin dünya ticaretine katılma ve bunun avantajlarını ele geçirme isteği, ülke içinde tam istihdam politikasını uygulama isteğinden değil; aynı politikayı uygulamaya çalışan fakat başarılı olamayan diğer ülkeler tarafından engellenebilir. Bundan dolayı sıklıkla ortaya çıkan ya ülke içi tam istihdamı uygulama ya da tam olarak uluslararası ticarete katılma politikası yanlış bir seçimdir. Uluslararası ticaret sayesinde ülke iş gücü sağlar ve tam istihdam politikası sayesinde iş gücünü kullanır. Ülke içindeki hareketli talep ve uluslararası ticaretteki gelişmeler alternatif politikalar değildir. Fakat bir politikanın iki yarısı gibidirler. Politikanın her bir yarısı hükümetin rehberlik ve ilgisini gerektirir. İş gücü için aralıksız iç talebin sağlanmasını sadece devlet yerine getirebilir. Fakat eğer iç piyasa her zaman canlı ise ülke endüstrilerinin yurt dışı piyasalarına olan ilgisinin azalması en azından bir olasılıktır. İthalatların yapılması için yeterli alımı sağlayan ihracatın sağlanması, özel bir iş kolundan ziyade ulusal bir konudur. Eğer iç piyasadaki hareketlilik devam ederse iş kolları dış pazarları göz ardı edecektir. Bu durumda devlet iş kollarını ihracata teşvik etmelidir (Beveridge, 1944).

Tam istihdamı hedefleyen aynı zamanda uluslararası ticaret ile planları olan ülkeler, ticaret yapmayı planladıkları ülkelerin sadece dış politikalarını değil iç politikalarını da göz önünde bulundurmalarıdır.

Uluslararası taleplerdeki düşüş ülke içi talepleri artırarak bu endüstriyel friksiyondan nasıl tamamen kurtulabilir? Bunu önceden tahmin etmek imkânsızdır. Sadece eğer düzenli planlar yapılırsa işsizlik oranı daha az olabilir. Bu konuda ülke içi yatırımların dalgalanması konusunda devlete çok fazla sorumluluk yüklenmemelidir. Ülke içindeki endüstri kollarının devletin telafi edici harcamalarına güvenmeden ayakta kalmayı öğrenmeleri gerekir. Uluslararası taleplerin düşüşünü karşılamak üzere artırılan yerel talepler, istihdam sağlansa bile, ödemelerdeki denge problemini çözemez. Endüstriyel dalgalanma ile bozulan ödemelerdeki denge uygun uluslararası faizlerle telafi edilebilir. Kesinlikle kısa süreli olmalıdır. Hiçbir ülkeyi uzun süre ticaret açığına maruz bırakmamalıdır. İkinci olarak kontrolsüz para akışı sıcak para paniğini ortaya çıkarır ki bu ülkeler arası ciddi sıkıntılara yol açabilir (Beveridge, 1944).

Çok uluslu ticaretin diğer bir koşulu katılımcı ülkelerin makul bir istikrara ve dış ekonomi politikalarında sürekliliğe sahip olmasıdır. Bu gereklidir çünkü uluslararası ticaret sadece harcamaların, alımların ve ya da satın alma gücü yaratmanın meselesi değildir. Çok sayıda insanın hayatını ve mutluluğunu içeren üretim, tüketim ve yatırım meselesidir. Hiçbir verimli ekonomi ani, şiddetli ve öngörülemeyen değişiklikler karşısında varlığını sürdüremez. Yurt dışından gelen bir talebe yanıt olarak üretimini belli bir seviyeye çıkaramayan bir ülke gümrük duvarları ile aniden karşılaştığında çözümü kendi bulmalıdır. Çok uluslu ticaretin tüm katılımlara fayda sağlaması için gerekli ön koşul şudur: önceden danışmadan ve haber verme niyetinde olmayan, ihracat yaptığı ülkelerden etkilenen hiçbir gümrük birliği üyesi tarafından tarife politikalarında önemli değişiklikler yapılamaz. Döviz kurundaki değişiklikler, sübvansiyonlar ve ticaret akışını etkileyen diğer devlet önlemleri üye ülkelerde aynı şekilde uygulanır (Beveridge, 1944).

Uluslararası alanda tam istihdam politikası dışında ortaya çıkan temel problem, uluslararası ticarete en özgür ve en büyük gelişimin sağlanması için hem yurt içinde hem yurt dışında maksimum ekonomik dengeye ulaşılmasının şart olmasıdır. 1930'lu yıllarda da görüldüğü gibi ülke içindeki ekonomik bunalım komşu ülkeleri de etkilemektedir (Beveridge, 1944).

Uluslararası ticarete ilk amaç, dünya çapında ticaret sistemidir. Fakat böyle bir sistemde bile ülkeler şu üç maddeyi yerine getirmelidirler (Beveridge, 1944):

- Para akışının kontrolünü sağlamak,
- Gıda maddesi ve ham maddeler gibi önemli maddelerin alımıyla ilgili uzun dönemli anlaşmalar yapmak,
- Geri kalmış bölgeleri geliştirmek adına planlanmış ihracat desteği için uzun dönemli anlaşmalar yapmak.

İkinci alternatif bölgeciliktir. Bunun anlamı çok uluslu ticaretin dünya çapında değil belli başlı ülkeler arasında olmasıdır. Farklı ülkelerdeki çeşitli ekonomik politikalar için esneklik sağlanmalıdır. Bu alternatifi uygulayabilmek için ülkeler ulusal çıkar ve amaçlarından arınmalıdırlar. Çok uluslu ticareti güvence altına alabilmek için öncelikle bölgesel daha sonra daha geniş çaplı ticaret hedeflenmelidir. Uluslararası ticaret hem ithalat hem ihracat için yarışçı

ve monopolistik pazar güçleri yerine, bütün olarak kamu yönetiminin elinde olmalıdır. Ülke içinde planlamaya hizmet eden ülkeler aslında daha geniş kürelerde de hizmet etmektedir (Beveridge, 1944).

1.2.1.4. Beveridge'nin Refah Devleti Modeli

Refah devleti, bireylere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik imkânı sağlayan, tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi alanlarda belli bir standart sağlayan devlettir (Durdu, 2009).

Refah ya da diğer bir ifade ile sosyal refah devleti anlayışı sanayileşmiş ülkelerde yaşanan kapitalizmin krizlerinin ve değişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Gül, 2006).

Refah devleti, serbest piyasa ekonomisinin tek başına ekonomik gelişmeyi sağlayamayacağı ve bu nedenle de devletin ekonomik alana müdahale etmesinin gerekli olduğu görüşü üzerine kuruludur. Devlet, toplumsal risklere karşı çalışanları sosyal sigorta sistemi ile diğer toplumsal grupları da sosyal güvenlik sistemi içine alarak koruma ve temel bir yaşam düzeyi sağlama görevini üstlenmiştir. Bu görüşler 1930 ve 1940'lı yıllarda özellikle Keynes ve Beveridge tarafından gündeme getirilmiş ve geliştirilmiştir (Gül, 2006).

William Beveridge, kamu yardımı reformu çalışmaları komisyonunda çalışmış, 1941'de İngiliz sosyal güvenlik sistemi kurulması konusunda bir rapor hazırlamıştır. Beveridge tarafından hazırlanan raporda belirtilen sosyal güvenlik rejimi, 1930'lu yıllarda ABD ya da Avrupa'da çeşitli reformlarla ortaya konulan kısıtlayıcı "sosyal sigortalar" anlayışından farklıdır. Bu sistemde sosyal güvenliğin amacı gelir güvenliğini güvence altına alarak insanların gereksinimlerini karşılamaktır. Bireylerin düzenli gelirini tehlikeye sokan her şey sosyal risk kapsamına girer. Sosyal güvenlik rejimi kısaca dört temel özelliğe sahiptir (Durdu, 2009):

1. İş durumu ya da gelire bakılmaksızın nüfusun tamamı için geçerlidir.
2. Birleşik ve sade bir sistemdir: tek bir prim, gelirden yoksun kalmaya sebep olabilecek risklerin tamamını kapsar.
3. Tek biçimli bir sistemdir: İlgililerin gelirine bakılmaz, ödenekler tektir.
4. Merkezi bir sistemdir: Bir yönetim reformunu ve tek bir kamu hizmeti sunulmasını öngörür.

Beveridge'nin yukarıda sıralanan refah devletinin sosyal güvenlik rejimi özelliklerini gerçekleştirebilmek amacıyla önerdiği üç amaçlı devlet politikası şunlardır: aile ödenekleriyle ailelere yardım, bir ulusal sağlık merkezi kurularak kamu sağlığının iyileştirilmesi ve istihdamın düzenlenmesidir. (Durdu, 2009).

1.2.2. Beveridge Eğrisi

1.2.2.1. Beveridge Eğrisi Kavramı

1958 yılında Dow J.C.R ve Dicks –Mireaux L. adlı iktisatçılarca, Keynesyen maliye politikaları ile toplam talepte meydana gelen hızlı artış ilişkisinin incelendiği ve gözlemlenemeyen talep fazlasını temsilen de işgücü piyasası verilerinin kullanıldığı bir çalışmada ilk kez UV (unemployment-vacancy) eğrisi kullanılmıştır. 1980'lerden sonra Beveridge eğrisi olarak adlandırılan bu eğri, işgücü piyasasındaki daralma ve canlanma dönemlerinin ortaya konulmasında yararlanılan negatif eğimli bir eğridir (Aydın, 2012). Eğri adını William Beveridge'den almıştır.

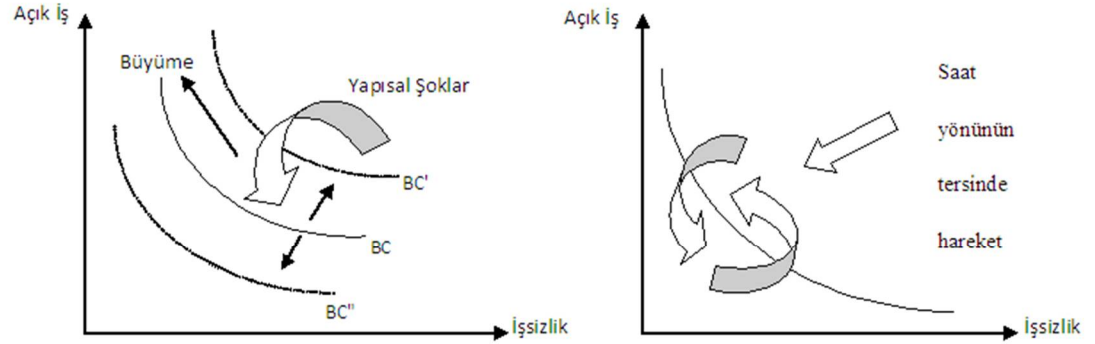
Bir İngiliz iktisatçısı ve sosyal reformcu olan William Henry Beveridge (1879-1963), daha çok 1942 yılında, II. Dünya Savaşı sonrasında hazırladığı özellikle Ulusal Sağlık Hizmeti'ni içeren Beveridge Raporuyla tanınır. Beveridge, bu raporunda açık işle ifade edilen işçi talebi ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ele almakta; bir eğri çizmemekte ya da tablo sunmamaktadır. Ancak detaylı veriler sunarak açık iş pozisyonları ile işsizler arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır (Keskin ve Şen, 2010).

Son 30 yıldır, işgücü piyasasının dinamiklerini bir araya getirme düşüncesinde olan makro ekonomistler, fikirlerini ve görüşlerini Phillips ve Beveridge'nin eğrilerini göz önünde bulundurarak birleştirdiler. Açık iş ve işsizlik arasındaki ilişkiyi gösteren Beveridge eğrisi işsizlik ve ücret enflasyonu arasındaki ilişkiyi gösteren Philips eğrisine göre çok fazla ikinci planda kalmıştır. Bu yargının yanlış olduğu düşünülebilir. Beveridge eğrisi kavramsal olarak önce gelir ve işgücü piyasasının işleyişi ve bunu etkileyen şoklar hakkında gerekli bilgileri içerir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Bu eğrinin üzerindeki hareketler emek piyasası bakış açısı ile ekonomik gelişmelerin seyrine dair ipuçları verirken, eğrinin konumundaki değişiklikler ise bu piyasanın maruz kaldığı yapısal şoklara işaret etmektedir. Bir ekonomide

Beveridge eğrisinin incelenmesi işgücü piyasasının dinamiklerinin iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır (Kanık, Sunel ve Taşkın, 2012).

Şekil 4: Kuramsal Beveridge Eğrisi'nde Hareketler

Kaynak: Kanık vd., 2012, s.3

Makro ekonomik pencereden bakıldığında, iş gücü piyasası işçileri bir işe yerleştirme konusunda oldukça etkilidir, fakat istihdamda meydana gelen değişim akımları o kadar büyüktür ki işsizler ve doldurulamayan işlerin varlığı inkâr edilemez. İşsizlik ve açık işler arasındaki bağlantı incelendiğinde, eşleştirme sürecinin etkinliği ve aynı zamanda şokların piyasaya olan etkileri de açık bir şekilde görülebilir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Teorik analizlerden yola çıkarak iş gücünde, işsizlikte ve açık işlerdeki dinamiklerin üç tip şoka reaksiyon olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlar birleştirme işlevindeki (aggregate activity) şoklar, istihdamın dağılımındaki şoklar ve işgücündeki şoklar olarak sıralanabilir (Blanchard ve Diamond, 1989).

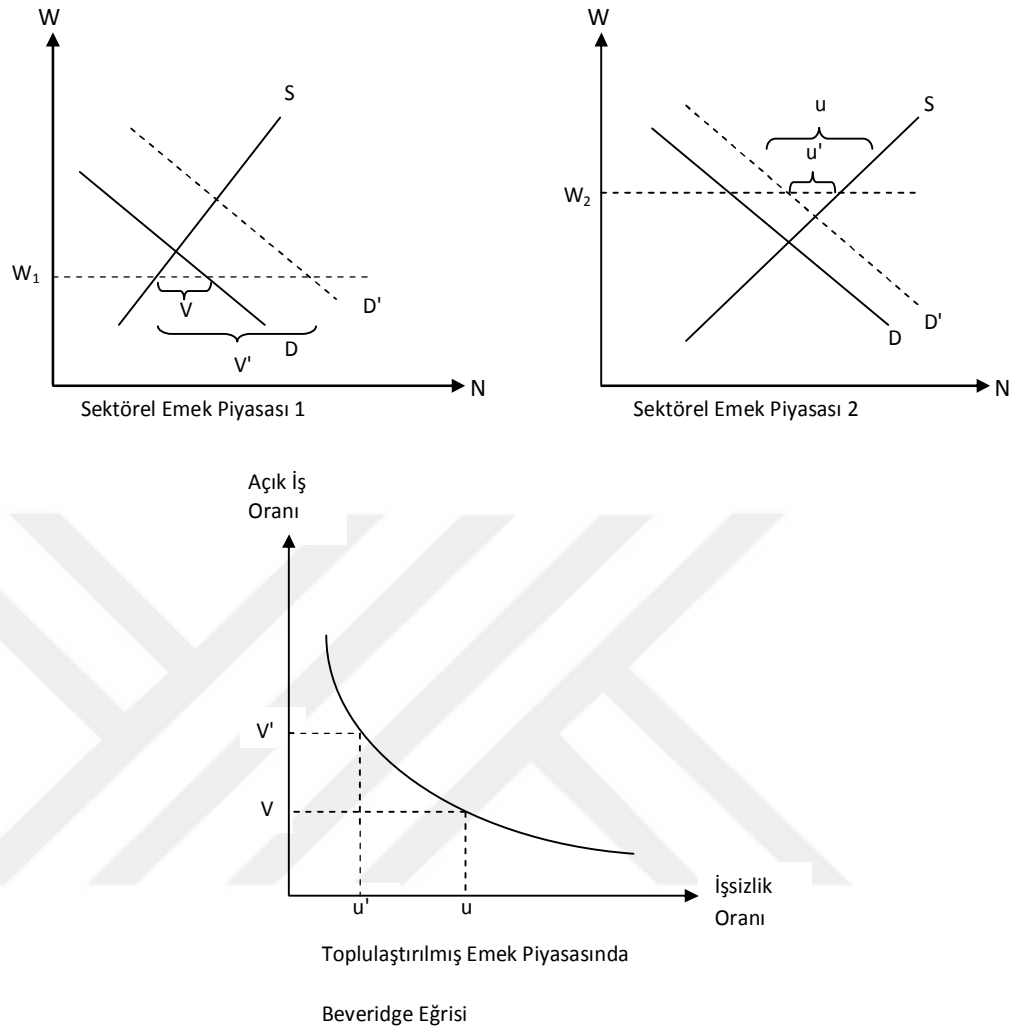
Pozitif birleştirme işlevi değişimleri açık işlerde kronik artışa, işsizlikte kronik azalışa, iş gücünde ise bir artışa neden olmaktadır. İşsizlik ve açık işlerin etkileri bir yıl içinde son noktasına ulaşır ancak akabinde ki üç yılda ortadan kalkar. Birleştirme işlevi şoklarının işsizlik ve açık işler üzerindeki uzun dönem etkileri göz ardı edilebilse de işgücü üzerinde uzun dönem etkileri vardır bu etkiler analizlerle tahmin edilemez (Blanchard ve Diamond, 1989).

Pozitif istihdam dağılımı değişimleri hem işsizlikte hem de açık işlerde artışa sebep olur. Fakat bunların dinamik etkileri iki şekilde birbirinden farklıdır. Birincisi işsizlikteki artış açık işlerdeki artıştan fazladır ve genelde büyük şoklardan sonra meydana gelir. Oysa açık işler bir yıl sonra son noktasına ulaşır. Bu durumda istihdam dağılımı yoğunluğu öncelikle iş kaybına akabinde ise yeni işlerin ortaya çıkmasına sebep olur. İkinci olarak dağılım yoğunluğunun artması işsizliği yükseltip iş gücünü azaltır. İşgücündeki etkisi orta ve uzun dönemde pozitif bir hal alır. İşinden ayrılanların çoğu işgücü piyasasında kalır, aynı zamanda yeni iş kolları ortaya çıkar, yeni pozisyonlar oluşur ve bunlar yeni çalışanlara verilir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Kısa ve orta dönemlerde birleştirme işlemi şoklarının işsizlik ve açık işlerde etkisi çok büyüktür ve saat yönünün tersine doğru hareketlere sebep olur. Dağılım ve iş gücü arzı şoklarının küçük etkileri vardır. Dağılımsal şoklarla belirlenen bu akımlar başlangıçta 45 derecelik açıyla hareket eder. Bir ekonomide birçok iş ortaya çıkarken birçok işte de ortadan kalkmaktadır. Fakat dağılımdaki yoğunluk işsizlik oranlarında yaşanan dalgalanmalarda çok önemli bir rol oynamaz. Uzun dönemde birleştirme işlevinin şokları ortadan kalksa da dağılım ve iş gücü arzı şokları ortadan kalkmamaktadır (Blanchard ve Diamond, 1989).

Beveridge eğrisinin kuramsal alt yapısını inceleyen iktisadi yazını ikiye ayırmak mümkündür. Kronolojik sıraya göre, 1950'lerin sonunda ortaya çıkan birinci grup çalışmalar (örneğin, Dow ve Dicks-Mireaux (1958), Lipsey (1960), Hansen (1970)) Beveridge eğrisine reel ücret katılığı çerçevesinde bir arz-talep eşitsizliği olarak yaklaşmaktadır. Bu yaklaşıma göre, geçişkenlik pürüzlerinin ayrıştırdığı sektörel emek piyasalarında, reel ücret katılıkları talep/arz fazlası meydana getirir. Bu durum toplulaştırılmış emek piyasasında arz-talep eşitliği sağlansa bile açık işler ve işsizliğin eş zamanlı olarak görülmesine neden olur. Bu durumu gösteren grafikte birbirinden ayrılmış iki emek piyasası ve Beveridge eğrisi görülmektedir (Kanık vd., 2012).

Şekil 5: Kuramsal Beveridge Eğrisi

Kaynak: Hansen, 1970; Kanık vd., 2012, s.11

Grafiğe göre reel ücret katılıkları (w_1 ve w_2) birinci piyasada emeğin talep fazlasına, ikinci piyasada ise emeğin arz fazlasına yol açmıştır. Bu yaklaşıma göre birinci piyasadaki talep fazlası doldurulmamış açık işleri temsil ederken, ikinci piyasadaki arz fazlası da işsizliği temsil etmektedir. Sonuç olarak sektörel emek piyasalarındaki ayrışma, açık işler ve işsizliğin aynı anda gözlenmesine yol açar. Açık işler ve işsizliğin dinamiklerine bakıldığında ise reel ücret katılıklarının önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu durum makro düzeydeki şokların emek piyasasına olan etkisi açısından kolayca anlaşılabilir. Grafiğin üst panelinde bulunan emek piyasalarındaki kesikli çizgiler incelendiğinde, reel ücret katılıkları emek talebini her iki piyasada da sağa

kaydıran makro düzeydeki bir verimlilik şoku sonrası, birinci piyasada açık iş sayısının artmasına, ikinci piyasada ise işsizliğin düşmesine yol açar. Öte yandan, emek piyasalarının sadece birini etkileyen şoklar ise yine reel ücret katılıkları nedeniyle, açık iş veya işsiz değişkenlerinden birini değiştirirken, diğerinin sabit kalmasına neden olacaktır. Bu durumda toplam arz/talep şokları Beveridge eğrisi üzerinde hareketlere neden olurken, sektörel arz/talep şokları da Beveridge eğrisini içeri veya dışarı kaydırmaktadır (Kanık vd., 2012).

Beveridge eğrisinin kuramsal olarak incelendiği en önde gelen yaklaşım Nobel ödüllü Peter Diamond, Dale Mortensen ve Christopher Pissarides'in DMP olarak adlandırılan arama-eşleşme modelidir (Kanık vd., 2012).

İşgücü piyasasında işveren ya da işçi tam olarak örtüşmeyebilir. Karşılıklı talepler uyuşmayabilir. Vasıfsız işgücü sınıfında etkinlik daha azdır ve yüksek dönüşüm hızı vardır. Vasıfsız işgücündeki bu yüksek dönüşüm oranı, işveren ve işçinin beklentilerinin tam olarak örtüşmemesinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda ekonomide kaynakların istihdamı için iş arayan nitelikli işgücünün uygun istihdamı önem taşımaktadır. Eşleştirme modelleri arz ve talebin neden tam olarak örtüşmediğini incelemektedir. Koordinasyon eksiklikleri, eşleştirme sürecinin eksik olmasına yol açabilir (Cengiz ve Şahin, 2011).

Ekonomide mutlaka daha kârlı hale gelen ve kâr oranını kaybeden işler vardır. Çalışanlara daha kârlı işler bulmak için firmalar açık pozisyonlar yaratırlar. Zaten hâlihazırda kâr oranı düşen işlerde çalışanlar ise yeni iş arayışına girerler. İşte bu arayış kapsamında, eşleşmeyi sağlayan ve hem işsizlik hem de açık işler arasındaki bağlantıyı kuran karmaşık bir süreç mevcuttur. Yeni işkolları yaratma ve yok olan işlerle ilgili oranlara bakıldığında, ekonomi, ortaya çıkan, yok olan işler ve eşleşme etkisi ile belirlenen sabit bir işsizlik ve açık işler seviyesi ortaya koyacaktır. Ama yinede ekonomi oldukça farklı etkileri olan iki tür şoka maruz kalacaktır. Bir araya getirme çalışmalarındaki değişim seviyeleri iş yaratımı ve yok olan işlerin oranlarının aksi yöne kaymasına sebep olur, oysaki yeniden dağıtım sürecinin yoğunluğundaki değişimler ise bu dinamiklerin aynı paralelde hareket etmesine neden olur. Birleştirme çalışmalarının yarattığı şoklar işsizliği ve açık işleri, tam tersi bir yöne doğru iter (saat yönüne tersine bir harekete sebep olarak). Açık işler ve çalışanlar arasındaki dağılım yapılırken ortaya çıkan şoklar hem

işsizliğe hem de açık işlere paralel bir harekete sebep olur (Blanchard ve Diamond, 1989).

Temel yöntemler ele alındığında fiili işgücü piyasalarının önemli öğelerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Sadece işsizlerin iş bulabilecekleri dış kaynaklı bir iş gücünün var olduğunu, aynı zamanda işten ayrılma oranlarının sabit olduğunu ve tüm işsizlerin birbirine benzediğini baz alan bir yaklaşım vardır. Bu durumun işgücü piyasasını tam olarak yansıttığı söylenemez. İstihdam kapsamında işten ayrılan birçok işçi işsiz kalmadan başka bir iş bulabilmektedir. İşten ayrılma oranları, gelirler ve istihdamla aynı yönde hareket etmektedir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Makro ekonomik açıdan bakıldığında eşleşme oldukça etkilidir yani firmalar ve çalışanlar kolayca eşleşmektedir. Yine de firmaların işçi bulma yetisi piyasanın durumuna bağlıdır. İstihdam talep ile belirlenmez. Birleştirme işlevi, yeniden dağıtım ve işgücü arzı şoklarının (işgücündeki egzogen hareketler) her birinin akımını inceleyebiliriz. Bu akımları aylık bazda ele aldığımızda, birleştirme işlevi baskın bir nitelik taşır. Düşük sıklıklar hariç, istihdam dağılımı ve işgücü piyasası şokları istihdamın ya da açık işlerin oranlarında meydana gelen dalgalanmalarda önemli denecek bir rol oynamazlar. Düşük sıklıklarda bakıldığında, ortaya farklı bir resim çıkmaktadır. Değişimi iki eşit parçaya bölersek, bir yarısını Beveridge şöyle açıklamıştır: savaş sonrası dönemdeki değişim, istihdam dağılımı şoklarının uzun dönem etkileridir. Diğer yarısı ise açıklanamayan deterministik akımdır (Blanchard ve Diamond, 1989).

İşçi sınıflarının oluşturduğu gruplar için de alternatif tanımlar yapılabilir. Bu grupları işsiz kısım, istihdam kapsamında kalan kısım, istihdam dışında kalan kısım oluşturmaktadır. İş arayan grupların kullanımı iki konuyu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi bu gruplar açık işlerle uyum içerisinde mi? Bilhassa açık işlerin ortaya çıktığı ara dönemlerdeki gruplar, aynı tavır ve aynı oransal akım içerisindedirler. İkinci husus ise açık işlerin işe yarar gruplarda olup olmadığıdır. Şu açıktır ki ilan edilen açık işler bazen gruplarla uyum sağlamamaktadır. Fakat aynı şey işsiz grup için de doğrudur. İşsizlerin bazıları aslında iş arayışı içerisinde değildirler. Birçok insan da iş için uygun olduğu halde iş gücü piyasası dışında kalmaktadır. Böylece açık işlerin ücret belirlenmesinde önemli rol oynadığını ortaya koyarlar. Yani açık işler işe

alımlarda belirleyicidirler. Aynı zamanda da işsizliğin vehameti açık işlerin işe alımların sadece bir göstergesi olmadığını ortaya koymaktadır (Blanchard ve Diamond, 1989).

1.2.2.2. İşsizliğin ve Açık İşlerin Minimalist Modeli

Kavramsal anlamdaki başlangıç noktası, hem çalışanların hem de işkollarının meydana getirdiği büyük akımları tanımlayan minimalist model olacaktır (Blanchard ve Diamond, 1989). Bu modelin amacı iş gücü piyasasının tanımlanmasında çok önemli olduğu düşünülen iki elementi ortaya koymaktır. Birincisi, herhangi bir zamanda hatta en kötü ekonomik gerilemelerin yaşandığı dönemlerde bile birçok firma işgücünü arttırmak isteyebilir ve yine birçok firma kendisininkini düşürmek isteyebilir. İkinci element ise, ortaya konmuş merkezi bir işgücü dağılımı mekanizması yoktur. Yani işçi arayan firmalar ve işçiler birbirlerini bulmak zorundadır (Blanchard ve Diamond, 1989).

Ekonominin birbirine benzeyen işçiler ve çalışanlardan oluştuğunu varsayalım. İşçiler işe alınabilir, işten çıkartılabilir ya da işgücü piyasasının dışında tutulabilir. Fiili işgücü piyasasında işsizler ve işgücü dışında kalanlar arasındaki fark bir ölçüttür. İşsizler iş arayışı içindedirler; işgücü kapsamı dışındakiler ise değildir. İstihdam kapsamında çalışanların sayısı E ile, işsizler U ile, işgücü dışında kalan kesim ise N olarak ifade edilsin. İşgücü L olarak ele alınsın. Bu durumda ilk denklem şudur:

$$1. \quad L = E + U$$

Simetrik olarak, meslekler ilan edilen (firmalar tarafından reklamı yapılan) pozisyon boşlukları ile doldurulabilir ya da tam aksine boş kalabilir. Her iş bir çalışana ihtiyaç duyar. K mesleklerin toplam sayısı olsun, F dolu işler, V pozisyon boşlukları, I ise talep olmadığı için boş kalan işler olsun. Bu durumda da şu denklem ortaya çıkar:

$$2. \quad K = F + V + I$$

Anlaşılacağı üzere F ve E birbirine eşittir. K ve L de sabit olarak ele alınırsa, piyasanın her iki yönünün de asimetric biçimde olduğu varsayılır. Bunun nedeni, şokların işçilerin işlere karşı tutumlarından ziyade, işlerin tedarik edilmesine yani istihdamın yaratılmasına olan etkisine odaklanılmak istenilmesidir (Blanchard ve Diamond, 1989).

1.2.2.3. Eşleşme Fonksiyonun Elde Edilmesi

Peter Diamond, Dale Mortensen ve Christopher Pissarides'in soyadlarının ilk harflerinden hareketle DMP olarak adlandırılan arama friksiyonlu modeller, iş ve işgücü arayanlar arasındaki eşleştirmelerin zaman ve çaba gerektirdiğinden hareket eder. Böylece eksik talep gibi yapısal sorunlar olmasa bile denge durumunda işsizlik oranının pozitif olduğu sonucuna ulaşılabilir. İş ve işgücü arayanlar arasındaki eşleştirmelerin maliyetli ve zaman alıcı olmasına arama friksiyonları denilmektedir. Bu varsayımları kullanan modellere de arama friksiyonlu modeller adı verilmektedir (Öz, 2010).

DMP modeli gerçekleşen eşleşmeleri işsizlik ve açık işlerin bir fonksiyonu olarak önerir. Buna göre,

$$m(U_t, V_t) = \mu U_t^\alpha V_t^\beta \quad (1)$$

olur. Burada m gerçekleşen eşleşmeleri temsil ederken U_t ve V_t sırasıyla t anındaki işsizlik ve açık işleri ifade eder. Pozitif değer alan μ parametresi ise eşleşme verimliliği ölçüsüdür. Bu parametredeki dışsal değişimler arama-eşleşme sürecindeki pürüzlere bağlıdır. Bu fonksiyonda $dm/dU, dm/dV \geq 0$, $m(0, V) = m(U, 0) = 0$ olarak kabul edilmiştir (Kanık vd., 2012). Petrongolo ve Pissarides (2001) bu fonksiyon tahmininin aşağıdaki temel özelliklerini bularak kapsamlı olarak incelemesini sağlamıştır: (a) $m = \mu U^\alpha V^\beta$ Cobb-Douglas'ın yaygın bir özelliğidir; (b) bazı çalışmalarda ölçek için artan getiri lehine kanıtlar olsa da genellikle ölçek için sabit getiri ($\alpha + \beta = 1$) bulunmuştur; (c) birçok çalışmada olduğu gibi demografik ve coğrafi değişkenler ve uzun dönem işsizlik oranları gibi önceki bulguları değiştirmeyen değişkenler eklenmiştir; (d) bu genel tablo zaman periyotları ve ülkeler arasında güçlüdür (Yashiv, 2006).

Öte yandan, bu eşleşmelerin süreklilik garantisi olmamakta ve bir şirketle eşleşen işçi zaman içinde verimsizlik veya talep şokları nedeniyle işten ayrılarak tekrar işsizler havuzuna geri dönebilmektedir (Kanık vd., 2012).

Ekonomide her zaman yeni işler yaratılır ve var olanlara son verilir. Bu işler zaten var olan ya da yeni kurulan işletmelerce yapılır. Yok olan iş kolları ise ya var olan firmalarca ya da kapanan veya iflas eden firmalarca şekillenir. İşler ya kısa süreli ya da tamamen ortadan kalkabilir. Her an bazı işler verimli, bazıları

işler ise verimsiz bir hale gelebilir. Yani zamanında verimsiz olarak adlandırılan işler verimli hale gelebilir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Bu durumda işsizlik havuzunda zaman içerisinde olan değişimler;

$$\frac{dU_t}{dt} = -m(U_t, V_t) + s \times (L - U_t) \quad (2)$$

denklemini ile ifade edilir. Denklem (2)'de yer alan, s parametresi işten ayrılma oranını, L ise işgücünü göstermektedir. Uzun dönem dengesinde işsizliğin ve açık işlerin sabit olacağı varsayımıyla, ($U_t=U$, $V_t=V$), dU/dt sifıra eşitlenip aşağıdaki eşitlik elde edilebilir:

$$s \times (L - U) = m(U, V) \quad (3)$$

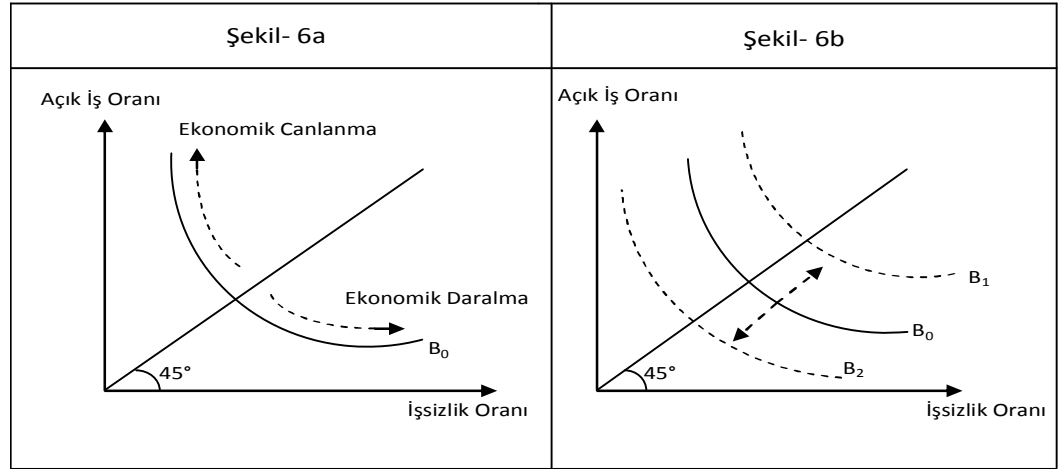
Yukarıdaki eşitlik arama-eşleşme modeli çerçevesinde Beveridge eğrisini ortaya çıkarır. Eşleşme fonksiyonu her iki girdiye göre artan bir fonksiyon olduğu için, denklem (3)'e göre işsizlikteki bir artışa açık işlerdeki bir azalış eşlik eder. Bu iki ilişki kısaca şu şekilde ifade edilebilir: işgücü veri kabul edildiğinde işsizlik arttığı zaman işten ayrılmalar (denklemin sol tarafı) azalır. Dolayısıyla eşleşmelerin (denklemin sağ tarafı) de aynı oranda azalması için açık iş sayısının da azalması gerekir (Kanık vd., 2012).

Beveridge eğrisinin elde edilmesinin yanı sıra bu eğri üzerindeki hareketler ve eğrideki kaymaları etkileyen faktörler de kuramsal yazının ilgisini çekmiştir (Kanık vd., 2012).

1.2.2.4. Beveridge Eğrisi Üzerindeki Hareketler

Beveridge eğrisi açık işler ve işsizlik oranları arasındaki negatif ilişkiyi gösterir. Eğri emek piyasasının dinamiklerini incelemeye olanak sağlar ve emek piyasasının durumu hakkında bir fikir verir (Yashiv, 2006). Ayrıca eğri, istihdam piyasasında kısa dönemde açık iş oranı ile işsizlik oranı arasındaki bu negatif ilişkinin ötesinde, uzun dönemde var olan pozitif bir ilişkiyi de görmeyi sağlar. Beveridge eğrisinin orijine yaklaşması ya da uzaklaşması olarak adlandırılabilen bu durum, uzun dönemde istihdam piyasasının işverenler ile iş arayanlar arasındaki vasıf açısından açık iş-işsiz uyumunu sağlamadaki etkinliğini gösterir (Keskin ve Şen, 2010).

Şekil 6: Beveridge Eğrisindeki Değişmeler

Kaynak: Keskin ve Şen, 2010 s.201

Eğrinin dikey ekseninde işgücünün yüzdesi olarak açık iş oranı ve yatay ekseninde ise yine işgücünün yüzdesi olarak işsizlik oranı yer almaktadır. Beveridge eğrisiyle birlikte açık iş ve işsizlik oranı bileşimleri, ekonominin konjonktürel durumu ve açık iş-işsiz eşleştirme sürecindeki etkinliğini yorumlamaya yardımcı olabilmektedir. Ancak eğri, piyasadaki açık iş-işsiz eşleştirme sürecinde açılan ve kapanan işlerin, işten ayrılanların ve işe girenlerin verileri hakkında tam bilgi sunmamaktadır. Eğri piyasadaki açık iş-işsiz eşleşmesindeki net değişimler hakkında fikir verebilmektedir (Aydın, 2012).

Beveridge eğrisinin çiziminde 45°'lik bir açı oluşturan köşegen doğrusunun sağında kalan noktalarda işsizlik oranı ve sayısı açık iş oranı ve sayısından fazla; solunda kalan noktalardaysa açık iş oranı ve sayısı işsizlik oranı ve sayısından fazladır. Köşegen doğrusu bir kareye aittir. Bu nedenle de köşegen doğrusu üzerindeki tüm açık iş ve işsiz sayısı bileşimleri birebir eşleşmektedir (Aydın, 2012).

Şekil 6a' da 45° doğrusunun üst kısımları açık iş oranlarının yüksek, işsizlik oranlarının düşük olduğu kombinasyonları gösterdiğinden ekonominin genişleme dönemini, alt kısımları ise açık iş oranlarının düştüğü ve işsizlik oranlarının arttığı gerileme dönemini göstermektedir (Tiryaki, 2007). Eğri

üzerinde sol yukarıya doğru hareket Keynesyen veya konjonktürel işsizlikte azalmayı ifade eder (Ağayev ve Bora, 2012). Ekonomi daralma döneminden toparlanma sürecine girerken eğri üzerindeki noktaların saat yönünün tersine bir yönelim ima ettiği görülmektedir (Kanık vd., 2012). Bu çerçeveden bakıldığında Beveridge eğrisi ekonominin, konjonktürel dalgalanmanın hangi evresinde bulunduğu ve konjonktürel işsizliğin büyüklüğü konusunda önemli bilgiler sunar. Çünkü Beveridge eğrisi üzerinde sağ aşağıya doğru gidildikçe oluşan işsizlik konjonktürel işsizliktir (Keskin ve Şen, 2010).

Şekil 6b'de görüldüğü gibi Beveridge eğrisi zaman içinde orijine yaklaşabilir veya orijinden uzaklaşabilir. Eğrinin orijinden uzaklaşması, açık iş oranı aynı kalırken daha yüksek işsizlik oranının oluştuğu ya da işsizlik oranı aynı kalırken daha yüksek açık iş oranının oluştuğu anlamına gelmektedir. Bu durum etkin olmayan istihdam piyasasına ve dolayısıyla doğal işsizlik oranının artmasına işaret etmektedir (Keskin ve Şen, 2010).

Beveridge eğrisinin orijine doğru kayması ise aynı açık iş oranında daha düşük işsizlik oranı ya da aynı işsizlik oranında daha düşük açık iş oranı anlamına gelmektedir. Bu durum ise daha etkin bir istihdam piyasasının varlığına ve doğal işsizlik oranının azalmasına işaret etmektedir. O halde istihdam piyasası ve ekonomi açısından istenilen durum, Beveridge eğrisinin orijine yaklaşmasıdır. Beveridge eğrisi orijine doğru ne kadar çok yaklaşırsa, örneğin şekil 6b'de B_0 konumundan B_2 konumuna gelirse, bu durum istihdam piyasasının açık iş ile işsizler arasındaki uyum sürecini başarıyla sürdürdüğü anlamına gelir. Ayrıca işgücü piyasasının istihdam sorununu etkin bir biçimde çözdüğünü gösterir (Keskin ve Şen, 2010). Solow (1998: 191) Beveridge eğrisinin orijine olan uzaklığının, işgücü piyasasında etkinsizliğin bir ölçütü olduğunu belirtmiştir. İş arayanlar ile işverenin kesişmesi ve etkinlik Beveridge eğrisinin orijine uzaklığı ile ilgilidir. Solow (1998: 192) ayrıca Beveridge eğrisinin konumunun işgücü piyasasındaki katılımın bir göstergesi olabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Beveridge eğrisi, açık iş pozisyonlarının iş arayan işsizler tarafından doldurulup doldurulmadığını göstermektedir (Cengiz ve Şahin, 2011). Eğri zaman içinde orijinden uzaklaşırsa, örneğin şekil 6b'de B_0 konumundan B_1 konumuna gelirse, bu durum açık işler ile işsizler arasında vasıf uyumsuzluğu olduğunu, işgücünün farklı iş alanları ve bölgeler arasındaki mobilitesinin düşük olduğunu ve dolayısıyla istihdam piyasasının etkin

çalışmadığını gösterir (Keskin ve Şen, 2010). Beveridge eğrisinin B0'dan B1'e kalıcı olarak kayması ise yapısal bir arz veya talep şokunun etkisiyle emek piyasasında emek iş fırsatları ile uzmanlıklar arasında oluşan uyumsuzluğun arttığını ve işsizlik oranında yapısal işsizlikten kaynaklanan bir artış yaşandığını gösterir. Talep yönetimi politikalarıyla B0 eğrisine geri dönmek mümkün değildir. Bu politikalar işsizlik oranını azaltırken, ekonominin B1 eğrisi üzerinde sola doğru kaymasına yol açar. Yani daha yüksek açık iş oranlarının oluşmasına neden olur (Ağayev ve Bora, 2012).

İşgücü piyasası dışında kalanlar ve işsizler arasındaki fark çok net değildir. Yapılan hesaplamalara göre yeni işe alımların % 45'i işsizlerden %40'ı işgücü piyasasının dışındakilerden ve % 15'i ise zaten istihdam kapsamında olanlardan seçilmektedir. Ayrıca işgücü piyasasının dışında kalan işçiler, işsizlerle aynı durumda değildir. İmalat sektöründe işten çıkarılmış birçok çalışan, eninde sonunda işe geri alınır. İşten çıkarılmış olan işçi iki şekilde yine çıkarıldığı işe dönebilir. Birincisi, işçi başka bir yerde aynı sektördeki işine devam edebilir ya da çıkarıldığı firma tarafından bir süre sonra yeniden işe alınabilir. Fakat çıkarılan işçiler belli bir süre yeniden istihdam kapsamına girmezse zamanla boşa olan işsizler sınıfına dahil olurlar (Blanchard ve Diamond, 1989).

Son dönemlerdeki teorik değişimler eşleşme sürecinde artan işe dönüşlerin makro ekonomistlerce işgücü piyasasında potansiyel bir önemi olduğunu ortaya koymuştur. İşe geri dönüşlerin oranının artması ve kolay eşleşmelerin ortaya çıkması aktif çalışan pazarlar sayesinde ortaya çıkmaktadır (Blanchard ve Diamond, 1989).

Giderek büyüyen iş piyasası sürekli olarak yeni işlerin ortaya çıkmasına neden olur. İstihdamın artması yeni işçilerin pazara katılımını sağlarken, düşüşü ise bazı işten çıkarmalara sebep olur. İş gücüne katılım veya ayrılmalarda belirleyici olan nokta ücretlerin belirlenmesidir. Ücretler çalışanların işte kalmasında, ayrılmasında ya da yeni bir işe başlamasında belirleyici bir etkidir. Aynı sebepten dolayı, bu tür kararlar muhtemelen, istihdamdan ziyade, hem açık işlere hem de işsizliğe bağlı olarak şekillenecektir (Blanchard ve Diamond, 1989).

1.2.2.5. Beveridge Eğrisindeki Kaymaları Etkileyen Faktörler

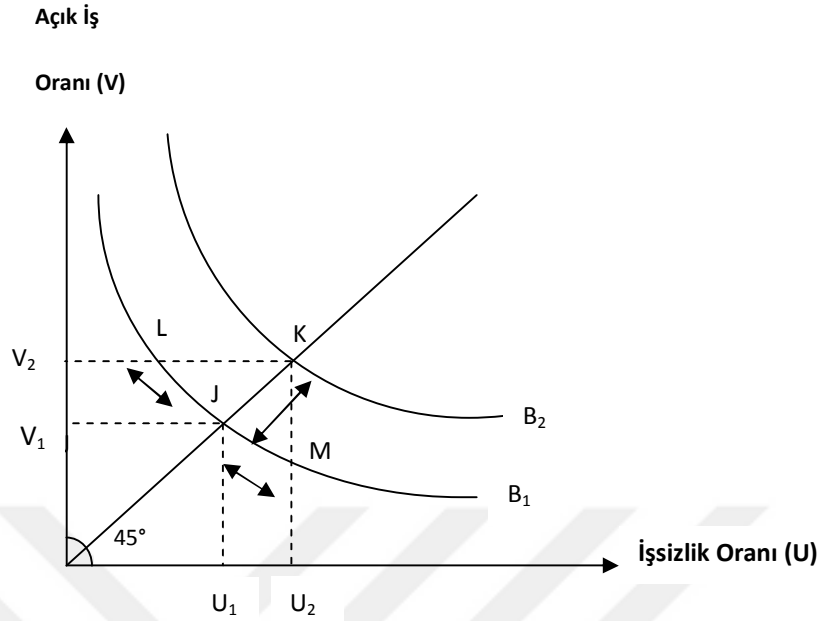
Beveridge eğrisinde görülen dışa kaymalar emek piyasasının talep tarafını temsil eden firmalar penceresinden bakıldığında, güncel işsizlik oranının doğal işsizlik oranına göre durumu hakkında önemli işaretler vermekte ve politika yapımcıların emek piyasasındaki çevrimsel gelişmelere zamanında cevap vermelerine yardımcı olmaktadır (Kanık vd.,2012).

Doğal işsizlik oranını etkileyen faktörler Beveridge eğrisinin de kaymasına sebep olacaklardır. Doğal işsizlik oranı emek piyasasındaki şartların değişmesinden etkilenmektedir. Krugman ve Wells' e göre doğal işsizlik oranının değişmesine sebep olan faktörler işgücünün özelliklerinin değişmesi, emek piyasası kurumlarının değişmesi ve hükümet politikalarındaki değişiklik şeklinde üçe ayrılmaktadır (Krugman ve Wells, 2011). İşgücünün özellikleri başlığında işgücünün yaşa göre durumu ön plana çıkmaktadır. Genç nüfusun işgücü içerisindeki payının artması işgücü yapısını değiştirmekte ve bu da doğal işsizlik oranını arttırmaktadır (Ağayev ve Bora, 2012).

Doğal işsizlik oranını arttıran bir diğer faktör ise yeni işçi sayısının artması ve bu işçi sınıfının kısmen deneyimsiz olmasıdır. İşgücüne katılanlar için istihdam olanağı sağlanmazsa işsizlik artmaktadır. Ayrıca denge seviyesinin üzerinde ücretler için pazarlık yapan güçlü sendikaların olması, asgari ücret ve işsizlik ödemelerine yönelik hükümet politikaları ve işgücünün teknolojik değişimlere uyum sağlayamaması gibi nedenler yapısal ve friksiyonel işsizliği arttıracaktır (Krugman ve Wells, 2011).

Bu gelişmeler Beveridge eğrisini orijinden uzaklaşmasına neden olacaktır. Aksine, açık iş-işsiz eşleşmesindeki uyum işgücü piyasası araçlarıncaya daha etkin bir şekilde sağlanırsa da doğal işsizlik oranı düşecektir ve böylece Beveridge eğrisi orijine doğru yaklaşacaktır (Aydın, 2012).

Şekil 7: Beveridge Eğrisindeki Hareketler

Kaynak: Aydın, 2012, s.125

Açık iş oranı ile işsizlik oranı arasında temelde ters bir ilişki olduğu önceden de belirtilmiştir. Köşegen doğrusunun üzerindeki noktalarda (ör: J ve K noktaları) açık iş sayısının işsiz sayısına eşit olduğu tam istihdam durumu, doğrunun üzerinde kalan yerlerde (ör: L noktası) işgücü talebi fazlası yani ekonominin genişleme dönemi, altında kalan yerlerde (ör: M noktası) emek arzı fazlası yani ekonominin daralma dönemi gösterilmektedir. Ekonominin tam istihdamda olduğu J gibi bir noktada bile U_1 kadar işsizlik görülebilmektedir. Bu yapısal ve friksiyonel işsizlik toplamından oluşan doğal işsizlik oranıdır. K noktası da tam istihdam durumundaki işsizliği ifade etmektedir ancak J noktasına göre hem açık iş hem de işsiz sayısı daha fazladır. J noktasından K noktasına ya da B_1 Beveridge eğrisinden B_2 Beveridge eğrisine kaymanın nedenleri kısaca şunlardır (Aydın, 2012):

- İşverenlerin işgücünde aradığı nitelikler ile işsizlerin sahip olduğu nitelikler arası yapısal uyumsuzluğun var olması,
- İşgücünün, işgücü devrinin ve işgücünün büyüme oranının artması,
- Friksiyonel ve yapısal işsizlikte bir artış.

Zaman içinde işsizlik oranında konjonktürel etkilerden dolayı meydana gelebilecek artışlar B_1 eğrisi üzerinde J noktasından M noktasına kaymaya;

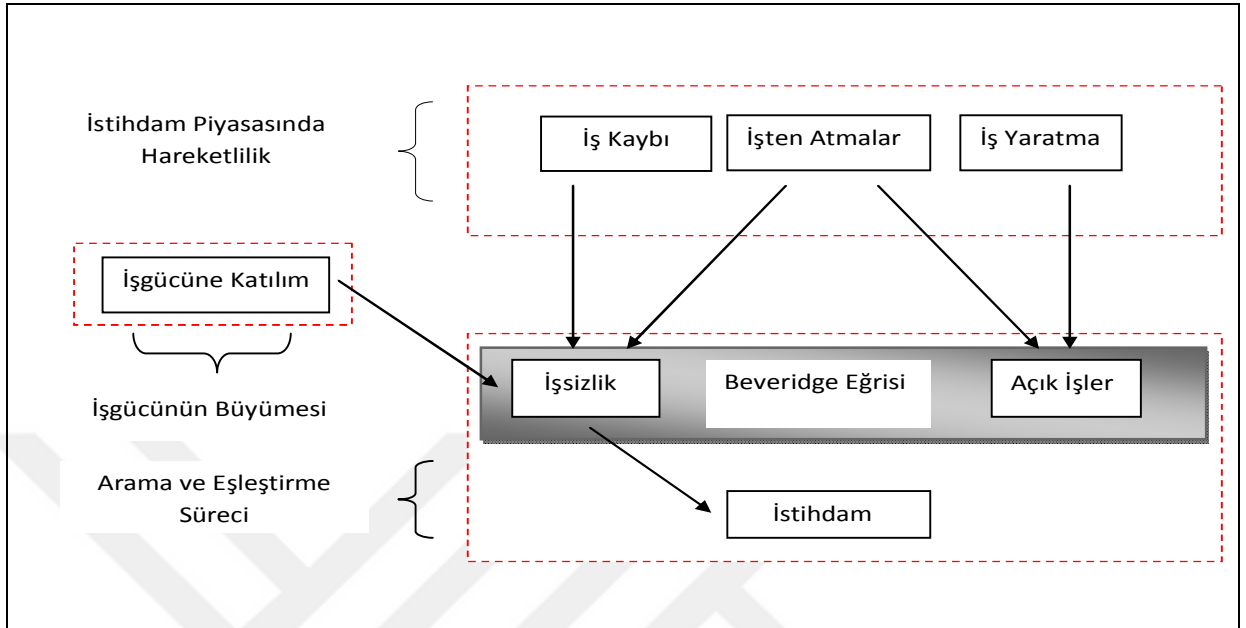
friksiyonel ve yapısal işsizlikte yani doğal işsizlikteki bir artışta, B_1 eğrisinden B_2 eğrisine bir kaymaya neden olacaktır. Ekonomide yaşanan işsizliğin ne kadarının friksiyonel ne kadarının yapısal kaynaklı olduğunu anlayabilmenin iki yolu vardır. İlki açık işsizliğin dağılımıyla ilgilidir. Buna göre eğer açık işler ile işsizlik, iş kolları ve bölgeler arası geniş bir yelpazede dağılım gösteriyorsa, B_1 eğrisinden B_2 eğrisine kaymanın nedeni daha ziyade friksiyonel işsizlik kaynaklıdır. Eğer açık işler ile işsizlik ekonominin farklı bölgelerinde yoğunlaşmışsa, kaymanın nedeni daha çok yapısal işsizlik kaynaklıdır. İkinci yol, işsiz kalan sürelerle ilgili istatistikî verilere göre değerlendirme yapmaktır. Buna göre, uzun süreli işsizlikteki artış, ekonomide yapısal işsizliğin varlığına ilişkin bir işaret olarak değerlendirilebilir (Aydın, 2012).

Beveridge eğrisinin orijine göre konumunu emek piyasasındaki toplam aktiveler belirlemektedir. Bu aktiviteler, emek piyasasının etkinliği, endüstri içerisindeki işçi hareketliliği ve endüstriler arası işçi hareketliliğidir. Doğal olarak ülkenin büyük olması emek mobilitesini zorlaştırmakta ve Beveridge eğrisinin orijine göre daha uzaktan geçmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra işçi hareketliliğini zorlaştıran ülke büyüklüğü bölgelerde farklı eşleşme etkinliğine neden olmaktadır (Ağayev ve Bora, 2012).

Beveridge eğrisindeki hareketler için yol gösterici bir açıklama; bölgeler içindeki iş gelişmelerinin dağılımındaki değişikliklerdir. Eğer iş talebi ülkenin bazı bölümlerinde artar ve diğerlerinde azalır, işsiz bireylerin büyük çoğunluğunun coğrafik bölgelerdeki uyumlu işlerle eşleşebilmesi için hareket etmesi gerekir. Böyle bir yerde bölgesel uyumsuzluk oluşabilir. ABD’de 1960-1980 arasında gerçekleşen bölgesel uyumsuzluktaki artış, Beveridge eğrisinin dışa kaymasının büyük bir nedeni olarak gösterilmiştir (Valletta and Hodges, 2006).

Bölgeler ve/veya sektörler arasındaki açık iş-işsiz sayısı dağılımının zaman içinde farklılaşması nedeniyle açık iş-işsiz uyum sürecinin yavaşlaması, açık iş ve/veya işsizlik oranlarının yüksek olması anlamına gelir. Bu durumda Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşır (Keskin ve Şen, 2010).

Şekil 8: Beveridge Eğrisinin Arka Planındaki Açık İş ve İşsizliğe İlişkin Basit Bir Model

Kaynak: Bleakley ve Fuhrer, 1997, s.7

Şekil 8'deki basit model, işgücü piyasasının tam bir açıklamasını sunmamaktadır. Bunun yerine, bu model Beveridge eğrisinin orijine göre hareketlerini açıklamayı sağlayan bir dizi sadeleştirmeleri temsil eder ve böylece işgücü piyasasının sadece bu özelliklerine odaklanılmasını sağlar (Bleakley ve Fuhrer, 1997).

Şekil 8'e göre Beveridge eğrisinin orijine göre konumunun değişmesini; istihdam piyasasında hareketlilik, işgücünün büyümesi, arama ve eşleştirme süreci maddeleri ile açıklamak mümkündür. İlk olarak, eşleştirme verimliliğindeki artış ya da azalışlar Beveridge eğrisini orijine göre içeriye ya da dışarıya doğru kaydıracaktır. Verimlilik değişiklikleri arkasında birçok neden olabilir. Örneğin potansiyel iş arayanlara iletişim gelişmelerinin de katkısıyla coğrafik olarak dağınık olan iş ilanlarını yapmak ve işçilerin hareketliliğinin artması ile mevcut işlerin sayısının artması gibi nedenler verimliliği arttıracaktır. İkinci olarak, işgücünün dışından işsizliğe doğru olan geçişler işgücü piyasasının eşleştirme verimliliği veri iken işsizlik sayısını arttıracaktır ve Beveridge eğrisini orijine göre dışarıya doğru kaydıracaktır. Son olarak, işgücü piyasasındaki hareketliliğin azalması, yani işçi arayan

firmaların ve iş arayan işçilerin sayısının azalması, Beveridge eğrisini orijine doğru kaydıracaktır (Bleakley ve Fuhrer, 1997).

Bir iş artık kazanç getirmez hale geldiğinde, işçinin çalışmaya devam etmesi için bir sebep kalmamıştır. Bu durumda istihdamdan işsizliğe doğru bir hareket gerçekleşir. Bu durumda açık bir iş ilan edilmeli ve çalışan işe alınmalıdır. Bu yüzden yeni açık işler için iki kaynak mevcuttur. Birincisi kazançsız işler kazançlı hale getirilmelidir. İkinci kaynak ise işten ayrılan çalışanların yerine yenilerinin alınmasıdır. İşsizlikten istihdama doğru hareket de yeni alımlar demektir. Açık işlerin sayısı iki sebepten dolayı düşüş gösterir, bazı açık işlere yeni çalışanlar alınır. Bazıları ise zaten artık kazanç sağlamadığı için yok olmuşlardır (Blanchard ve Diamond, 1989).

Ücret işe alımlarla belirleyici nitelik taşır. Öncelikle iş görüşmesinde işveren de işçi de ortak bir çalışmaya girmeden önce bu durumun kendilerine kazanç getirip getirmediğini göz önüne alırlar. Eğer böyle bir kazanç mümkün ise, her iki taraf da ücret konusunda müzakerede bulunacaklardır ve pazarlık yapacaklardır. Bu pazarlıklar yapılırken gelecekte arzu edilen fırsatlarda konuşulacaktır. Bununla beraber aynı şirkette farklı işler yapan çalışanların ücretleri de birbirinden farklı olacaktır. Bu da homojen iş ve işçi gruplarında çeşitli ücret kısıtlamalarını ve aynı zamanda toplu sözleşmeleri de beraberinde getirecektir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Sonuç olarak, işlerle çalışanlar etkili bir şekilde eşleşse de, işsizlik ve açık işler, işlerin ortaya çıkmasındaki ve yok olmasındaki hacimsel değişimlerden dolayı bir arada varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İşe alımlarda meydana gelen akımlar işsizliğe ve açık işlere bağlı olarak dalgalanma göstermiştir. Olağanüstü dönemler (savaş gibi) sonrasındaki değişimler, işsizlikte meydana gelen uzun ve orta dönem dalgalanmalarının büyük ölçüde birleştirme işlevi şoklarından kaynaklandığını göstermiştir (Blanchard ve Diamond, 1989).

Aktif istihdam tedbirleri; işsizlerin, işsiz kalması muhtemel bireylerin ve iş yaşamına geçiş aşamasında bulunan işgücünün istihdam edilebilirliğini arttırmaya yönelik her türlü faaliyeti içermektedir. Bu faaliyetler meslek eğitimi içeren kurslar, her türlü danışmanlık hizmetleri ve girişimciliği destekleme maksatlı tüm faaliyetleri kapsamaktadır (Tiryaki, 2007). Aktif istihdam tedbirleri kullanılarak emek piyasalarında elde edilmek istenen temel

amaç, işsizler ile açık işler arasındaki eşleşmeyi arttırmaktır (Tiryaki, 2007). Bu çeşitli mekanizmalar yoluyla olabilir. Mesela; farklı alt piyasalar arasındaki eşleşememe, iş arayanların niteliklerinin talebe daha iyi biçimde uyumlaştırılması ölçüsünde giderilebilir, iş arayanların bir kısmı için daha aktif iş arama davranışları geliştirilebilir ve iş arayanlar hakkında işverenlerin güvensizliğinin azaltılması konusunda aktif istihdam politikaları ile düzenli iş deneyimleri sağlanabilir (Diriöz, 2012). Programlar vasıtası ile iş arayanların nitelikleri artırılarak piyasadaki eşleşme süreci kısaltılabilir. Emek piyasası yetkililerinin açık işleri, işsizlere duyurmaları yerine, işsizleri çeşitli istihdam programlarına doğrudan yerleştirmeleri daha kolaydır (Tiryaki, 2007).

Aktif istihdam politikaları, temelde belirli işçi gruplarının istihdam edilebilirliklerini arttırmaya yöneliktir. Örneğin istihdam sübvansiyonları (SGK katkı payı indirimleri gibi) veri bir ücret düzeyinde iş arzını arttırırken, iş arama yardımı, danışmanlık ve mesleki eğitim, veri sayıdaki açık iş varken işsizlerin iş bulma oranlarını etkileyen politikalarlardır. Bu politikalar Beveridge eğrisini açıkça veya istem dışı etkileyen politikalarlardır. Bu etkiler iki türdür;

İlk etki, aktif istihdam tedbirlerinin Beveridge eğrisini orijine doğru kaydırmasıdır. Bu politikalar sayesinde emek piyasalarında eşleşme daha iyi olur, açık işler daha çabuk doldurulduğu için veri bir açık iş oranında işsizlik oranı daha fazla azalır. Bu ise Beveridge eğrisinin orijine doğru kayması anlamına gelir (Tiryaki, 2007).

İkinci etki ise, istihdam sübvansiyonu gibi aktif istihdam politikaları iş arzını arttırarak, eğriyi daha yatık hale getirirler. Birisi yatık, diğeri dik iki Beveridge eğrisi olduğu varsayılırsa, yatık Beveridge eğrisinde açık iş oranında aynı büyüklükte bir artış işsizliği dik olana göre daha fazla azaltır (Tiryaki, 2007).

1.3. DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİNİN BEVERİDGE EĞRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dış ticaretin serbestleşmesinin Beveridge eğrisi üzerinde ortaya çıkardığı etkiler teorik olarak da incelenebilir. Öncelikle dış ticaretin olmadığı, emek ve sermaye olmak üzere iki faktörlü üretim yapısına sahip iki ülke olduğunu varsayalım. Birinci ülkede bol bulunan üretim faktörü emek ve emeğin bedeli olan ücretler düşük; kıt bulunan üretim faktörü sermaye ve sermayenin bedeli olan faizler yüksek olsun. İkinci ülkede ise tam tersi olarak sermaye bol, faizler düşük; emek kıt, ücretler yüksek olsun. Faktör donanımı teorisine göre ticaretin serbestleşmesi ile ülkeler kendilerinde bol olan üretim faktörlerinin yoğun olarak kullanıldığı ürünleri ihraç edecek; az bulunan üretim faktörlerinin yoğun olarak kullanıldığı ürünleri ise ithal edeceklerdir. Çünkü dış ticaretle birlikte ucuz olan üretim faktörüne talep artacaktır ve bu malları ihraç edecektir. Kendisinde pahalı olan üretim faktörünü üretmek yerine dışarıdan daha ucuza almak ise daha avantajlı olacaktır. Dolayısı ile ticaretin başlaması ile birlikte birinci ülkede emeğe olan talep artacak ve ücretler yükselecek; sermaye talebi düşecek ve faizler de düşecektir. İkinci ülkede ise sermayeye talep artacak ve faizler yükselecek, emeğe olan talep azalacak ve ücretler düşecektir. Birinci ülkede emeğe olan talep arttığı için bununla doğru orantılı olarak işsizlik sayısı azalacak ve açık iş sayısı artacaktır. Bu durum Beveridge eğrisinin 45° doğrusunun üzerinde sol yukarıya doğru bir harekete yol açacaktır. Böylece Keynesyen ya da konjonktürel işsizlik azalacak ve ekonomi canlanma dönemine girecektir. İkinci ülkenin işgücü piyasasına bakıldığında ise emeğe olan talep azalacağı için bu ülkenin Beveridge eğrisinin 45° doğrusunda sağ aşağıya doğru bir kayma olacak, işsizlik artarken açık iş azalacaktır. Yani Keynesyen veya konjonktürel işsizlik artacaktır.

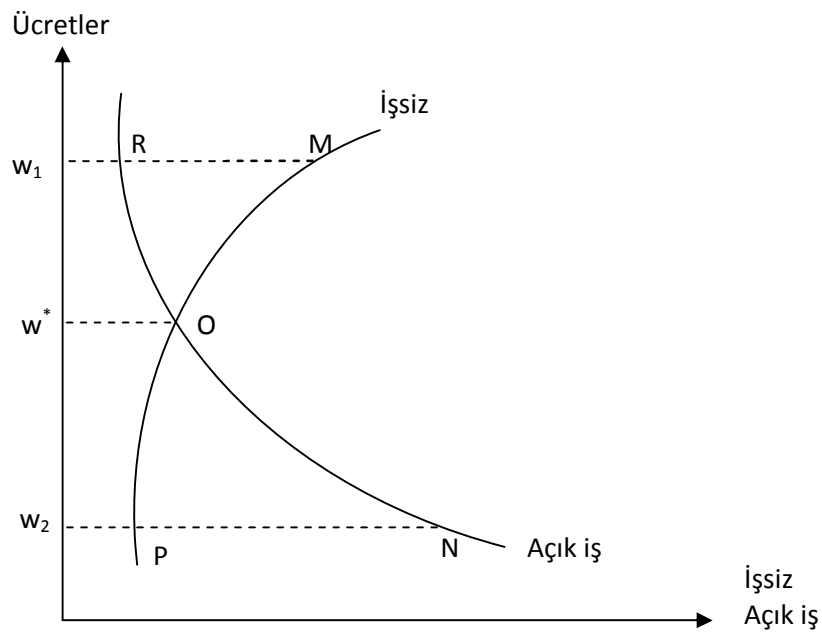
Gelişmiş lkeler sermayeye bol olarak sahip olduğu için sermayenin yoğun olarak kullanıldığı ürünlerin üretiminde avantajlıdır. Gelişmekte olan ülkeler ise vasıfsız emeğe bol olarak sahip olduğu için vasıfsız emeğin yoğun olarak kullanıldığı ürünlerin üretiminde avantajlıdır. Dolayısıyla dış ticaret ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde emek talebi artarken gelişmiş ülkelerde azalacaktır. Bu durumda genel olarak gelişmekte olan ülkelerin Beveridge eğrilerinde 45° doğrusunun sol yukarısına doğru bir hareket olacak ve konjonktürel işsizlik azalırken açık iş sayısı artacaktır. Gelişmiş ülkelerde ise Beveridge eğrisinin

45° doğrusunun sağ aşağısına doğru bir kayma olacak ve konjonktürel işsizlik artacaktır.

Faktör fiyatları eşitliği teorisine göre dış ticaret ile bol bulunan üretim faktörüne olan talebin artması sonucu fiyatının artması ve kıt bulunan üretim faktörüne olan talebin azalması sonucu fiyatının düşmesi ile faktör fiyatları eşitlenmektedir. Aynı şekilde Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisine göre de dış ticaret ülkede bol olan üretim faktörünün nispi bolluğunu azalttığı için gelirini arttırırken; kıt olan üretim faktörünün nispi kıtlığını azalttığı için gelirini düşürecektir. Yani emek yoğun bir ülkede emeğin geliri olan ücretler artacak, sermaye yoğun bir ülkede ise sermayenin geliri olan faizler artacaktır.

Emeğin geliri olan ücretlerin artması beklenen ve istenilen bir durumdur. Ancak burada değerlendirilmesi gereken konu işgücü maliyetlerinin içinde önemli bir yeri olan ücretlerin dış ticaret ile birlikte artmasının işgücü piyasasını nasıl etkileyeceğidir. İşverenler cephesinden bakıldığında ücretlerin artması ek maliyet gerektiğinden istenmeyen bir durumdur. Böyle bir durumla karşılaştıklarında ise yeni işçi alımını durdurabilirler, gerekirse var olan istihdamı küçültmeye çalışabilirler ya da kayıt dışılığa yönelebilirler. Bahsi geçen bu durumlardan biri gerçekleşirse istihdam olumsuz etkilenir. Ücretlerin istihdam üzerindeki etkisini aşağıdaki grafik yardımıyla da açıklamak mümkündür.

Şekil 9: İşsizlik ve Açık İş

Kaynak: Ağayev ve Bora, 2012, s.26

Grafikten de görüldüğü gibi w_2 gibi düşük ücret düzeyinde istihdam hacmini düşük emek arzı belirleyeceğinden işsiz sayısı düşük (Pw_2 aralığı kadar), açık iş pozisyonu sayısı yüksek (Nw_2 aralığı kadar) olacaktır. Denge w^* ücret düzeyinde işsiz ve açık iş sayısı birbirine eşit olacaktır. w_1 gibi yüksek ücret düzeyinde ise istihdam hacmini düşük emek talebi belirleyeceğinden işsiz sayısı yüksek (Mw_1 aralığı kadar), açık iş pozisyonu sayısı ise düşük (Rw_1 aralığı kadar) olacaktır (Ağayev ve Bora, 2012). Dolayısıyla düşük ücret düzeyi Beveridge eğrisinin 45° doğrusunun üzerinde sol yukarıya doğru bir harekete yol açarken, yüksek ücret düzeyi Beveridge eğrisinin 45° doğrusu üzerinde sağ aşağıya doğru bir harekete yol açmaktadır.

Nitelikli işgücü teorisine göre; nitelikli işgücü bakımından zengin olan ülkeler bu faktörden üretilmiş malların üretiminde uzmanlaşır, niteliksiz emeğe sahip olan ülkeler ise niteliksiz emeği içeren malların üretiminde uzmanlaşır. Dış ticaret ile birlikte gelişmiş ülkelerde vasıfsız emek talebi azalacak, sermaye yoğun sektörlerde çalışan vasıflı emek talebi artacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sermaye yoğun sektörlerin talep ettiği vasıflı emek talebi azalacak, vasıfsız emek talebi ise artacaktır.

Vasıfsız emek açısından duruma bakıldığında ülkenin büyüklüğü, bilgi akışının mükemmel olmayışı ve emek mobilitesinin düşük olması gibi nedenlerden dolayı vasıfsız emek ile kendisine uygun olan açık işler kolayca eşleşmemektedir. Ayrıca dış ticaretle birlikte ortaya çıkan vasıflı emek talebi neticesinde vasıf gerektiren açık işlerde de artış gerçekleşecektir. Bu talebin karşılanabilmesi için ise işgücünün bu talebe cevap verebilir nitelikte olması gerekmektedir. Bu olmadığı takdirde işsizler vasıf gerektiren açık işlere yerleşemeyecek ve uyumsuzluk oluşacaktır. İşgücü piyasasında yaşanan bu tür uyumsuzluklar sonucunda ise Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşarak sağa kayacaktır.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ SÜRECİNDE İŞGÜCÜ PİYASASININ ANALİZİ

2.1. DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞMESİ SÜRECİ

1980 yılı Türkiye ve dünya açısından önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Dönüşümün temel niteliği ekonomide piyasa güçlerinin etkinliğini artırmak, piyasalar üzerinde devletin belirleyici rolünü azaltmak ve ekonomiyi dışa açık hale getirmek şeklinde tanımlanabilir. Ekonomik, toplumsal ve siyasal dengelerde yaşanan bu dönüşümün en belirgin sonuçları dış ekonomik ilişkilerde ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2010).

Uluslararası ekonomik işlemlerin serbestleştirilmesi (dışa açılma), işgücü, sermaye, mal ve hizmet dolaşımı önündeki engellerin kaldırılmasının yanı sıra teknolojinin, insanların, bilgi ve fikirlerin önündeki ulusal engellerin kaldırılması sürecini de ifade etmektedir. Ekonomide dışa açılma (serbestleşme) ve küreselleşme kavramları birbirine bağlıdır. Küreselleşme ile birlikte ulusal ekonomiler hızlı bir ticari serbestleşme süreci içine girmiştir. Ticari serbestleşme ile birlikte birçok ülke ticaret politikasını yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeler sonucunda ülkeler piyasalara daha az müdahaleci, daha fazla serbestlik tanıyan ekonomi politikalarına yönelmiştir. Ticari serbestleşme küreselleşmenin itici gücünü oluşturmaktadır ve küreselleşmenin bir diğer itici gücü olan finansal serbestleşmenin ise bir ön koşulunu oluşturmaktadır. Ticari serbestleşme ile birlikte ulusal piyasalar dış piyasalara açılmakta, bu durum piyasaların daha da rekabetçi olmasına olanak sağlamaktadır (Özel, Topkaya ve Kurt, 2012).

1970 sonrasında dünya ekonomisi önemli ve büyük bir ekonomik krize sürüklenmiş, petrol şoklarının katkısıyla derinleşen kriz o döneme dek alışlagelmiş krizlerden farklı bir boyut kazanmış ve durgunlukla enflasyonun aynı anda yaşandığı ekonomik koşullar oluşturmuştur. Geleneksel Keynesyen iktisat politikaları krizden sorumlu tutulmuştur ve bu politikaların kriz karşısında çare üretememesi iktisat politikalarının liberal eksene kaymasına neden olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren özellikle dış ekonomik ilişkilerde egemen anlayış serbest ve liberal bir ekonomi yönünde değişmiştir. Kısacası, 1980’lerden sonra dünyada küreselleşme eğilimleri hakim olmuştur (Berksoy, 1994). 1973-1980 döneminde, 1980 sonrasında hız kazanacak küreselleşme

sürecinin ortaya çıkmasını sağlayan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Petrol ihracatçısı ülkelerin ellerinde biriken petrodolarlar sanayileşmiş ülkelerdeki finans kuruluşları yoluyla içe yönelik sanayileşme stratejileri uygulayan ülkelerin artan finansman gereksinimini karşılamak amacıyla az gelişmiş ülkelere yönlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda kısa sürede önemli bir artış gösteren finansal akımlar az gelişmiş ülkelerde uygulanan sanayileşme modelinin sürmesine olanak tanırken, özel finansal piyasaların önemini artırarak küresel dalganın öncü bir unsuru olmuştur. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan uluslararası borç krizi ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla neo-liberal politikaların az gelişmiş ülkelerin çok büyük bir kısmını içine alacak şekilde yaygınlaşması küreselleşme sürecini fiilen başlatmıştır. Ekonomi politikalarının ABD’den başlayarak dünya çapında değiştirilmesiyle, serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme gelişmekte olan ülkeler için de geçerli politika olmuştur (Şimşek, 2010). Gelişmekte olan ülkelerin yüksek ödeme açıkları, bu ülkeleri iç pazar ağırlıklı gelişme yerine dış pazarlara açılmaya özendirilen ticaret politikaları uygulamaya ve daha büyük ölçüde bütünleşmeye zorlamıştır. Yani ekonomik krizin uyardığı dönüşümler nedeniyle gelişmekte olan ülkeler geleneksel kalkınma stratejilerini terk etmek durumunda kalmıştır. Böylece kurulu sanayilerini dışa açmak, yeni sanayilerini ihracata dönük olarak kurmak ve döviz kazandırıcı işlemlerini arttırmak zorunda kalmışlardır (Berksoy, 1994). 1980’de ABD’de başlayan ve İngiltere’ye sıçrayan serbestleşme hareketi, IMF ve Dünya Bankası tarafından borç ödeyemez duruma düşen gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak “İhracata Dönük Büyüme İçin Serbestleşme” modeline dönüştürülmüştür (Şimşek, 2010).

1990’lı yıllar dünyada serbestleşme hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmaları, iki Almanya’nın birleşmesi, SSCB’nin dağılması, ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu gibi gelişmeler yaşanmıştır (Sandalcılar ve Yalman, 2012).

Neo-liberal küreselleşmenin kök salması ve derinleşmesinde, etkili sanayileşmiş ülkeler, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi uluslararası finans kuruluşları çok önemli rol oynamıştır. IMF ve Dünya Bankası yapısal uyum politikaları aracılığıyla özellikle dış ticaretin serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda etkili olmuştur. 1993 yılında

sonuçlanan Uruguay müzakere sürecinin bir sonucu olarak Dünya Ticaret Örgütü de (WTO) neoliberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birisini oluşturmuştur. WTO liberalleşme eğilimini mal ticaretinin ötesinde hizmet ticaretine ve dış ticareti fikri mülkiyet haklarına ve yatırım alanlarına doğru genişletme açısından etkili bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca az gelişmiş ülkelerin dış ticaret ve yabancı sermaye yatırımlarını daha açık hale getirerek, çok uluslu şirketlerin hareket alanındaki engellerin kaldırılmasında etkili olmuştur (Şenses, 2009).

Uluslararası ticaretin büyümesini II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Bretton Woods sistemi kolaylaştırmış, GATT'ın yürürlüğe girmesiyle ticari sistem serbestleşmeye başlamış ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bazı Üçüncü Dünya ülkeleri (Hong Kong, Singapur, Güney Kore, Tayvan, Brezilya ve Meksika) uluslararası ticaret hacminin artışından yararlanmayı başarmışlardır. Altmışlı yıllarda ve yetmişli yılların başında gelişmiş ülkelere sanayi ürün ihracatını arttırmışlardır. 1970'li yıllarda yavaşlayan ticaret hacmi, 1980 ve 1990'lı yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir. Dünya ticaret hacminin gelişme hızı 2000 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılında ticaret hızında önemli gerileme yaşayan dünya ülkeleri bu yıldan itibaren ticaretteki gelişme hızlarını arttırmaya devam etmişlerdir. Yükselen piyasaların ve gelişen ülkelerin ihracatındaki büyümenin, son yıllarda gelişmiş ülkelere daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin ithalat hacmi önceki yıllara göre daralırken, yükselen ekonomiler ve gelişen ülkelerin ithalat hacmi artmıştır. Yükselen ekonomilerde ve gelişen ülkelere Asya krizinin etkisiyle ithalat hacmi daralmıştır. Ticaret hadleri önceleri gelişmiş ülkeler lehine iken, sonraları gelişmekte olan ülkeler lehine dönmüştür (Aslan ve Terzi, 2007).

Türkiye ekonomisinin II. Dünya savaşını takip eden 25 yıllık süreç içerisinde diğer gelişmekte olan ülkelere göre büyük bir modernleşme ve gelişme yaşadığı söylenebilir. 1960'ların başında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasından sonra 1960 ve 1970'lere damgasını vuran temel strateji devletin ekonomiye katılımıydı. Bu dönemde ithal ikameci sanayileşme politikası uygulanmaktaydı. 1950'li yıllarda daha liberal politikalar uygulanmasına rağmen, bu program savaş öncesi Türk ekonomisinin gelişim stratejisinin bir devamı niteliğindedir (Şaylan, 2006).

1970’li yılların ortalarından itibaren içe yönelik sermaye birikim stratejisine bağlı olarak tüketim mallarının yerli üretiminde belirli bir mesafe kaydedilmiş, ara ve sermaye mallarında ithal ikamesine geçilerek sanayileşmede ilerleme kaydetmek istenmiştir. Ancak ekonomide ara ve yatırım malları üreten sanayi dallarında dengeli bir gelişme olmaması, yatırım malı, ara malı ve tüketim malı üçlüsü arasında olması gereken yapısal dengenin sağlanamaması, mevcut üretim kapasitesinin çalışabilmesi için ara ve yatırım malı gereksinimi, bu malları üreten sanayi yapısının kurulamaması 1970’li yılların sonunda ödemeler krizi ve döviz darboğazı sorununu ortaya çıkarmıştır (Şimşek, 2010). Tüm bu olumsuzluklar nedeniyle yapısal reformların yapılması gerektiği sonucuna varılmış, 24 Ocak 1980’de Ortodoks bir istikrar programı uygulamaya koyulmuştur (Erkan, 2003).

Türkiye 1980 sonrasında dış dünya ile bütünleşme sürecinde, mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesine ve ulusal fiyat sisteminin giderek dünya fiyatlarına yakınlaştırılmasına yönelik olan bir “yapısal uyum programına” yönlendirilmiştir (Ar, 2007). 24 Ocak kararları olarak ifade edilen bu program ile ülke ekonomisinin serbest piyasa mekanizması kurallarına göre işlemesi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu ekonomik program ile Türkiye, ekonomisini dışa kapalı bir ekonomi haline getiren ithal ikameci sanayileşme stratejisini terk etmiş ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsemiştir (Karaçor ve Saraç, 2011). Sabit kur politikası esnekleştirilmeye çalışılmış; Türk Lirası, ABD doları karşısında yüksek oranda devalüe edilmiştir. İhraç ürünlerinde dış piyasalarda rekabet gücü kazandırılması ve ihraç ürünleri içinde sanayi mamullerinin payının artırılması amacıyla yeni teşvikler uygulanmaya başlanmıştır (Sandalcılar ve Yalman, 2012).

1980 sonrası ihracatı teşvik programları beş temel başlıkla sınıflandırılabilir: (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2002).

- Türk lirası döviz kuru karşısında değer kaybetmiştir. İhracatçıyı desteklemek için geliştirilen hükümet politikası Türk lirasının değerinde reel bir düşüş trendi yakalamak olmuştur. Bu durum da 1988’e kadar döviz kurunun satın alma gücü paritesinin üzerinde

belirlenmesine neden olmuştur. Merkez Bankası 1988 yılından sonra Türk lirasının değer kaybındaki hızı yavaşlatmıştır.

- İhracatçıların başlangıçtaki masrafları hükümet bütçesinden ve bütçe dışı fonlardan doğrudan ödeme şeklinde karşılanmıştır. 1980- 1984 yılları arasında, doğrudan ödemelerin büyük kısmını vergi iadeleri oluşturmuştur. Ancak, hükümet bütçesi üzerinde oluşan baskı, önceliğin ihracat teşvikleri yerine daha etkin bir döviz kuru politikasına yönelmesine yol açmıştır. Ayrıca ithalatta liberalleşme sürecinin hızlanması da ihracatı teşvik eden diğer unsur olmuştur.
- İhracatı Teşvik Fonu, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Türkiye Kalkınma Bankası ve Türk Eximbank tercihli ve sübvansiyonlu ihracat kredileri vermişlerdir. İhracatçılara uygulanan reeskont oranları ticari faiz oranlarından düşük tutulmuştur. 1980'lerin başlarında ihracatı desteklemek için TCMB kaynakları etkin bir şekilde kullanılırken 1984'ten sonra çok düşük seviyelere gerilemiştir. Bu gelişmeye paralel olarak, ticari banka kredilerinin ihracat kredileri içindeki payı artmış ve ticari bankalar ihracat kredisi piyasasının en önemli kredi veren kurumları haline gelmiştir.
- İthal girdilere vergi muafiyeti uygulanmaya başlanmıştır. İhraç mallarının üretiminde kullanılan ithal mallar ithalat vergilerinden muaf tutulmuştur. Bunun sonucunda da vergi muafiyetleri kademeli olarak artmış, ihracat sektörü de büyümeye devam etmiştir.
- Kurumlar vergisi indirimleri getirilmiştir. İhracat hacmi arttıkça indirimlerin de arttığı tahmin edilmektedir.

1989-2003 döneminde ülkenin dışa açıklığını arttıran bazı gelişmeler kısaca şu şekilde özetlenebilir (Kurt ve Berber, 2008):

- 1989 yılından sonra finansal serbestlik büyük ölçüde artmıştır.
- Döviz ithali tamamen serbest bırakılmıştır.
- Türkiye'deki yerleşik kişilerin döviz bulundurmaları, döviz hesabı açmaları, döviz satın almaları serbest bırakılmıştır.
- İthal Müsaadeye Tabi Mallar Listesinin kapsamı daraltılmış, 1990 yılında ise tamamen uygulamadan kaldırılmıştır.
- 1996'da AB ile Gümrük Birliği anlaşması imzalanması sonucunda gümrük tarifelerinde önemli indirimler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca,

1980 yılından sonra 1994 ve 2001 yıllarında iki devalüasyon yapılmıştır.

1988 yılında gerçekleşen ekonomik durgunluğun da etkisiyle, mal piyasasında başlayan liberalleşme, hizmet piyasasına da yayılarak yapısal değişim tamamlanmak istenmiştir. Türk Lirası tam konvertible hale getirilmiş ve böylece dışarıdan gelecek olan sermaye önündeki bütün engeller ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle, Türk ekonomisinin küresel dünya ekonomisiyle bütünleşme süreci 1989 yılında alınan finansal serbestleşme kararıyla tamamlanmıştır (Sandalcılar ve Yalman, 2012).

1990'lı yıllarda ise mal akımlarının serbestleşmesine yol açan faktörler değişmiştir. Mal akımlarında serbestleşme uluslararası anlaşmalar yoluyla gerçekleşmiştir. Bu durumun kaynağı GATT Uruguay Turu ve Avrupa Topluluğu ile gümrük birliği anlaşmalarıdır. Serbestleşmedeki temel nedenler, Gümrük Birliği anlaşmasının geçiş döneminin 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi kararlarıyla tamamlanıp son döneme girilmesi ve ayrıca AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum yoluyla Türkiye'yi üçüncü ülkeler karşısında da serbestleşmesini arttırma zorunda bırakmasıdır (Aytemiz, 2006). AB ile Gümrük Birliği'ne 1996 yılında girilmiştir. 1 Ocak 1996 tarihi itibari ile AB'den ithal edilen sanayi ürünleri üzerindeki gümrük vergileri sıfırlanırken, gümrük vergilerine eşdeğer vergiler de (damga ve belediye resmi, harçlar ve fonlar vb.) kaldırılmıştır. İthalat yasaklamaları, kota gibi miktar kısıtlamaları ve bunlara eş uygulamaların (ticari-teknik engeller, idari engeller, standart engeller) kaldırılması da bunlara eklenmiştir. Ayrıca üçüncü ülkeler için uygulanan vergiler AB'nin belirlediği Ortak Gümrük Tarifesi seviyesine çekilmiştir (Dağdelen, 2004). Diğer taraftan Türkiye WTO üyeliğinin gerekleri doğrultusunda belirli bir zaman dilimi çerçevesinde sanayi ürünlerinde tarife indirimleri gerçekleştirmiş, tarım ve tekstil sektörlerinin mevcut kurallara uygun faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapmıştır. Ayrıca ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri, fikri mülkiyet hakları ve hizmet ticareti konularında WTO tarafından oluşturulan uluslararası ticaret sistemine katılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2007).

2.2. İŞGÜCÜ PİYASASINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

Ticaretin serbestleşmesi olumlu ya da olumsuz mutlaka işgücü piyasalarını etkilemektedir. İhracat uluslararası uzmanlaşma ve işbölümü sayesinde kıt kaynakların uluslararası alanda daha etkin dağılımını sağlayarak, ticarete katılan ülkelere fayda sağlamaktadır. Ayrıca ihracat artışı, piyasaya yeni sektörlerin girmesini ve dolayısıyla yeni istihdam alanlarının oluşmasını da sağlamaktadır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde üretimin ithalata bağımlı olması, ithalatın ara maldan çok mamul mallara yönelik olması, hem cari açığı artırmakta, hem de istihdam olanaklarının azalması gibi olumsuz makroekonomik gelişmelere neden olmaktadır. Ülkeler makroekonomik istikrarı sağladıkları takdirde dış ticaretten kazançlı çıkabilmektedir (Sandalcılar ve Yalman, 2012).

Ticaretin serbestleşmesi konusunda olumlu görüşlerin yanı sıra bazı olumsuz görüşler de vardır. Olumsuz görüşlerin dayandığı noktalardan bazıları; özellikle genç endüstrilerin kurulması ve/veya gelişmesinin engellenmesi, nitelikli işgücü ve teknolojik gelişmişlik düzeyindeki farklılıklar sebebiyle gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere bağımlı bırakılması ve gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesinin bozulmasıdır. Ülkeler birbirlerinden farklı dış ticaret rejimlerine sahiptir. Dolayısıyla dış ticaret her ülke ekonomisini aynı şekilde etkilemez (Sandalcılar ve Yalman, 2012).

İşgücü piyasalarına getirilen Neo-klasik açıklamalar son yıllarda dış ticaretin etkisini de içerecek şekilde yeniden incelenmeye başlanmıştır. Neo-klasik ekonomi modelinde uzun dönem istihdam ve işsizlik düzeyi, işgücü piyasası kurumlarıyla ilişkilendirilmiş, ticaret ve ticaret politikaları üzerinde çok fazla durulmamıştır. Ayrıca işgücü piyasasının kısa dönemde dış şokların ya da makroekonomik parametrelerin etkisinde kaldığı ancak uzun dönemde dengeye geldiği düşünülmüştür (Bakkalcı ve Argın, 2011).

İşgücü piyasalarını oluşturan emek arz ve talebi, bu piyasanın yapısal özelliği nedeniyle diğer piyasalardan ayrılmaktadır. Diğer piyasalardan farklı olarak işgücü piyasası toplumsal faktörlerden etkilenen bir yapıdadır. Ekonomik olduğu kadar toplumsal bir boyutu da içeren işgücü piyasasının temel faktörü emektir (Şen, 2006).

İşgücü piyasasının kendine özgü temel özellikleri şunlardır (Nuriev, 2008):

- İşgücü piyasasının temel ögesi olan işgücü, diğer mal ve hizmetlerden ayrılmaktadır. İşgücünün fiyatı piyasa koşullarında belirlenemez.
- Mal ve hizmet piyasalarında ürünler belirli bir niteliğe sahipken işçiler homojen değildir. Her işçinin eğitim durumu, zekâ düzeyi, algılama ve kavrama yeteneği ile sosyal ve kültürel özellikleri birbirinden farklıdır.
- İşgücü piyasaları mal ve hizmet piyasaları kadar değişime açık değildir. İşveren yetiştirdiği işçiyi önemli bir gerekçe olmadıkça işten çıkarmak istemezken, işyerine alışan ve çalışma güvencesi olan bir işçi de işten ayrılmak istemez.
- Diğer mal ve hizmet piyasalarında talep, mal ve hizmetlerin sağlayacağı yarar nedeniyle yapılırken, işgücü piyasasında talep mal ve hizmet üretimine bağlı olduğu için türetilmiş bir nitelik taşır. Ekonominin genişleme döneminde mal ve hizmet talebi artışına bağlı olarak emek talebi de artarken, alım gücünün düştüğü daralma dönemlerinde ise mal ve hizmet talebi düştüğü için emek talebi de azalacaktır.

Ticaret politikaları ve dış ticaret işgücünün yapısını, istihdam düzeyini, ücret haddini ve işgücü piyasalarını düzenleyen kurumları önemli şekilde etkilemektedir. Son yıllarda küresel ticaret artışı küresel büyümeyi iki kata yakın oranda geçmiş, dışa açık ekonomilerde küresel ticaretin etkisi giderek artmıştır. Dış ticaretin arttığı yıllarda küresel istihdamın da benzer şekilde arttığı görülmüştür (Bakkalcı ve Arın, 2011).

Üretim, tüketim, ticaret ve istihdam boyutu birleştirilirse küreselleşme, işletmelerin dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan üretim faktörlerinin en kârlı bileşenlerini bir araya getirerek üretimde bulunmasını, farklı işlerin farklı coğrafyalarda yapılabilmesini sağlamıştır (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği [MÜSİAD], 2012).

ILO Küresel Ücret Raporu'nda küreselleşmenin önemli etkileri uluslararası ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve işgücü göçü olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu noktada IMF verilerine göre tüm dünya ortalamasında ülkeler GSYİH'larının %50'den fazlasını dış ticaretten sağlamaya başlamışlardır (Bakkalcı ve Arın, 2011).

Küreselleşme ani değişimleri ve gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Firma ve fabrikalar hızla değişmekte, Almanya'daki yazılım işlerinin

Hindistan'a kayması gibi çok güvenilir işler bir anda kıta ötesine kayabilmekte, kaybedilebilmektedir. Dış ticaretin emek piyasalarına bir başka etkisi ise ithalatın disiplin edici yapısından kaynaklanmaktadır. İthalat, firmaları daha verimli çalışmaya zorlarken işgücü piyasalarını da olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Küresel piyasaların yarattığı bu etkiler ülkelerarasılaşma olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası ticaretin karmaşıklaşan doğası, teknolojik üretimin değişen yapısı ve üretim sürecinin tek bir ülkeden pek çok ülkeye yayılması ülkelerarasılaşma kavramını tanımlamaktadır. Dış ticaret açısından yeni bir paradigmayı ifade eden bu süreç, ticaretin yeni biçimini ortaya koymaktadır. Küreselleşme, dış ticaretin ve istihdamın ülke içi üretime sıkı sıkıya bağlı olan yapısını değiştirmiştir. Artık ileri teknoloji gerektiren üretim tek bir ülkede tamamlanamamakta ve/veya tamamlanamamakta, pek çok ülke ortaklığıyla gerçekleştirilmektedir (Bakkalcı ve Argın, 2011).

Ayrıca ileri teknoloji üretimi ve ürünlerine sahip ülkelerin merkezindeki uluslararası sermaye, gelişmekte olan ülkelere imalat sanayinde artan doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla, emek yoğun imalat sanayi ürünlerinin ve üretim sürecinin maliyetini aşağı çekmektedir. Bunu yapabilmek için bu ülkelerdeki ucuz ve yasal koruma altında olmayan işgücünden faydalanmaktadırlar. Sonuç olarak merkez ülkeler tarafından yönlendirilen gelişmekte olan ülkeler, ihracata yönelik kalkınma politikaları yoluyla gelişmiş ülkelerin pazarlarına emek yoğun imalat sanayi ürünleriyle girme rekabetine dahil edilmektedirler. Bu noktada işgücü piyasalarının küreselleşmesi, uluslararası akışkanlığı yüksek olan sermaye bakımından değişik ülkelerdeki işgücünün birbirleriyle açık rekabete sokulduğu bir uluslararası işgücü piyasası işlevi üstlenmektedir (Uyanık, 2008).

Bu durum gelişmekte olan ülkelerin herhangi birinde ücretlerin artırılması doğrultusunda toplumsal baskıların ortaya çıkması halinde uluslararası sermayenin üretimi alternatif ucuz işgücü merkezlerine yönlendirilebilme ya da dışarıda üretmek üzere bu merkezlerdeki taşeronlara verme imkânını sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, bol miktarda ucuz işgücü arzı bulunduran “yedek ülkelerin” varlığı daha aktif ihracat ekonomilerindeki ücretlerin ve işgücü maliyetinin hareketini bastırabilmektedir (MÜSİAD, 2012).

Endüstrileşmenin gelişmesi ve ilerlemesi ile birlikte iş bölümü, uzmanlaşma, işgücünün niteliği ve çalışmanın verimliliği de artmıştır. Bu gelişmenin yanı sıra endüstriyel yapıda da değişimler yaşanmıştır. Başta sadece tüketim malı üretimine ağırlık verilirken daha sonraları ara mallara ve yatırım mallarına yoğunlaşmıştır (Mortaş, 2011).

Bir süre sonra toplumsal yapılar da endüstrideki bu yapısal ve niteliksel değişimden etkilenmeye başlamıştır. Bu etkileşim genel olarak;

- Bölgeler arası göç
- Uluslararası işgücü
- Yoğun kentleşme
- Artan çekirdek aile yapısı
- Ağırlık kazanan maddesel ve bireysel değerler

şeklinde özetlenebilir (Mortaş, 2011).

1970'lerde sanayileşmiş ülkelerde başlayan endüstri yoğunluğunun azaltılması süreci, bu ülkelerde hizmet sektörünün büyümesine ve uluslararası finans faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca bazı temel üretim faaliyetlerinin ise gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasına yol açmıştır (MÜSİAD, 2012).

Türkiye'de 1980 öncesinde devlet, sanayi sektörünün gelişmesinde temel bir rol üstlenmiştir. Kamu yatırımları aracılığıyla tüketim, ara ve yatırım malı üreten sanayi dallarının tümünde doğrudan üretici olarak ön plana çıkan devlet, özellikle 1960'lı yılların başında merkezi planlama uygulamasının başlamasından sonra özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır. 1980 sonrasında ise devletin sanayileşme sürecini etkileyen belli başlı bütün araçlarının elden çıktığı ve devletin rolünün hızla azaltıldığı bir döneme girilmiştir (Şenses ve Taymaz, 2003).

1980 sonrasında Türkiye'de işgücü piyasasına genel olarak bakıldığında parçalı bir yapıya sahip olması, yeterli esnekliğe sahip olmaması, kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü ve istihdam hizmetlerinin yeterince sağlanamıyor olması gibi özellikleri ön plana çıkmaktadır (Erdugan, 2007).

Bazı akademik çevreler ve işverenler Türkiye'de katı bir işgücü piyasasının bulunduğu ve işgücü maliyetlerinin çok yüksek olduğu, bu nedenle de işsizlik ve kayıt dışı istihdamın arttığı görüşündedir. Bununla birlikte Dünya

Bankası'nın işsizlikle mücadelede Türkiye'ye politik tavsiyesi işgücü piyasası esnekliğinin artırılmasıdır. Dünya Bankası, Türkiye'nin, Portekiz ile birlikte OECD ülkeleri arasında en katı yasalara sahip ülkelerden biri olduğunu ancak bunun sadece kayıtlı ekonomi için söz konusu olduğunu belirtmektedir (Sapancalı, Kasım 2007 / Şubat 2008).

Çeşitli gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarına kıyasla Türkiye işgücü piyasasının çalışanı değil işi koruduğu açıkça görülmektedir. İş koruyan politikalar aynı zamanda iş yaratılmasını da zorlaştırmaktadır. İş ilişkisini bitirmek zorlaştıkça firmalar iş oluşturmakta tereddüt etmektedir (Gürsel ve Uysal, 2012).

Küreselleşme ile birlikte gelişen ve her geçen gün ilerleyen teknoloji karşısında ayakları yere sağlam basabilen bir yapıya sahip olabilmek, rekabet gücünü elinde bulundurmakla mümkün olmaktadır (Şen, 2006). Bu şartlar altında özellikle firmaların varlıklarını sürdürebilmeleri ve rekabet edebilmeleri kaliteli ürünleri düşük maliyetle üretmelerine bağlıdır. Maliyetleri düşürmenin temelinde ise, kaynakların etkin kullanımı ve verimlilik kavramı ön plana çıkmaktadır. Firma bazında düşük maliyetle kaliteli ürün üretebilmek ve uluslararası pazarda yer almak ülke ekonomisi açısından da fayda sağlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında mikro düzeyde verimlilik ve rekabet gücündeki artış, makro düzeyde verimliliğe ve ülkenin uluslararası alanda rekabet edebilme gücüne dönüşecektir (Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007).

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından yapılan “Artan İşgücü Maliyeti ve Sonuçları” konulu araştırma sonuçlarına göre, AB'ye yeni katılan ve aday ülkelere göre Türkiye'de işgücü maliyetlerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Yahşi, 2007).

Küreselleşme sürecinde sermaye ve hizmetin kazandığı hareketlilik emek açısından pek geçerli değildir. Daha sık olarak emek arz ve talebinde dengesizlikler yaşayan ülkeler arasında arz fazlası olan ülkelere talep fazlası olan ülkelere işçi ihracı şeklinde bir emek hareketliliği görülmektedir. Ancak bu hareketler süreklilik taşımamaktadır. Emek faktörü genellikle ulusal emek piyasaları içinde kalmaktadır. Sermayenin ulusal bağlarından kopması, buna karşılık emeğin ulusal niteliğinin korunması, uluslararası kaçak işçilik sorununun her geçen gün daha da büyümesine neden olmaktadır. Bu

dengelesizlik de küreselleşmeye yöneltilen temel eleştirilerden biridir (Şen, 2006).

Ülkemiz açısından başka bir mesele de talep bulamayan işgücü konusudur. Az gelişmiş ülkelerde, piyasada talep imkânı bulamayan işgücünün önünde iki yol vardır. Bu kişiler ya yabancı sermayenin ülkeye girmesini beklemekte, ya da her türlü koşulu kabul ederek gelişmiş ülkelere gitmektedirler. Bu durum işgücünün yurt dışına kaymasına sebep olmakta ve beyin göçü olarak adlandırılan yetişmiş kalifiye eleman kaybı sorununu gündeme getirmektedir (Şen, 2006).

Gelişen teknolojiler ve küreselleşme, üretim biçimlerinin de ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara uygun bir niteliğe dönüştürülmesini gerektirmiştir. Bu süreçte önemli değişim, fordist üretim biçiminden post-fordist üretim biçimine geçiş olmuştur. Fordist kitle üretiminde temel hedef üretimin standart hale getirilmesidir. Başka bir ifade ile bu sistemde hem ürün hem de iş standart hale getirilmiştir. Bu üretim biçiminde işçi tek tip iş yapmakta, nitelikten ziyade nicelik ön planda tutulmakta ve verimlilik düşüncesi arka planda kalmaktadır. Fordist üretim biçimi düzenli tüketici davranışlarının yanı sıra büyük ve istikrarlı piyasaları gerektirmektedir (Mortaş, 2011).

Otomasyon teknolojileri ile donanmış yeni sınıai üretim örgütlenmeleri olarak adlandırılan post-fordist üretim sistemi ise; üretimin hızlanmasını, ürün kalitesinin yükselmesini, değişen talebe anında cevap verilebilmeyi, ürün çeşitliliğinin artmasını, sıfır stokla çalışmayı ve tam zamanında üretimi ifade etmektedir. Esnek üretimde tek amaçlı makineler yerine; genel amaçlı, işgücü ve sermayeden tasarruf sağlayan otomasyon teknolojileri tercih edilmektedir (MÜSİAD, 2012). Fordist üretimden post-fordist üretime geçiş işgücü piyasasında bölünmeye neden olmuştur (Mortaş, 2011). Bu bölünme katmanlaşma olarak da adlandırılmaktadır. İşgücü piyasası farklı katmanlardan başka bir deyişle farklı alt gruplardan oluşmuştur. Bu gruplar arasında geçişler olmakla birlikte genelde zahmetlidir (Boztepe, 2007).

Katmanlı işgücü piyasası teorisine göre işgücü piyasası birincil ve ikincil işgücü piyasası şeklinde yapılanmaktadır. Birincil işgücü piyasası yüksek ücretler, nispeten iyi çalışma koşulları, istikrarlı istihdam ve terfi fırsatları ile tanımlanır. İkincil işgücü piyasası düşük ücretler, kötü çalışma koşulları,

yüksek işgücü devir oranları ve yetersiz terfi fırsatları ile karakterize edilir. Katmanlaşma tezine göre ortalama ücretler ya da beşeri sermaye getirileri arasında gözlenen farklar katmanlaşmanın ortak kanıtı olarak ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2004).

Mevcut işgücü piyasası koşullarının en iyi şekilde, katmanlaşma sürecinin bir sonucu olarak oluştuğu düşünülmektedir. Birincil ve ikincil katmanlar, temelde durağanlık özelliklerine göre ayrılmaktadır. Birincil (ilk) işler, sabit çalışma alışkanlıkları, genellikle işbaşında edinilen tecrübe ve görelî olarak yüksek ücretler gerektirmektedir. İkincil işlerde, giriş-çıkışlar çok fazla ve ücretler düşük olmakta ayrıca bu tür işler sabit çalışma alışkanlıkları gerektirmemektedir. İkincil işlerde çoğunlukla, küçük işçiler, kadınlar ve gençler çalışmaktadır (TÜSİAD, 2004).

Teknoloji, işgücünün üretim aracı çevresindeki örgütlenme biçimini değiştirdiğinden, üretim teknolojisinde ve teknik işbölümündeki farklılaşma sonucu işgücünün üretim araçlarıyla, birbirleriyle ve üretim araçlarını denetleyenlerle kurdukları ilişkinin de değişmesine yol açmıştır. İleri teknoloji ile biçimlenen yeni iş süreçleri tam zamanlı ve sürekli istihdam ihtiyacını ortadan kaldırmakta, bu doğrultuda gelişen yeni iş ve meslek alanları yanında standart dışı istihdam biçimleri de ağırlık kazanmakta ve bu gelişmelerle birlikte işgücü piyasalarının esnekleşmesine yönelik uygulamalar yaygınlaşmaktadır (MÜSİAD, 2012).

İşbölümünün temelini esnek uzmanlaşma oluşturmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte çalışma hayatına çekirdek işgücü ve çevre işgücü kavramları dahil olmuştur (Saraç, 2010). Firmalar tarafından talep edilen çekirdek işgücü, esnek üretim sistemlerinin merkezinde yer alan, yeni teknolojilerin ve üretim tekniklerinin gerektirdiği yeteneklere sahip olan ve sürekli çalışmak üzere istihdam edilen kişilerdir. Çevre işgücü ise piyasa koşullarına göre işe alınıp, piyasadaki daralmayla birlikte firmanın pazardaki rekabet gücüne göre geçici, atipik olarak istihdam edilen işgücüdür (Şen, 2006).

Sermayenin esneklik stratejisine bağlı olarak gerçekleşen bu değişimler, emek piyasasında çekirdek işgücü ile çevre işgücü farklılığı olarak da ifade edilmekte, çekirdek işgücünün niteliği özellikle merkezi ülkelerde hızla

değişmektedir. Önceleri imalat sanayi işçileri çekirdek işgücünü oluştururken, bugün teknolojik ve bilgi yoğun sektörlerde, görece olarak, yüksek ücret ve rahat çalışma koşullarına sahip beyinsel işgücü çekirdek işgücünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, artık “beyaz yakalı” olarak adlandırılan vasıflı işçiler, dünya işgücü piyasasındaki yerlerini almıştır. Bu bağlamda tasarım, proje, teknik araştırma ve geliştirme aşamalarında nitelikli ve yüksek ücretli işgücünün gelişmiş ülkelerde istihdamına devam edilmiştir. Aynı süreçte “mavi yakalı” vasıfsız işçiler ise önemlerini kaybederken, derin bir işsizlik tehdidi ile de karşı karşıya kalmaktadırlar (MÜSİAD, 2012).

Taşeronlaşmanın artması da esnekleşme sürecinin bir başka yönünü oluşturmaktadır. Bu tarz esnekleştirme uygulaması mal veya hizmet üretimini bölümlere ayırdıktan sonra, bunların her birini veya birkaçını taşeronla vermek şeklinde gerçekleşmektedir. Taşeronlaştırma üretimin aşama ve bölgesel olarak parçalanmasına ve işgücünün düşük maliyetle kullanılmasına imkân sağlamaktadır (Uyanık, 2008).

Görevlerin basitleştirilmesi ve çözümlerin daha kısa yoldan gerçekleştirilmesi işgücünün ve işletmelerin çalışma yapısının değişmesine neden olmuştur. İşletmeler tüm bu değişimleri göz önüne alarak esnek istihdam uygulamasında bulunmaktadır (Mortaş, 2011).

Çalışma yaşamında ve özellikle de çalışma sürelerindeki esneklik, işverenlerin talep dalgalanmalarına göre işgücü ihtiyacının belirlenmesine ve çalışma koşullarının düzensizliğinden kaynaklı yasal yükümlülüklerin aza inmesine olanak sağlamaktadır. İşçiler açısından bakıldığında ise, esnek çalışma saatleri uygulaması bir yandan başka şeylere vakit ayırabilmeyi sağlarken diğer yandan çalışma sürelerine göre elde edilecek ücretin belirsizliği ve çalışmanın devamlılığına ilişkin belirsizlikleri içermektedir (Mortaş, 2011).

Esnek çalışma sistemleri sendikaların önemini ve ağırlığını da azaltmıştır. Esnek çalışma sistemleri firmaları koruma altına alırken, çalışanlarda güvensizlik oluşmasına neden olmaktadır. Bu sistem ile firmanın maliyetleri azalırken, sigortasız çalışma teşvik edilmektedir (Saraç, 2010).

Sermayeye göre hareketliliği çok daha düşük olan emek, küreselleşme süreci ile birlikte güç kaybetmiştir. Küreselleşme ile birlikte emek piyasasının yapısında yaşanan değişiklikler, küreselleşmenin ülkelerin çalışma sistemleri

üzerine etkileri bağlamında ülkelerin ekonomilerinin dışa açıklığı da ölçü alınarak farklılık göstermektedir. Sanayileşmelerini tamamlamış olan ülkelerin çalışma sistemlerindeki değişiklikler, kendilerinde bulunan sendikaların da rollerinin ve örgüt yapılanmalarının değişmesine yol açmıştır. Bu değişim süreci sonucunda işçi sendikaları dünya çapında güç kaybetmektedir (Mortaş, 2011).

Bu gelişmeler sonucunda sendikasız işçilerin sayısında büyük artışlar olmuştur. Sendikasız işçilerin haklarını koruyacak bir merci kalmadığından şirketler ücretleri belirleme konusunda güç kazanmışlardır. Bu durum asgari ücretlerle çalışanların sayısında büyük bir artışa neden olmuştur (Saraç, 2010).

Kürselleşme süreciyle birlikte üretim araç ve kaynakları çokuluslu şirketlerin eline geçmiştir. Bugün bütün dünyada üretimin büyük bir kısmını çokuluslu şirketler ellerinde bulundurmaktadır. Bu durum sonucunda fakir ülkelerde yavru endüstrilerin gelişmesi sekteye uğramaktadır. Çokuluslu şirketlerin üretimlerini uluslararası alana kolayca kaydırabilmeleri, üretim ve istihdam kaybına yol açmakta, bu durum ise ulus devletlerle çokuluslu şirketleri sık sık karşıya getirmektedir (Saraç, 2010).

Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarında gerçekleşen serbestleşme eğilimine yönelik en önemli eleştiri ve endişelerden biri, bu sürecin eşitlikçi ve düzgün uluslararası serbestlik yerine, gelişimin sermaye ve mal piyasalarının lehine bir kuralsızlaştırma şeklinde yürütülmekte olduğudur. Ayrıca bunun yanında ortaya çıkan riskin telafi edici hiçbir mekanizmaya sahip olmadığı belirtilmektedir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla beraber formel sektörde enformelleşme eğilimi de hızlanmıştır (Uyanık, 2008).

Enformel ekonomi; gerek işçiler, gerekse ekonomik birimlerle ilgili bütün ekonomik faaliyetlerin yasalar veya uygulamayla yapılandırılan düzenin kısmen veya tamamen dışında kalan ve denetlenemeyen bölümünü oluşturmaktadır. Bu faaliyetler içerisinde çoğunlukla mal ve hizmet üretimini içeren düzenlenmemiş, kaydı bulunmayan faaliyetler yer alır (Ar, 2007).

Ekonominin gelişmişlik düzeyi, gerekli yatırımlarla kalkınmanın gerçekleştirilememiş olması, istihdam olanaklarının yeterince sunulamaması ve sınırlamaların fazlalığı enformelliğe katkıda bulunan nedenler arasındadır. Tarım ve hizmet sektörlerinin denetimi zor olduğundan bu sektörlerde daha

yoğun enformellik görülmektedir. İşletmelerin küçülmesi de enformelliği büyütmektedir. İmalat sanayinin hizmetler sektörü lehine küçülmesinin enformel sektörün büyümesine neden olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca enformel ekonominin diğer nedenleri arasında ekonomi politikaları, ekonomik istikrarsızlık ve krizler ile vergi afları başta olmak üzere vergiden kurtulma eğilimi, çalışma maliyetini düşürme, sosyal güvenlik sisteminin eksik çalışması ve denetimden uzaklığı, toplumda kamu harcamaları ile vergiler arasındaki ilişkiyi kuracak eğitim düzeyinin olmayışı ile teknolojik gelişmelerin sermaye mallarını ucuzlatarak evde üretimi kolaylaştırması sayılabilir (Ar, 2007).

Formel sektör, maliyetleri azaltma kaygısıyla enformel sektörle karşılıklı bağımlı hale gelmiştir. Bu nedenle de enformel sektörü dönüştürmesi için hiçbir sebep kalmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme deneyimleri de enformel sektörün geçici olarak değil, formel sektörün genişlemesi sırasında oluşabileceğini ve süreklilik kazanabileceğini göstermiştir (Erdut,2005).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de enformel ekonomi, gün geçtikçe daha fazla kişinin çalışma ve gelir elde etme kaynağı olmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli nedenleri arasında, artan nüfus ve kentleşme ile formel sektördeki istihdam sınırlılığı sayılmaktadır (Beşikkaya, 2012).

Ayrıca Türkiye işgücü piyasasının ön plana çıkan diğer sorun ve özellikleri arasında, tarım-dışı ve tarım sektörleri arasındaki verimlilik farklarının çok önemli boyutlara ulaşması; tarım sektörünün ekonomide görece olarak ağırlıklı bir paya sahip olması; eğitim sisteminin, işgücü piyasasının isteklerini karşılayacak düzeyde olmaması; kentlerde işgücüne katılma oranının kadınlar arasında çok düşük düzeylerde kalması; işsizlik oranının, özellikle eksik istihdamla birlikte değerlendirildiğinde, yüksek bir orana ulaşması sayılabilir (Bilir, 2011).

Son olarak küreselleşme sürecinde hız kazanan teknolojik gelişmeler ile birlikte meslekleri incelediğimizde de karşımıza bazı değişiklikler çıkmaktadır. Bu süreçte sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu insan profili değişmiş ve beraberinde mevcut işlerin işlerliği de kaybolmuştur. Bu doğrultuda firmaların ihtiyaç duyduğu işgücü talebi de büyük bir değişim içine girmiştir. Bu nedenle

geleceğin mesleklerinin belirlenmesi ve belirlenen meslekler doğrultusunda ihtiyaç duyulan işgücünün yetiştirilmesi önem kazanmaktadır (Şen, 2006).

2.2.1. İşgücünün Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Günümüzde en önemli güç bilgi işleme olurken, dünyada yaşanan hızlı değişim, artan uluslararası rekabet, ulusal sınırların anlamını yitirmesi, küreselleşme, bilginin artan önemi, haberleşme ve bilgi işleme teknolojisindeki hızlı gelişmeler üretim şeklini ve yerini, işin örgütlenmesini, işgücünü, istihdamın mesleki ve sektörel dağılımını dolayısıyla da işçinin niteliklerini değişikliğe uğratmıştır. Bu değişim temelde sanayi işçiliğinden bilgi işçiliğine doğru meydana gelen önemli bir değişimi ifade etmektedir (Boduryan, 2004).

Bilgi işçisi, Drucker tarafından “yüksek seviyeli işçi” olarak tanımlanmaktadır. Yüksek seviyeli bu işçi sınıfı, problem çözme kabiliyeti, yaratıcılık ve zeka gibi niteliklere sahip olmalıdır. Bilgi işçilerini özellikle fiziki, idari ve entelektüel kaynakları bir arada ve etkili biçimde kullanarak değer üreten işgörenler olarak ele almak mümkündür (H. Zaim, 2005). Bilgi işçisi, bilginin aktarılmasına ve alınıp satılmasına herhangi bir şekilde katkıda bulunan veya bilgiyi kendi işinde etkin olarak kullanan bir kişidir. Sayıları giderek artan bilgi işçileri, mavi yakalı işçilerden daha bağımsız ve daha üretkendirler. Bununla bağlantılı olarak da makinelere bağlı olmaktan çıkmışlardır. Bilgi işçileri; bilgiyi alır, onu özümser, ne yapılacağına karar verir. Bilgi işçisi, sürekli olarak öğrenir ve bilgisini yeniler (Erdem, 2005).

Bilgi teknolojisinin üretim faaliyetlerinde kullanılması ve iletişim araçlarının sürekli gelişmesi ile birlikte dünya ekonomisi küçülmüştür. Küçülen dünya ekonomisinde rekabet gücü ise yeni teknolojiler üretmek ve bu yeni teknolojileri hızla üretime dönüştürebilme yeteneğine dayanmaktadır (Yücel, 1997).

Ülke ekonomilerinin gerekli teknolojiye sahip bilgi toplumu olabilmeleri için yeni teknoloji üretmeleri ya da hali hazırda üretilmiş teknolojiyi transfer ederek özümsemeleri ve ekonomik aktivitelerde kullanabilmeleri gerekmektedir. Bilgi çağına uyum sağlayabilmek ve üretim faktörlerinin, özellikle de emek faktörünün atıl kalmasına izin vermemek için eğitim ve öğretim sisteminin geliştirilmesi ve değişen teknolojiye uyumunun sağlanması gerekmektedir (Yahşi, 2007).

Bilgi ağının genişlemesi ve ekonomileri içine alması ile birlikte artık bilginin kendisi yeni bir üretim faktörü olarak görülmeye başlanmıştır (Yahşi, 2007).

Genel bir yaklaşım ile yeni teknolojiler belli bir vasıf düzeyi gerektirirken klasik anlamdaki üst düzeyde vasıflı olma kriterlerini de düşürmektedir. Bu durumda işgücünün yeni tür vasıflar ile donatılması gerekmektedir (Şen, 2006).

Bilgi işçilerine yani yüksek nitelikli işgücüne olan ihtiyacın karşılanması amacıyla genel olarak eğitimin süresinin yükseltilip talebin dış piyasadan karşılanması hedeflenmektedir. Öte yandan işletme düzeyinde ise işletme içi veya meslek içi eğitime ağırlık verilerek işletmelerin kendi ihtiyaçları olan elemanları kendilerinin yetiştirmeleri eğilimi de ağırlık kazanmıştır. Ayrıca devletler de nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak için eğitim plan ve programlarını geliştirmek yoluyla önlemler almaktadırlar. Sonuç olarak işgücü piyasalarında yüksek vasıflı elemana olan talebin artması, eğitimde kalitenin yükselmesine, dolayısıyla eğitim süresinin uzayarak yaşam boyu eğitim kavramının öneminin daha da artmasına sebep olmuştur (Boduryan, 2004).

Bilgiyi kullanan insanın ön plana çıktığı küreselleşme sürecinde dünyanın tek bir pazar haline gelmesiyle birlikte bilgiye ulaşmanın lüks olmaktan çıkıp kolay elde edildiğini söylemek mümkündür. Bilgi çağı olarak da adlandırdığımız bu süreçte önemli olan bilgiye ulaşmak değil bilgiyi yorumlayabilmektir (Şen, 2006).

Bir ülkenin mevcut demografik yapısı da işgücü piyasasını belirleyen ve şekillendiren en önemli unsurların başında gelmektedir. Ülkedeki nüfus artışı, uzun dönemde hem işgücü hem de istihdam koşulları üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Bu sayede her yıl daha fazla insan işgücü piyasasına girmekte ve iş aramaktadır (Demirci, 2011).

Günümüzde birçok gelişmiş ülkenin yaşadığı ve gelişmekte olan ülkelerin de karşı karşıya kalacağı önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm demografik yapıda ortaya çıkmaktadır. Demografik geçiş süreci² olarak adlandırılan bu durum nüfus artış hızının giderek yavaşlamasına yol açarak ülkelerin yeni işgücü oluşturmasının önüne geçmektedir (Demirci, 2011).

² Demografik geçiş süreci yüksek doğum ve yüksek ölüm oranlarının gerçekleştiği bir durumdan, doğum ve ölüm oranlarının düşmüş olduğu bir duruma geçiş sürecini ifade etmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Toplam Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

Yıl	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13 648 270	–
1935	16 158 018	21.1
1940	17 820 950	17.0
1945	18 790 174	10.6
1950	20 947 188	21.7
1955	24 064 763	27.8
1960	27 754 820	28.5
1965	31 391 421	24.6
1970	35 605 176	25.2
1975	40 347 719	25.0
1980	44 736 957	20.7
1985	50 664 458	24.9
1990	56 473 035	21.7
2000	67 803 927	18.3
2007	70 586 256	–
2008	71 517 100	13.1
2009	72 561 312	14.5
2010	73 722 988	15.9
2011	74 724 269	13.5
2012	75 627 384	12.0
2013	76 481 847	11.6
2014	77 323 892	11.1

Kaynak: TÜİK; İstatistik Yıllığı 2012 ve TÜİK; Nüfus Projeksiyonları

Tablo 1’e bakıldığında Türkiye’de toplam nüfus 1927- 2014 yılları arasında genel olarak artmıştır. Ancak özellikle 2007 yılından sonra nüfus artmaya

devam etse de nüfus artış hızının oldukça düştüğü görülmektedir. 1945 yılında %10.6 ile en düşük orana sahip olan nüfus artış hızı 1960 yılında %28.5 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2014 yılında nüfus artış hızı %11.1 olarak en düşük seviyeye yaklaşmıştır. Dolayısıyla demografik geçiş sürecinin Türkiye için de geçerli olmaya başladığı söylenebilir.

Tablo 2: Türkiye’de 2011 ve 2025 Nüfus Projeksiyonları (Bin Kişi)

Yaş Grubu	2011	%	2025	%
0-14	18 853	25.7	18 355	22.0
15-29	18 794	25.6	18 782	22.5
30-49	21 163	28.8	24 482	29.3
50-64	9 543	13.0	13 694	16.4
65+	5 144	7.0	8 253	9.9
Toplam	73 497	100.0	83 566	100.0

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları; Gürsel ve Uysal, 2012

Tablo 2’ye göre 2011 yılında 18 milyon 853 bin kişi olan 0-14 yaş grubu 2025 de (%0)3.7’lik bir düşüşle 18 milyon 355 bin kişi olacaktır. Çalışma çağı içerisinde yer almayan bu grupta meydana gelen azalmanın çalışanların yükünü azaltacağı söylenebilir. 2011 yılında 18 milyon 794 bin kişi olan 15-29 yaş grubundaki genç nüfus 2025 yılında (%0)3.1’lik bir düşüşle 18 milyon 782 bin kişi olacaktır. Genç nüfusa sahip olan Türkiye’nin bu özelliğini ileride sürdüremeyeceği görülmektedir. 2011’de 21 milyon 163 bin kişi olan 30-49 yaş grubu (%0)0.5’lik bir artışla 2025’de 24 milyon 482 bin kişi olurken; 9 milyon 543 bin kişi olan 50-64 yaş grubu (%0)3.4’lük bir artışla 13 milyon 694 bin kişi olmuştur. Bu durum Türkiye’de çalışma çağı içerisinde yer alan bu grubun eskiye göre daha düşük bir hızla arttığını göstermektedir. 2011 yılında 5 milyon 144 bin kişi olan 65 yaş ve üstündeki yaş grubu 2025 yılında

(%)2.9'luk bir artışla 8 milyon 253 bin kişiye yükselmiştir. Türkiye ileride daha yaşlı bir nüfusa sahip olacak ve bu konuda gelişmiş ülkelerle aynı özelliklere sahip olacaktır.

Nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye'de, demografik geçiş döneminin 2. ikinci aşaması yaşanmaktadır. 2000-2025 yıllarını kapsayan bu aşamada, nüfus artış hızı azalma eğilimindedir. Bu süreçte, çalışabilir yaştaki nüfus (15-64) artacak ve toplam nüfus içinde en büyük orana ulaşacaktır. Türkiye, 2025 yılından itibaren ise demografik sürecin üçüncü ve son aşamasına girecektir. Bu süreçte, nüfus artış hızı sıfırlanır ve daha sonra gerileme başlar (DPT, 2007).

Bu noktada işgücü piyasası açısından da önemli olan, çalışma çağındaki nüfusu oluşturan 15-64 yaş grubudur. Türkiye 2010 yılı itibariyle Demografik Fırsat Penceresi sürecine girmiştir. (Tansel, 2012). Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta ise çalışma çağındaki nüfusun artmasının beraberinde istihdam düzeyinin artmasını da getirmeyeceğidir. Artan işgücünün verimli bir biçimde istihdam edilebilmesi ülkenin diğer üretim faktörleri miktarına, iktisadi gücüne ve sanayileşme hızına bağlıdır. Tek başına işgücünün artmasının istihdam edilenlerin sayısının da artmasına yol açmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır (Demirci, 2011).

Demografik projeksiyonlara göre 20-25 yıllık uzun vadede, giderek yaşlanan Avrupa Birliği'nin işgücü açığı olacaktır. Türkiye ise aynı dönemde demografik olarak altın çağını yaşamaya başlayacak ve 15-64 yaş arası çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı maksimum noktaya çıkacaktır. Eğer bu uzun sürede Türkiye işgücü arzının niteliklerini ciddi biçimde yükseltebilirse AB için bir fırsat olmaya başlayabilir (M. Güney, 2006).

Nüfusun yaş yapısında beklenen değişiklikler Türkiye'ye hem önemli fırsatlar sunmakta hem de beraberinde bazı riskler getirmektedir. Ülkelerin tarihinde sadece bir kez karşılaşılabildiği demografik fırsat penceresinden yararlanma konusunda iki önemli nokta ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, artan çalışabilir çağ nüfusu için istihdam olanaklarının yaratılmasıdır. İkincisi ise bu nüfusun eğitim düzeyinin artırılabilmesidir. Birincisi işgücüne olacak talep ile ilgilidir. Çalışma çağındaki nüfus artarken, istihdam fırsatlarının gelişmesi ile bu nüfusun kazançlı biçimde istihdamı mümkün olacak, üretim artacaktır.

Eğer, gerekli istihdam imkânları yaratılamaz, işgücüne olan talep, işgücü arzından az olursa, işsizlik ortaya çıkacak, ücretler düşecektir. Bu durumda yoksulluk artacak ve toplumsal dirlik düzenlik olumsuz etkilenecektir. İkinci nokta ise işgücü arzı ile ilgilidir. Bu noktada, çalışabilir çağ nüfusunun sağlık ve eğitimi önem kazanacaktır. İyi bir eğitim, sağlık politikası ve planlamasıyla 15-64 yaş grubunun istihdam edilebilirliği arttırılabilecektir (Tansel, 2012).

Genç nüfusunun varlığından övünen Türkiye'nin bu nüfusu aktif hale geçirebilecek planlara ve hedeflere ihtiyacı vardır. Türkiye'de son yıllarda gerek ekonomik gerekse sosyal alanlarda önemli mesafeler kaydedilmiştir. İş yasasının değiştirilmesi ve esnek çalışma ilişkilerinin getirilmesi, sosyal güvenlik konusunda ilerlemelerin kaydedilmesi, e-devlet uygulamaları ve bu süreçte bürokratik işlemlerin azaltılması için sarf edilen çabalar, eğitime verilen önemin artırılması gibi hususlar gerçekleşen olumlu gelişmelerdir (DPT, 2007).

İncelenmesi gereken bir başka unsur olan kurumsal olmayan nüfus; üniversite yurtları, yetiştirme yurtları (yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastahane, hapisane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfustur (TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti, 2011).

“İşgücü referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsar. İşgücü, istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade edilmektedir” (TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti, 2011). Yapılan araştırmalarda, çalışabilir yaştaki nüfus için birçok ülkenin 12-15 yaş arası değişen alt sınırı kabul ettiği belirlenmiştir. Üst sınır olarak da emeklilik yaşı kabul edilmiştir. Alt sınır zorunlu temel eğitimin bitişine, üst sınır da emeklilik yaşına karşılık gelmektedir. Türkiye'de, hanehalkı işgücü anketleri kapsamında 2000 yılına kadar 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus olarak tanımlanan çalışabilir yaştaki nüfus, 2000 yılı sonrasında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılması ile, 15 ve daha yukarı yaş olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Nuriev, 2008).

Tablo 3: Türkiye’de Yıllara Göre İşgücü Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)

Yıllar	15 + Nüfus*			İşgücü			İşgücüne Katılma Oranı (%)			İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1988**	33,746	16,661	17,085	19,391	13,536	5,855	57.5	81.2	34.3	14,355	3,125	11,230
1989**	34,571	17,026	17,545	19,964	13,691	6,273	57.7	80.4	35.8	14,608	3,335	11,272
1990**	35,711	17,593	18,118	20,552	14,165	6,387	57.6	80.5	35.3	15,159	3,428	11,731
1991**	37,155	18,420	18,734	21,005	14,651	6,355	56.5	79.5	33.9	16,150	3,770	12,380
1992**	38,260	18,978	19,282	21,355	15,071	6,284	55.8	79.4	32.6	16,905	3,907	12,999
1993**	39,236	19,425	19,811	20,568	15,127	5,441	52.4	77.9	27.5	18,668	4,298	14,371
1994**	40,322	19,956	20,365	21,831	15,688	6,143	54.1	78.6	30.2	18,491	4,269	14,222
1995**	41,455	20,528	20,926	22,567	16,078	6,489	54.4	78.3	31.0	18,888	4,450	14,438
1996**	42,512	21,059	21,453	23,003	16,348	6,655	54.1	77.6	31.0	19,509	4,712	14,797
1997**	43,553	21,586	21,967	22,724	16,662	6,062	52.2	77.2	27.6	20,829	4,924	15,905
1998**	44,550	22,084	22,467	23,949	17,121	6,828	53.8	77.5	30.4	20,602	4,962	15,639
1999**	45,554	22,582	22,972	23,222	16,871	6,351	51.0	74.7	27.6	22,332	5,711	16,621
2000	46,211	22,916	23,295	23,078	16,890	6,188	49.9	73.7	26.6	23,133	6,025	17,108
2001	47,158	23,389	23,769	23,491	17,040	6,451	49.8	72.9	27.1	23,667	6,349	17,318
2002	48,041	23,827	24,214	23,818	17,058	6,760	49.6	71.6	27.9	24,223	6,768	17,455
2003	48,912	24,260	24,652	23,640	17,086	6,555	48.3	70.4	26.6	25,272	7,174	18,098
2004	47,544	23,251	24,293	22,016	16,348	5,669	46.3	70.3	23.3	25,527	6,903	18,624
2005	48,359	23,673	24,686	22,455	16,704	5,750	46.4	70.6	23.3	25,905	6,969	18,936
2006	49,174	24,094	25,080	22,751	16,836	5,916	46.3	69.9	23.6	26,423	7,258	19,165
2007	49,994	24,513	25,480	23,114	17,098	6,016	46.2	69.8	23.6	26,879	7,415	19,464
2008	50,772	24,917	25,855	23,805	17,476	6,329	46.9	70.1	24.5	26,967	7,441	19,526
2009	51,686	25,369	26,317	24,748	17,898	6,851	47.9	70.5	26.0	26,938	7,471	19,466
2010	52,541	25,801	26,740	25,641	18,257	7,383	48.8	70.8	27.6	26,901	7,544	19,357
2011	53,593	26,320	27,273	26,725	18,867	7,859	49.9	71.7	28.8	26,867	7,453	19,414
2012	54,724	26,951	27,773	27,339	19,147	8,192	50.0	71.0	29.5	27,385	7,804	19,581
2013	55,608	27,411	28,197	28,271	19,597	8,674	50.8	71.5	30.8	27,337	7,814	19,523
2014	56,986	28,145	28,841	28,786	20,057	8,729	50.5	71.3	30.3	28,200	8,089	20,112

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

* 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus

** 1988-1999 yılları verileri ilgili yılların ekim ayını kapsamaktadır.

Tablo 3'e bakıldığında 1988 yılında 33 milyon 746 bin kişi olan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 2003 yılına kadar artarak 48 milyon 912 bin kişi olduğunu; ancak 2004 yılında 47 milyon 544 bin kişiye düştüğünü ve bu tarihten sonra tekrar düzenli artış göstererek 2014 yılında 56 milyon 986 bin kişi olduğu görülmektedir. Kadın-erkek dağılımına bakıldığında 1988-2014 yılları boyunca kadın 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde 1988 yılında 16 milyon 661 bin kişi olan 15 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfus, 2003 yılında 24 milyon 260 bin kişi olmuş, 2004 yılında 23 milyon 221 bin kişiye düşmüş ve tekrar artmaya başlayarak 2014 yılında 28 milyon 145 bin kişi olmuştur. 1988 yılında 17 milyon 085 bin kişi olan 15 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfus artarak 2003 yılında 24 milyon 652 bin kişi olmuş, 2004 yılında 24 milyon 293 bin kişiye düşmüş ve tekrar artmaya başlayarak 2014 yılında 28 milyon 841 bin kişi olmuştur.

15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun içinde yer alan işgücüne bakıldığında sayıların düştüğünü ve yıllara göre dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. Cinsiyete göre işgücünün durumuna bakıldığında da, kadınlar erkeklere oranla oldukça düşük sayılarla işgücüne dâhil olmaktadır. 1988 yılında 19 milyon 391 bin kişi olan işgücü istikrarsız bir artışla 2014 yılında 28 milyon 786 bin kişi olmuştur. 1988 yılında 13 milyon 536 bin kişi olan erkek işgücü, 2014 yılında 20 milyon 057 bin kişi olmuş; 1988 yılında 5 milyon 855 bin kişi olan kadın işgücü 2014 yılında 8 milyon 729 bin kişi olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'nin gelişmiş ekonomilerle farkları arasında işgücüne katılma oranının düşük olması da yer almaktadır. "İşgücüne katılma oranı işgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır" (TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti, 2011). Genelde işgücünün düşük olmasının nedenleri arasında yüksek nüfus artış hızı, sermaye birikiminin yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, işgücünün niteliğinin sanayi ve hizmetler sektörünün ihtiyaçlarına uygun olmaması, mesleki eğitim ve işgücü piyasası arasında uyumsuzluk, hızla değişen teknoloji ve giderek artan rekabet ortamında daha nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulması gibi faktörler yer almaktadır (Boduryan, 2004).

Tablo 3'e bakıldığında genel olarak işgücüne katılım oranının yarı yarıya düşük olduğu ve dalgalanmalarla birlikte 2008 yılına kadar azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2008 yılından sonra ise düşüğe olsa tekrar artmaya başladığı görülmektedir. Bu artışın sebebi işgücü piyasalarında esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşmaya başlaması ve özellikle part-time çalışma kültürünün gelişmesi olabilir. Bu gelişme sonucunda daha esnek çalışma şartları nedeniyle hem kadınlar hem de eğitim sürecinde olan genç nüfus işgücüne dâhil olma olanağı bulmuştur. 1988 yılında % 57.5 olan işgücüne katılım oranı, 1998 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiş, 1999 yılından itibaren 2007 yılına kadar sürekli düşmüş ve 2007 yılında en düşük oran olan % 46.2'ye kadar gerilemiştir. 2008 yılında tekrar %46.9'a çıkmış ve 2014 yılında bir önceki yıla göre %0.3 'lük bir düşüşle %50.5 olmuştur. Cinsiyete göre işgücüne katılım oranına bakıldığında kadınların erkeklere oranlara yarı yarıya daha düşük bir katılım gerçekleştirdiği görülmektedir. 1988 yılında %81.2 olan erkek işgücüne katılım oranı yıllar boyunca dalgalanmayla birlikte azalma eğilimine girmiş 2008 yılında %70.1 ile en düşük değerine ulaşmıştır. 2014 yılında ise %71.3 olmuştur. Kadınların işgücüne katılım oranlarına bakıldığında erkeklere göre daha dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 1988 yılında %34.3 olan oran 2004 ve 2005 yıllarında %23.3 ile en düşük değerine ulaşmıştır. 2006 yılından itibaren düzenli artma eğilimine girmiş ve 2013 yılında %30.8 e ulaşmıştır. 2014 yılında ise küçük bir düşüşle %30.3 olmuştur.

Düşük ve giderek azalan işgücüne katılım oranları, Türkiye'de üreten kesimin giderek daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalması ve üretim sonucu elde edilen gelirin daha fazla kişi arasında paylaşılması anlamına gelmektedir. İşgücüne katılma oranının ülkeler arasında farklılaşmasının nedeni ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarıdır (G.Gökalp, 2009).

Ayrıca 1950'lerden itibaren işgücüne katılma oranının düşmesinde, tarım istihdamının azalması ve köyden kente göç olgularının da payı vardır. Kırdan kente göç sürecinde kırdaki işgücü içinde yer alan kadınlar kentte işgücü dışında yer almaktadır. Diğer taraftan, kentlerde işlerin belirli yetenekler gerektirmesi buna karşın kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü işgücü dışında kalmayı kalıcı hale getirmektedir (Uğur, 2007).

İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul olanlar, öğrenciler, emekliler ve çalışmaz halde bulunan engelli ve hasta kişiler işgücüne dâhil olmayan nüfusu oluşturmaktadır (Sapançalı, Kasım 2007/Şubat 2008).

Bu noktada işgücüne dâhil olmayan gruplar potansiyel olarak işgücü havuzuna girebilecek yeni işsizler olarak düşünülebilir. Özellikle, iş arayıp, son üç ayda iş arama kanalı kullanmayanlar, iş aramayıp işbaşı yapmaya hazır olanlar ve mevsimlik çalışanlar bu bağlamda ilk olarak ele alınabilecek gruplardır (Yüceol, 2005).

Ülkemizde her yıl ortalama 500 bin kişinin işgücü piyasası dışında kaldığı görülmektedir. Bu nüfusun cinsiyet dağılımına bakıldığında %73'ü kadın, %27'si ise erkektir. İşgücüne dâhil olmayanların yarısından fazlasının ev kadını olması da kadınlardaki bu yüksek oranı doğrulamaktadır (Sapançalı, Kasım 2007/Şubat 2008).

Tablo 3'e bakıldığında 1988 yılında 14 milyon 355 bin kişi olan işgücüne dâhil olmayan nüfus, bir önceki yıla göre 1994 ve 1998 yılları hariç 2008 yılına kadar artış göstererek 2008 yılında 26 milyon 967 bin kişi olmuştur. 2008 yılından 2011 yılına kadar düşerek 26 milyon 867 bin kişi olmuş ve bu tarihten itibaren tekrar artarak 2014 yılında 28 milyon 200 bin kişi olmuştur. Cinsiyete göre işgücüne dâhil olmayan nüfusa bakıldığında kadınların erkeklere oranla daha az işgücüne katıldığı görülmektedir. Bir önceki yıla göre 1994, 2004 ve 2011 yılları hariç erkek işgücüne dâhil olmayan nüfus sürekli artış göstermiştir. 1988 yılında 3 milyon 125 bin kişi olan bu nüfus 2014 yılında 8 milyon 89 bin kişi olmuştur. Bir önceki yıla göre 1994, 1998, 2009, 2010 ve 2013 yılları hariç işgücüne dâhil olmayan kadın nüfus da sürekli artış göstermiştir. 1988 yılında 11 milyon 230 bin kişi olan işgücüne dâhil olmayan kadın nüfus, 2014 yılında 20 milyon 112 bin kişi olmuştur.

Türkiye'de işgücüne dâhil olmayan nüfusun yüksek olmasının olası nedenleri kısaca şunlardır (Türkan, 2005):

- İş bulma ümidi kalmayan fertlerin iş aramaktan vazgeçerek işgücüne dâhil olmaması,

- Ücretlerdeki düşüklük nedeniyle işgücü piyasası dışında kalma ile ev işleri ve çocuk bakım suretiyle aile bütçesine daha fazla katkıda bulunulacağına inanılması,
- Kayıt dışı istihdamın yaygın olması nedeniyle, özellikle kadınların çalışması durumunda bile sosyal güvenlik şemsiyesi altına girememesinin yarattığı isteksizlik,
- Köyden kente göçlerin kadınları işgücünden uzaklaştırması,
- Erken yaşta emekliliğin tercih edilmesi,
- Ortalama eğitim süresinin uzaması ve işgücünün eğitim düzeyinin düşüklüğüdür.

Burada dikkat edilmesi gereken iş aramayıp iş yapmaya hazır olan kesimdir. Çünkü bu kesim, ankete verdikleri cevapların niteliği ve uluslararası tanımlamalar gereği işsiz olarak değil, işgücüne dâhil olmayan nüfus olarak sınıflandırılmakta ve işgücü piyasasının içinde bulunduğu sorunların olduğundan daha hafif görülmesine neden olmaktadır (Türkan, 2005).

Tablo 4'e göre 15-24 yaş arasındaki nüfusun 2004-2014 yılları arasında işgücü durumuna genel olarak bakılırsa, değerlerde yıllara göre dalgalanmalar yaşandığı, nüfusun ilk yıllara göre genel olarak biraz düştüğü, işgücünün ve işgücüne katılım oranının arttığı, bununla paralel olarak işgücüne dâhil olmayan nüfusun azaldığı söylenebilir. Ancak nüfusa göre işgücüne katılım oldukça düşük seviyelerde, işgücüne dâhil olmayan nüfus ise oldukça yüksek seviyelerdedir. Bu durum ülkenin genç nüfusundan en iyi şekilde yararlanamadığını, işgücü piyasasında atıl emek bulunduğunu ve piyasanın optimum düzeyde çalışmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Türkiye’de 15-24 Yaş Grubundaki Nüfusun İşgücü Durumu (Bin Kişi)

Yıllar	15-24 Yaşları Arasındaki Nüfus	İşgücü	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus
2004	11 840	4 474	37.8	7 366
2005	11 757	4 436	37.7	7 321
2006	11 670	4 365	37.4	7 305
2007	11 583	4 364	37.7	7 218
2008	11 490	4 381	38.1	7 109
2009	11 513	4 454	38.7	7 059
2010	11 548	4 426	38.3	7 122
2011	11 534	4 529	39.3	7 005
2012	11 574	4 422	38.2	7 152
2013	11 563	4 584	39.6	6 979
2014	11 724	4 789	40.8	6 936

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

2.2.2. Ücretlerde Meydana Gelen Değişimler

Küreselleşme sonucunda ücretler emek aleyhine düşmekte ve çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlar genel olarak GSMH içinde emeğin payının azalması, gelir dağılımında eşitsizlik, yoksulluk, ücret adaletsizliklerinin artması, vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki ücret farklarının artması olarak sıralanabilir.

İşgücü piyasalarında toplu pazarlık düzeninin zayıflamasıyla farklı ücret standartlarında bölünmüş, önemli bölümü ise ucuz işgücü piyasalarından oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı içerisindeki enformel ekonomide ücretler formel ekonomideki düzeyin çok gerisinde oluşmaktadır. Bununla birlikte küreselleşme formel ekonomide de ücretler üzerinde çeşitli etkiler yapmaktadır. Ücret düzeyinin düşmesi ve buna bağlı olarak milli gelir dağılımında emeğin payının azalması, üzerinde durulması gereken ciddi bir

sorundur. Bu noktada özellikle gelişmiş ülke işgücü piyasalarında esnek çalışma yöntemlerine başvurulması nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki gelir farkı açılmaktadır. Asgari ücret düzeyinin gerilemesi de emek gelirlerinin azalmasının bir başka göstergesidir. Öte yandan performans değerlemesi gibi yeni ödeme biçimlerinin toplu iş sözleşmelerini ikame etmesiyle, az sayıda olan nitelikli işgücünün geliri artarken, büyük sayıdaki niteliksiz işgücünün gelirleri azalmaktadır (Ar, 2007).

Ticaretin serbestleştirilmesiyle sağlanan daha serbest çalışma ortamı ve dışa açıklık kayıt dışı istihdamı da beslemektedir. Eğer bu süreçte istihdam piyasalarını düzenleyici uygulamalara yer verilmiyorsa dış ticaret kayıt dışı istihdamı arttırarak ücret adaletsizliğini uyarabilmektedir (Bakkalcı ve Argın, 2011).

Küreselleşmeyi savunanlar, küreselleşmenin rekabeti ve etkinliği arttıracığını, gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) için ihracat ve büyümede önemli fırsatlar yaratacağını, gelir ve yaşam standartlarını arttırarak yoksulluğu tüm dünyada azaltacağını ileri sürmüşlerdi. Ancak dünya ölçeğinde gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı 1965'te 0.66 iken, 1980'de 0.68'e, 1990'da ise 0.74'e yükselmiştir (Konukman ve Çiftçi, 2008).

Ticaretin serbestleştirilmesiyle, gelişmekte olan ekonomilerin vasıfsız emek-yoğun, nispi fiyat avantajına sahip ürünleriyle gelişmiş ülkeler rekabet edememekte, gelişmiş ülkelerde vasıfsız işçilerin ücretleri ve/veya istihdamları giderek azalmaktadır. Böylece vasıflı ve vasıfsız işgücü ücretleri arasında gelir farklılığı büyümektedir. Bu açıklama bu süreçten gelişmekte olan ekonomilerin avantajlı çıktığı ve ücretlerin bu ülkelerde yükseldiği fikrini desteklemektedir. Ancak, gelişmekte olan ekonomiler üzerinde yapılan çalışmaların önemli bir kısmında, gelişmiş ülkelerde şikâyet edilen gelir eşitsizliğinin artması olgusunun, gelişmekte olan ülkeler için de geçerli olduğu sonucuna varılmış ve ticaretin serbestleştirilmesinin bu tür gelir eşitsizliğinden sorumlu olduğu fikri yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Gökalp vd., 2011).

GOÜ'de yaşanan durgunluklar eşitsizliği arttırırken, iktisadi koşullardaki olumlu gelişmeler ise eşitsizliği düşürmektedir. GOÜ'nin aksine, sanayileşmiş ülkelerde, iktisadi koşullardaki hızlı gerileme, özellikle gelişmiş sosyal güvenlik sisteminin etkisiyle ücretlerin kârlardan daha az düşmesine yol

açmaktadır. Orta gelirli ülkelerde ise GOÜ'deki gibi, ücretlerin aşağı yönlü esnek ve sosyal güvenlik harcamalarının yeterli düzeylerde olmamasına bağlı olarak, ücretler GSMH/Sermaye ve kârlardan daha hızlı düşmektedir. Bu durum ücret oranlarını düşürerek gelir dağılımındaki eşitsizliği arttırmaktadır (Konukman ve Çiftçi, 2008).

Dış ticaretin hangi ülkelerle veya hangi gruplarla yapıldığının bilinmesi ücret farklılıklarının açıklanmasında önemli rol oynamaktadır. Kuzey-Kuzey diyalogu içinde gerçekleşen bir ticaret genellikle endüstri içi, Kuzey-Güney diyalogu arasında gerçekleşen ticaret ise endüstriler arasındadır. Gelişmekte olan ülkeleri içine alan Güney'deki ücret farklılığının temel nedeni üretim yapısının değişmesidir. Türkiye de dâhil olmak üzere Güney ülkelerinde yapılan üretimde giderek daha fazla kalifiye işçi kullanılmakta ve kalifiye olmayan işçilerle kalifiye işçiler arasındaki ücret dengesizliği artmaktadır. Ayrıca teknolojik yakalama sonucunda Kuzey'deki kalifiye işçi gerektirmeyen üretim Güney'e kaymakta, bu durum iki işçi grubu arasındaki gelir farkının daha çok açılmasına neden olmaktadır. Kuzey-Güney diyalogu için yapılan değerlendirmelerde iki taraf arasındaki ekonomik yapı farklılığı önem kazanmaktadır. Ülkelerin ekonomik yapıları arasındaki farkın ücret adaletsizliğini uyararak arttırdığı belirtilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan ticaret, yeni yapılan yatırımlar, teknolojik yenilenme ve ekonomideki yapısal dönüşüm gibi faktörler gelişmekte olan ülkedeki ücret adaletsizliğini derinleştirmektedir (Bakkalcı ve Argın, 2011).

Hükümetlerin dünya piyasalarıyla bütünleşme sürecinde gerçekleştirdikleri uygulamalar, bir taraftan faiz oranlarını arttırmış, diğer taraftan ücretlerde önemli düşüşler oluşturmuştur. Bu süreçte doğrudan yabancı sermaye ve teknoloji çekebilen, ayrıca çıktısını ve ihracatını artırabilen ülkeler istihdam ve ücretlerde artışlar yoluyla eşitsizlikleri düşürme imkânı bulmuş; üretim ve istihdamı azalan, dolayısıyla ücretleri düşen ülkeler yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin artmasıyla karşı karşıya kalmışlardır (Konukman ve Çiftçi, 2008).

Geleneksel ticaret modellerinde belirtilenin aksine, hükümetler tarafından sosyoekonomik politikalar yeterince izlenemediğinden ülke içindeki ücret adaletsizliği genellikle derinleşmektedir. Ancak küreselleşme sürecinde ülke içinde kalifiye ve kalifiye olmayan işçiler arasında ücret farkı açılmakla

birlikte, ortalama ücretler ülkelerarasında birbirine yaklaşma eğilimine girmektedir. Dış ticarete bütünleşik bir ekonomide ücretler küresel sistemdeki yönelimlerden yakından etkilenmektedir. Ücretler arasında eşitsizlik yaratan etkilerin özellikle dış ticaret tarafından uyarıldığı söylenebilir. Tüm bu etkilerin bileşimiyle işgücü piyasalarında bir takım aksaklıklar yaşanabilmektedir. Bu aksaklıkların yaşandığı sektörlerde ücretler genellikle olumsuz etkilenmektedir. Bu durumdan da en çok emek yoğun sektörler etkilenmektedir. Emek yoğun üretim yapan geleneksel sektörler (tarım ve tekstil) genellikle ülkelerin en çok korudukları sektörlerdir. Bu sektörlerde çalışan işgücünün daha az kalifiye olduğunu söylemek mümkündür. Ticari serbestleşme sonucunda bu sektörlerin önündeki koruma duvarlarının kalkması emeğe verilen ücretin artmasını uzun süre engellemektedir. Çünkü bu sektörler genellikle maliyet rekabeti ile ayakta kalabilmekte, maliyet rekabetinin sürdürülebilmesi için ücretler düşük tutulmaktadır (Bakkalcı ve Arın, 2011).

Ücret adaletsizliğini arttıran faktörlerden biri de teknolojidten kaynaklanan farklı üretim tarzlarıdır. Farklı üretim tarzlarını meydana getiren önemli faktörlerden biri ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılış tarzı ve getirdiği teknoloji istihdam piyasası için önemlidir. Ülkenin beşeri sermayesi ne kadar iyi donanımlıysa doğrudan yabancı sermaye yatırımının etkisi de o kadar büyük olmaktadır. Yabancı sermaye yatırımları hem yatırım yapan hem de yatırım yapılan ülkede kalifiye elamanların ücretlerini yükseltmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir özelliği de kadın erkek arasındaki negatif ücret ayrımını önleyici etkide bulunmasıdır. Bu tarz yapılan yatırımlarla birlikte kadınların daha fazla istihdam edildikleri ve yüksek ücret aldıkları gözlenmektedir (Bakkalcı ve Arın, 2011).

Diğer taraftan küreselleşen dünya ekonomisinde, pek çok ülkede gerçekçilikten uzak düşük ücretler nedeniyle, özellikle imalat sanayinde çalışan işçiler mağdur olmaktadır. İmalat sektörünün dışa kayması sonucu ekonomi hizmet sektörü üzerine büyümektedir. Hizmet sektörü ücretlerinin çoğu ise asgari ücret civarındadır. Küresel düzendeki yeni ekonomik yapı işçilere imalat sanayindeki kazançlarını koruyacak koşulları sağlamamakta, bu durum büyük ücret dengesizliğine yol açmaktadır (Ar, 2007).

Genel olarak bakıldığında ithalata rakip sektörlerde çalışan ve nispeten daha düşük ücret alanların durumlarının daha da kötüleştiği, ihracat sektöründe daha teknolojik mal üreten alanlarda çalışanlarınsa ortalama gelirlerinin yükseldiğini söylemek mümkündür (Bakkalcı ve Argın, 2011).

Ücret adaletsizliğinin artması sonucu Türkiye’de yoksulluk da artış göstermiştir. Yoksulluğun temelinde yatan faktörler arasında yetersiz ücret gelirinin ön sırada yer aldığı söylenebilir (Ar, 2007).

Türkiye’de ücretler toplumsal, siyasal ve birçok değişik nedenle farklılaşabilmektedir. Ücret farklılaşmasında, sendikalaşmanın sayısal ve niteliksel etkisi oldukça önemli bir unsurdur. Bunun yanında cinsiyete göre, çalışılan sektörler ve bölgelere göre de ücret farklılaşmasına sıkça rastlanmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005).

Türkiye ekonomisinin alt sektörlerinde görülen ücret farklılıklarının büyük boyutlarda olduğu görülmektedir. Genel olarak incelendiğinde, yıllara göre değişiklik göstermekle beraber, ham petrol çıkarılması ve petrol ürünleri sanayinde ücret düzeylerinin ortalamasının oldukça üzerinde olduğu, bunun yanı sıra mobilya, taş, kil ve kum ocakçılığı, deri eşya ve kişisel hizmetlerde ise ücretlerin ortalamadan oldukça düşük olduğu görülmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2005).

Ücret farklılıkları kamu ve özel sektör arasında da yoğun bir şekilde görülmektedir. 1989 yılında özel sektör net ücreti kamu kesimi net ücretinin yaklaşık %90’ını oluştururken, ilerleyen yıllarda farkın açıldığı görülmekte ve ekonomik krizin yaşandığı 1994 yılında sadece %64’ünü oluşturmaktadır. Bu tarihten sonra 2000 yılına kadar yaklaşık %70 civarlarında seyreden bu oran yine bir kriz dönemi olan 2000-2001 döneminde tekrar %60’lı oranlara gerilemiştir (Beşikkaya, 2012).

Literatüre bakıldığında dış ticaretin emek piyasasına ve ücretlere etkisi konusunda farklı ülkeler incelendiğinde fikir birliğine varıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Geleneksel Heckscher-Ohlin modelinden hareketle geliştirilen Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisine göre, ticari serbestleşme gelir dağılımı üzerinde olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Buna karşın ampirik çalışmalarda bu konuda kesin bir sonuca varılamamıştır. Kimi araştırmacılar,

dış ticaret artışının gelir dağılımını düzeltmediği sonucuna ulaşırken, kimileri de gelir dağılımını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Değer, 2006).

Türkiye üzerine yapılan bir çalışmada Değer (2006), temel olarak Stolper – Samuelson hipotezine dayanarak açıklığın gelir dağılımı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Elde edilen sonuca göre dışa açıklık ile gelir dağılımı arasında istatistiki olarak pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani açıklık katsayısının işareti negatiftir ve dışa açıklıktaki artışlar Gini katsayısını azaltarak gelir dağılımını düzeltmektedir. Öte yandan çalışmanın bir başka bulgusuna göre, kişi başına gelirdeki artışlar gelir dağılımını bozmaktadır (Dişbudak ve Süslü, 2007).

Türkiye üzerine yapılmış bir başka araştırmada ise Yeldan (2000), temel olarak 1989 yılından sonra artan finansal serbestleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda kısa vadeli sermaye hareketlerinin yaygınlaşmasıyla beraber sıklaşan krizlerin ücretli kesimin fakirleşmesine yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani Bhatta'nın dünya ekonomisi için ulaştığı sonuca Yeldan Türkiye için ulaşmıştır (Dişbudak ve Süslü, 2007).

Kızılırmak (2003) tarafından yapılan çalışmada ise, 1990'lı yıllarda Türkiye'de vasıflı işgücü talebinin ve gelirlerinin arttığı, vasıfsız işgücü talebinin ve gelirlerinin azaldığı, dolayısıyla gelir eşitsizliğinin yükseldiği sonucuna varılmıştır. Ansal vd. (2000) yedi gelişmekte olan ülkede, dış ticaretin serbestleştirilmesinin emek piyasası ve ücret farklılaşması üzerine etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında, Stolper-Samuelson teorisinde öngörülenin aksine, 1979– 1992 döneminde Türkiye'de, pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, ticarete konu olan sektörler içinde ücretler arasındaki farklılığın, nispi olarak daha emek yoğun olan sektörün aleyhine, daha sermaye yoğun olan ithalatla rekabet eden sektörün lehine olacak şekilde geliştiği sonucuna ulaşmışlardır. Uygulamalı çalışmaların bulgularına göre ticaretin serbestleştirilmesinin gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkisi konusunda net bir fikre varmak mümkün değildir. Serbest ticaret, farklı ülkelerde faktör fiyatlarını farklı biçimde etkilemektedir (Gökalp vd., 2011).

2.2.3. İstihdamda Meydana Gelen Değişimler

Küreselleşmeyle birlikte dünya ticaret hacmi ile üretim hacmi arasındaki farkın giderek artması, ancak işsizlik sorununun halen çözülememiş olması, dış ticaret ile istihdam konusunu daha önemli bir hale getirmiştir (Gül ve Kamacı, 2012). 1980'lerden itibaren uygulanan ekonomik politikalar, özelleştirmeler, sendikaların güçsüzleşmesi, çokuluslu şirketlerin ucuz işgücü arayışında olması gibi faktörler nedeniyle tüm dünyada işsizlik oldukça önemli bir sorun haline gelmiştir (A. Güney, 2010). Dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte farklı ve yeni iş alanları ortaya çıkmıştır ancak işsizliğin önüne geçilememiştir. İşsizlik azalacağına daha da artmıştır ve tüm dünya ülkelerinin sorunu haline gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte işsizlik problemi kronik bir hal almıştır (Saraç, 2010).

Teknik gelişmeler, özellikle iletişim ve bilgi teknolojisindeki yayılma ve bu gelişmelerin istihdam üzerindeki etkileri, küreselleşme sürecinde istihdam sorununa yeni boyutlar kazandırmıştır (Boduryan, 2004). Teknolojinin işsizliğe yol açabileceği fikrine ilk olarak David Ricardo'nun "Ekonomi Politikası ve Vergilendirmenin İlkeleri" adlı eserinde yer verilmiştir. Ricardo bu konuda şunları söylemektedir: " Makine kullanımının genellikle emekçi sınıfın çıkarlarına kötü olduğu görüşü bir ön yargı ve hataya dayanmamaktadır. Bu görüş ekonomi politikasının genel ilkelerine uyumludur". Ethan B.Kapstein ise "hızlı teknolojik değişimin ve artan uluslararası rekabetin başlıca sanayileşmiş ülkelerde işgücü piyasasını yıprattığını" öne sürerken Krugman ve Lawrence ise "sanayide bilgisayar kullanımının yayılmasıyla, vasıfsız işgücü aleyhine bir eğilim doğduğunu ve böylece ABD'de eşitsizliğe ve Avrupa'da işsizliğe yol açtığını" ifade etmektedirler (Saatçioğlu ve Gövdere, 2001). Son 200 yılda dünyadaki teknoloji devrimlerine bakıldığında, bu devrimlerin bir yandan bir kısım insanın işinden olmasına sebep olduğu, diğer yandan da çok sayıda yeni iş yarattığı görülmektedir. Önemli olan, yeni teknolojinin istediği nitelikte insanı yetiştirebilmektir. Bu durum da, ciddi bir şekilde eğitim ve öğretim çabalarını gerektirmektedir (Boduryan, 2004).

Uluslararası rekabet gücünü arttırmak isteyen özel sektörün, maliyetini düşürmek amacıyla daha az emek faktörü ile daha çok verim elde etmeye çalışması, işsizlik sorununu hem doğrudan, hem dolaylı olarak etkilemektedir. İşletmelerin küçülmesine bağlı olarak işini kaybedenler, özellikle sanayi tipi

üretimde kitlesel olarak istihdam olan orta sınıf işçiler olmaktadır (Ar, 2007).

Uluslararası ticaret tarafından sürece bakıldığında, ticari açıklığın ihracat fazlalığından mı, ithalat fazlalığından mı kaynaklandığını da sorgulamak gerekmektedir. Eğer ticari açıklık ülkenin ithalat kapasitesinin yüksekliğinden besleniyorsa, işsizliğin o ülkede yüksek çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bir ülkede cari işlemler açığının GSYH'ye oranı ne kadar düşük ise, o ülkede işsizlik oranı da o denli düşük olabilmektedir. Burada işsizliğin düşük, istihdamın yüksek olmasına katkıda bulunan unsur ise ihracatın yüksek olmasıdır (MÜSİAD, 2012). Ticari açıklık derecesinin hesaplanmasında kullanılan en yaygın yöntem ithalat ve ihracat değerlerinin toplamının GSYH'ya bölünmesidir (Özel vd., 2012).

Fontagne ve Mirza (2003) da ticaretin istihdam üzerinde iki etkisi olduğunu ifade etmiştir. Birinci olarak, ithalata açık olmak sanayide ikame etkisi yaratacağından istihdam üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Bu durumda yurt içinde üretilen malın yerini, ithal edilecek ürün alacaktır. İhracat ise yurt içi istihdama olumlu etki yapacaktır. İkinci olarak, lehte olan rekabet etkisi hem ithalat hem de ihracat açısından sektörel istihdam talebi üzerinde olumlu etki yapar. Bu durum fiyatların düşmesiyle sonuçlanır ve ticari malın toplam talebi artar. Böylece ihracatın net istihdam artışı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ancak ithalatın toplam istihdam üzerindeki toplam etkisinin belirsiz olduğunu söylemek mümkündür (Erdugan, 2007).

İthalat rekabeti yurt içi firmaların yurt dışındaki firmalara göre çıktılarında veya pazar paylarında düşüşe neden olur. Başka bir ifade ile, ithalata dayalı rekabetin etkisi yurt içindeki sektörel istihdamın düşmesi için zorlayıcı etki yapar. İhracat talep etkisi ise yurt içi firmaların yurt dışı pazarlara kaymasını ve oralarda kendi mallarını pazarlamak için seçenekler elde etmelerini sağlar. Böylece kendi ülkelerinde ihracatın ve sektörel istihdamın artmasını da sağlamış olur (Erdugan, 2007).

Ekonomiler sürekli olarak vatandaşlarının işsiz kalmalarını önlemek için ve iktisadi kalkınmada mevcut işgücünden tam olarak faydalanabilmek için işsizliği önlemenin ya da azaltmanın yollarını aramaktadır (Özel vd., 2012). İşsizlik, ekonominin yapısı ne olursa olsun gelişmiş veya gelişmekte olan

bütün ülkelerin en büyük sorunudur. İşsizliğin artık sadece ekonomik boyutunun değil, sosyal boyutunun da oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir (Boztepe, 2007).

Güçlü sektörel ilişkilerin olduğu ekonomilerde dış ticaretin istihdam üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri de güçlü olurken, zayıf sektörel ilişkilere sahip ekonomilerde bu etkilerin daha düşük olması beklenmektedir (Ayaş ve Çeştepe, 2010).

Türkiye'nin işsizlik probleminin temelinde yatan nedenlerden en önemlisi mevcut yüksek miktardaki genç işgücünün olması gerektiği gibi istihdam edilememesidir. Bu sorun da ülkenin ihtiyacı olan istihdam alanlarını yaratmakta yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır (Boztepe, 2007). Bunların yanı sıra, Türkiye'de gelir düzeyinin düşük olması iç talebin düşmesine yol açarak toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan bir işsizliğe de neden olmaktadır (Eser ve Terzi, 2008).

Türkiye, Dünya Bankası raporlarına “büyüyen ama istihdam yaratamayan bir ekonomi” olarak geçmiştir. Yapılan araştırmalara göre işsizlik sorunu çok çeşitli ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Salt büyümenin beraberinde işsizlik sorununa çözüm getirmesi mümkün değildir (Özdemir vd., 2006).

Tablo 5: Türkiye’de İşsizliğin Yıllara Göre Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)

Yıllar	İşsiz			İşsizlik Oranı (%)			Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1988*	1,638	1,017	621	8.4	7.5	10.6	14.4	10.7	33.4
1989*	1,741	1,132	608	8.7	8.3	9.7	14.5	11.5	29.2
1990*	1,522	1,037	486	7.4	7.3	7.6	12.4	10.1	24.1
1991*	1,796	1,324	472	8.5	9.0	7.4	14.7	12.8	26.4
1992*	1,794	1,302	492	8.4	8.6	7.8	14.0	12.3	22.1
1993*	1,889	1,344	544	9.2	8.9	10.0	14.3	12.2	24.7
1994*	1,805	1,263	542	8.3	8.1	8.8	13.2	11.1	23.5
1995*	1,655	1,143	512	7.3	7.1	7.9	11.0	9.0	21.1
1996*	1,455	1,052	403	6.3	6.4	6.1	10.6	9.1	18.9
1997*	1,643	1,076	567	7.2	6.5	9.4	11.0	8.6	22.6
1998*	1,615	1,164	452	6.7	6.8	6.6	11.0	9.5	18.1
1999*	1,715	1,206	509	7.4	7.1	8.0	10.8	9.1	18.4
2000	1,497	1,111	387	6.5	6.6	6.3	9.3	8.4	13.5
2001	1,967	1,485	482	8.4	8.7	7.5	12.4	11.3	17.7
2002	2,464	1,826	638	10.3	10.7	9.4	14.5	13.3	19.8
2003	2,493	1,830	663	10.5	10.7	10.1	13.8	12.6	18.9
2004	2,385	1,762	622	10.8	10.8	11.0	14.2	12.9	19.6
2005	2,388	1,746	642	10.6	10.5	11.2	13.5	12.2	18.7
2006	2,328	1,671	658	10.2	9.9	11.1	12.7	11.3	17.9
2007	2,376	1,716	660	10.3	10.0	11.0	12.6	11.4	17.3
2008	2,611	1,877	734	11.0	10.7	11.6	13.6	12.3	18.1
2009	3,471	2,491	979	14.0	13.9	14.3	17.4	16.0	21.9
2010	3,046	2,088	959	11.9	11.4	13.0	14.8	13.2	20.2
2011	2,615	1,730	885	9.8	9.2	11.3	12.4	10.7	17.7
2012	2,518	1,635	883	9.2	8.5	10.8	11.5	9.9	16.4
2013	2,747	1,714	1,033	9.7	8.7	11.9	12.0	10.1	17.4
2014	2,853	1,813	1,040	9.9	9.0	11.9	12.0	10.3	16.5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

* 1988-1990 yılları verileri ilgili yılların ekim ayını kapsamaktadır.

Tablo 5’e bakıldığında toplam işsizliğin dalgalı bir seyir izlemekle birlikte 1988 yılından 2002 yılına kadar yaklaşık 1,5 milyon kişi civarında

gerçekleştiği görülmektedir. 2002 yılından 2009 yılına kadar artış gerçekleşmiş ve yaklaşık 2,5 milyon kişi işsiz kalmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında işsiz kişiler daha da artarak yaklaşık 3,5 milyon civarını alırken, 2011 yılından itibaren 2,5 milyon kişi olan seviyesine geri dönmüştür. Erkeklerde işsizliğin durumuna bakıldığında genel olarak yaklaşık 1,5 milyon kişi işsiz olurken genel durumla paralel olarak 2009 ve 2010 yıllarında bu sayı artmış ve daha sonra 1,5 milyon kişi civarında olan seviyesine geri dönmüştür. Kadınlarda işsizliğe bakıldığında ise sayının erkeklere göre düşük olduğu görülmektedir. Yaklaşık 400-600 bin kişi bandında seyreden kadın işsizliği de 2008, 2009 ve 2010 yılında arttıktan sonra gerilemeye başlamış, 2013 ve 2014 yılında tekrar artmıştır. Genel duruma bakarsak 2008 yılında yaşanan krizi takip eden yıllarda işsiz sayılarının artması, küresel krizin işsizlik üzerinde bir etkisinin var olduğunu göstermektedir.

İşsizlik oranları 2002 yılına kadar tek haneli olarak gerçekleşmiş, 2002 yılından 2010 yılına kadar 2010 yılı da dâhil çift haneli rakamlara gelmiştir. 2009 yılında ise % 14.0'a çıkarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2011 yılından itibaren tek haneli seviyesine geri gelmiştir. Kadın- erkek işsizlik oranlarını karşılaştırıldığında aralarında çok bir fark olmadığı görülmektedir. 2009 yılında işsizlik oranları erkeklerde % 13.9, kadınlarda % 14.3 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır.

Tarım dışı işsizlik oranlarına bakıldığında diğer işsizliğe göre oranların yüksekliği göze çarpmaktadır. 2009 yılında % 17.4 ile en yüksek tarım dışı işsizlik oranı gerçekleşmiştir. Cinsiyete göre tarım dışı işsizlik oranlarında ise kadınların erkeklere göre daha yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde 2009 yılında hem erkeklerde hem de kadınlarda sırasıyla % 16.0 ve % 21.9 ile en yüksek seviyeler gerçekleşmiştir. Bu durumda ekonomik olaylardan cinsiyet dağılımına göre en çok tarım dışında çalışan kadınların etkilendiği sonucuna varılabilir.

Türkiye'de işsizlik ile ilgili verilerin belirsiz ve sınırlı olması işsizlik sorununu yeterince açığa çıkarmamaktadır. Türkiye'de oransal olarak işsizliğin düşük kalmasının nedenlerinden biri de eksik istihdam edilenlerin işsizlerin dışında kalmasıdır (Boduryan, 2004). TÜİK'in yayınlamış olduğu işsizlik

verilerine işgücüne dâhil olmayan nüfus ve eksik istihdam eklendiğinde işsizliğin boyutları daha iyi anlaşılacaktır.

İstihdam kavramı geniş ve dar olmak üzere iki şekilde açıklanabilir. Geniş anlamda istihdam kavramı, üretim faktörlerinin üretim sürecindeki kullanılma düzeylerini ifade ederken, dar anlamda istihdam kavramı ise üretim faktörlerinden işgücünün, çalışmasını ifade etmektedir. İşgücü piyasasına ilişkin olarak işgücünün çalışması ya da çalıştırılmasını ifade eden dar anlamda istihdam kavramı üzerinde durulmaktadır. Dar anlamda istihdam kavramı kendi içerisinde işgücünün üretim sürecindeki kullanım derecesine göre tam, aşırı ve eksik istihdam olarak ele alınmaktadır (Demirci, 2011).

Eksik istihdam kavramı ise Uluslararası Çalışma örgütü tarafından (ILO) “mesleki becerisi yani eğitim ve çalışma tecrübesi dikkate alındığında bir kişinin yaptığı işin belli normlara veya alternatif bir işe göre yetersiz kalması durumu” şeklinde açıklanmıştır (Bekiroğlu, 2010).

Kısaca, eksik istihdam şu üç grubu kapsamaktadır:

- Çalışmak istediği halde kendi iradesi dışında 40 saatten daha az çalışanlar,
- Kendi mesleğinde iş bulamadığı için başka mesleklerde istihdam edilenler,
- Alması gereken gelirin altında istihdam edilenler (Konya, 2009).

Eksik istihdam, düşük ücretler, kötüleşen çalışma koşulları, geçici ve istihdam güvencesinden yoksun işlerin artması işgücü piyasası şartlarının bozulduğunun bir göstergesidir (Aykaç, 2000).

Tablo 6’ya bakıldığında istihdam edilenlerin yıllara göre düşük miktarlarda arttığı görülmektedir. 1988 yılında 17 milyon 755 bin kişi olan istihdam edilen nüfus, 2014 yılında 25 milyon 933 bin kişi olmuştur. Bir önceki yıla göre 1993, 1997, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında düşüşler yaşanmış, 2005 yılı itibariyle artma eğilimine girmiştir.

Tablo 6: Türkiye’de İstihdamın Yıllara Göre Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)

Yıllar	İstihdam Edilenler			İstihdam Oranı (%)			Eksik İstihdam			Eksik İstihdam Oranı (%)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1988*	17,755	12,520	5,235	52.6	75.1	30.6	1,281	1,150	131	6.6	8.5	2.2
1989*	18,223	12,559	5,665	52.7	73.8	32.3	1,298	1,128	170	6.5	8.2	2.7
1990*	19,030	13,128	5,901	53.3	74.6	32.6	1,485	1,357	128	7.2	9.6	2.0
1991*	19,209	13,327	5,882	51.7	72.4	31.4	1,418	1,274	144	6.8	8.7	2.3
1992*	19,561	13,769	5,792	51.1	72.6	30.0	1,648	1,430	218	7.7	9.5	3.5
1993*	18,679	13,783	4,896	47.6	71.0	24.7	1,686	1,511	175	8.2	10.0	3.2
1994*	20,026	14,425	5,601	49.7	72.3	27.5	1,975	1,667	308	9.0	10.6	5.0
1995*	20,912	14,935	5,976	50.4	72.8	28.6	1,523	1,340	183	6.7	8.3	2.8
1996*	21,548	15,296	6,252	50.7	72.6	29.1	1,539	1,356	182	6.7	8.3	2.7
1997*	21,082	15,587	5,495	48.4	72.2	25.0	1,543	1,393	150	6.8	8.4	2.5
1998*	22,334	15,958	6,376	50.1	72.3	28.4	1,420	1,279	142	5.9	7.5	2.1
1999*	21,507	15,665	5,841	47.2	69.4	25.4	2,479	2,212	268	10.7	13.1	4.2
2000	21,581	15,780	5,801	46.7	68.9	24.9	1,591	1,416	176	6.9	8.4	2.8
2001	21,524	15,555	5,969	45.6	66.5	25.1	1,404	1,255	149	6.0	7.4	2.3
2002	21,354	15,232	6,122	44.4	63.9	25.3	1,297	1,158	139	5.4	6.8	2.1
2003	21,147	15,256	5,891	43.2	62.9	23.9	1,143	994	149	4.8	5.8	2.3
2004	19,632	14,585	5,047	41.3	62.7	20.8	860	757	103	-	-	-
2005	20,067	14,959	5,108	41.5	63.2	20.7	702	599	103	-	-	-
2006	20,423	15,165	5,258	41.5	62.9	21.0	776	666	111	-	-	-
2007	20,738	15,382	5,356	41.5	62.7	21.0	689	585	104	-	-	-
2008	21,194	15,598	5,595	41.7	62.6	21.6	779	647	132	-	-	-
2009**	21,277	15,406	5,871	41.2	60.7	22.3	1,080	833	247	-	-	-
2010	22,594	16,170	6,425	43.0	62.7	24.0	1,166	874	292	-	-	-
2011	24,110	17,137	6,973	45.0	65.1	25.6	1,008	749	259	-	-	-
2012	24,821	17,512	7,309	45.4	65.0	26.3	843	617	226	-	-	-
2013	25,524	17,883	7,641	45.9	65.2	27.1	1,027	765	262	-	-	-
2014	25,933	18,244	7,689	45.5	64.8	26.7	1,146	856	289	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

* 1988-1990 yılları verileri ilgili yılların ekim ayını kapsamaktadır.

** 2009 yılından itibaren yapılan değişiklik nedeniyle eksik istihdam, zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam toplamı alınarak hesaplanmıştır.

İstihdam oranlarına bakıldığında ise oranların oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Nüfusun yarısı ve ilerleyen yıllarda yarısından fazlası istihdamın dışında kalmaktadır. Bunun nedeni; eksik istihdamda, işgücüne dâhil olmayan nüfusun büyüklüğünde ve kayıt dışı istihdamın büyüklüğünde aranabilir. 1988 yılında % 52.6 olan toplam istihdam oranı, 2014 yılında % 45.5 olmuştur. En yüksek istihdam oranı %53.3 ile 1990 yılında gerçekleşmiş, en düşük oran ise % 41.2 ile 2009 yılında yaşanmıştır. Cinsiyete göre istihdam oranlarına bakıldığında, erkek istihdam oranlarının kadın istihdam oranlarına göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. 1988 yılında % 75.1 olan erkek istihdam oranı yıllar boyunca dalgalanmalarla birlikte genel olarak düşme eğilimine girmiş ve 2014 yılında % 64.8 olmuştur. 1988 yılında % 30.6 olan kadın istihdam oranı, yıllar boyunca daha fazla dalgalanmalar göstermiş ve 2014 yılında %26.7 olmuştur. Genelde düşme eğilimindedir ancak 2005 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 2014 yılında ise bir önceki yıla göre tekrar düşmüştür. Dikkat çeken bir nokta da erkek işgücüne katılım oranlarına göre kadınlarda yaşanan düşüşün daha küçük olmasıdır. Ancak bunun sebebi kadınların istihdama daha az katılması, yaşanan düşüşün bununla paralel olarak daha küçük görünmesidir denilebilir.

“Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında, mevcut eksik istihdam tanımı, yaşanan ölçüm zorlukları nedeniyle yeniden ele alınarak, eksik istihdam sorununu daha net ortaya koyabilecek “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” kavramlarına geçilmesine karar verilmiştir. Hanehalkı işgücü anketi soru kağıdında 2009 yılında bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmış olup, 2009 yılı Şubat dönemi sonuçlarından başlamak üzere, “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam”a ilişkin bilgiler yayımlanmaktadır” (TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti, 2011). Bununla bağlantılı olarak Tablo 6’da 2009 yılı ve sonrasında eksik istihdam hesaplanırken, zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam verileri toplamı alınmıştır.

Tablo 6'ya bakıldığında, 1988 yılında 1 milyon 281 bin kişi olan toplam eksik istihdam 2014 yılında 1 milyon 146 bin kişi olmuştur. 2003 yılından sonra belirgin bir düşüş yaşanmıştır. 2003 yılında 1 milyon 143 bin kişi olan eksik istihdam 2004 yılında 860 bin kişiye düşmüş, düşme devam etmiş, 2009 yılında 1 milyon 80 bin kişiye çıkmıştır. Ancak bu çıkış hakkında net bir fikir ortaya koymak doğru olmayacaktır. Çünkü bu tarihten itibaren hesaplama şekli de değişmiştir. 1988 yılında 1 milyon 150 bin kişi olan erkeklerde eksik istihdam, 2014 yılında 856 bin kişi olmuştur. Dalgalanmalar olsa da genel olarak erkeklerde eksik istihdamın azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak 2012 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 1988 yılında 131 bin kişi olan kadınlarda eksik istihdam, 2014 yılında 289 bin kişi olmuştur. Yine dalgalanmalar yaşansa da erkeklerin aksine kadınlarda eksik istihdam genel olarak artma eğilimindedir. Eksik istihdam oranları 2004 yılından sonra TÜİK tarafından yayınlanmamaktadır. 2004 yılından önceki eksik istihdam oranlarına bakıldığında oranların istihdam oranlarına göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Erkeklerde eksik istihdam oranı kadınlardan daha yüksektir ve düşme eğilimindedir. Eksik istihdamda yaşanan düşmeler ve zaten var olan düşük sayılar istihdama yansımamaktadır.

Türkiye'de kadın işgücünün erkek işgücüne göre az olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kadın işgücü arzını belirleyen "sosyo-kültürel" faktörler yani toplumsal cinsiyete dayalı "işbölümü" vardır ve bu iş bölümü üzerinde şekillenen "toplumsal cinsiyet rolleri", kadınları ev işleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımından sorumlu tutmakta ve işgücü piyasasına dahil olmasını engellemektedir. Bunların dışında, kadının çalışıp para kazanması erkeğin aileyi geçindiren aile reisi konumuna ve aile içindeki egemenliğine karşı bir tehdit olarak algılandığı için kadınların çalışmasına izin verilmemektedir. İzin verilen işlerin de ataerkil yapıya göre kadına uygun kabul edilen işler olması gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye'de kadın işgücüne olan talep çok düşüktür. İşgücü piyasasında cinsiyet temelli mesleki ayrıma bağlı olarak kadınlara sunulan işlerin sınırlılığı ve koşulların ağır olması, ayrıca ücretlerin azlığı kadınlar açısından da çalışmayı cazip olmaktan çıkarmaktadır (Bekiroğlu, 2010).

Kırsal yerlerde kadınlar kentsel yerlere oranla daha fazla istihdam edilmektedir. Bunun nedeni ise kırdaki kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz

aile işçisi olarak istihdam olmalarına karşın, kente göç ettiklerinde düşük nitelikleri ve geleneksel yapı nedeniyle istihdam dışında kalmalarıdır (DPT, 2007). İşsizlik oranları incelendiğinde de kent-kır işsizliği ayrımı göze çarpmaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Kent-Kır Ayrımı ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (% , 15+ Yaş)

Yıllar	Kent			Kır		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2004	13.6	12.5	17.9	5.5	6.8	3.0
2005	12.8	11.6	17.0	6.3	7.7	3.6
2006	12.2	11.0	16.4	6.2	7.4	3.9
2007	12.0	10.8	16.1	6.8	8.3	3.8
2008	12.8	11.6	16.6	7.2	8.7	4.3
2009	16.6	15.3	20.4	8.9	10.7	5.3
2010	14.2	12.6	18.7	7.3	8.7	4.6
2011	11.9	10.2	16.5	5.8	7.0	3.6
2012	11.1	9.4	15.5	5.5	6.5	3.5
2013	11.5	9.5	16.4	6.1	7.0	4.5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 7’de cinsiyete ve kent-kır ayrımına göre işsizlik oranlarına bakıldığında, kentlerde işsizlik oranlarının kırlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Kent-kır işsizlik oranları arasında neredeyse yarı yarıya fark vardır. Kentlerde kadın işsizlik oranları erkeklerden daha yüksekken, kırlarda tam tersi bir durum vardır ve erkek işsizlik oranları kadınlardan daha yüksektir. Tabloya bakıldığında bütün işsizlik oranlarının 2009 yılında en yüksek

seviyesine çıktığı anlaşılmaktadır. 2009 yılından sonra ise düşme eğilimine girmişlerdir.

Kır işsizliğinin düşük oluşu tarımsal yapı ile açıklanmaktadır. Nitekim resmi işsiz tanımı içine bir saat bile çalışmış olanlar girmemektedir (Karanfil, 2010). Tarım sektöründe küçük üreticiliğin yaygın olması, ücretsiz aile işçiliğinin ve kendi hesabına çalışmanın yoğun olması, tarım işçisi olarak çalışanların asgari ücretin altında ve sigortasız olarak istihdam edilmesi gibi nedenlerle işsizlik oranı olması gerekenden farklı çıkmaktadır. Bu nedenle işsizlikle ilgili değerlendirmelerde tarım dışı işsizlik oranlarına başvurulması daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır (Durgun, 2011).

İş ve istihdam, gençlerin yaşamlarını, bağımsızlıklarının gelişimini, gelirlerini, kendilerine saygılarını, sosyo-ekonomik ve politik kimliklerini şekillendirmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzden genel işsizlik gibi gençlerin işsiz kalmaları da hem bireysel hem de toplumsal anlamda önemli sorunlara yol açmaktadır (Çetinkaya, 2010).

Tablo 8'e göre genç nüfus içinde istihdam edilenler 2004 yılında 3 milyon 544 bin kişi, 2014 yılında 3 milyon 930 bin kişi olmuştur. Genel olarak çalışma çağı içinde yer alan bu nüfusun istihdamı oldukça azdır. 11 milyon civarındaki nüfusun yaklaşık 4 milyonu işgücü içinde yer almakta, bununda yaklaşık 3 milyonu istihdam edilmektedir. Genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde genç nüfusun bu şekilde atıl kalması emek piyasasında kaynak israfına yol açmaktadır. Ancak bu düşüklükte bu yaş grubunun eğitim sistemi içinde yer alması ve sürenin de uzun olmasının payı vardır. İstihdam oranına bakıldığında 2004 yılında %30.0 olan oran, 2014 yılında %33.5 olmuştur. Hem istihdam edilenler hem de istihdam oranı açısından en düşük seviye 3 milyon 328 bin kişi ve % 28.9 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu durumun 2008 yılında yaşanan kriz sonrasında gerçekleşmesi, ekonomik konjonktürden en çok genç nüfusun etkilendiği çıkarımını da doğrulamaktadır. Eksik istihdam rakamlarına bakıldığında, 2004 yılında 210 bin kişi eksik istihdamın içinde yer alırken, 2014 yılında bu rakam 190 bin kişi olmuştur. Eksik istihdam en yüksek değerini, 207 bin kişi ve 208 bin kişi ile 2009 ve 2010 yılında almıştır.

Tablo 8: Türkiye’de 15-24 Yaş Grubundaki Nüfusun İstihdam Durumu
(Bin kişi)

Yıllar	İstihdam edilenler	Eksik İstihdam	İstihdam oranı (%)	İşsiz	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)
2004	3 554	210	30.0	919	20.6	26.6
2005	3 554	173	30.2	881	19.9	24.2
2006	3 533	163	30.3	832	19.1	22.5
2007	3 493	133	30.2	871	20.0	23.3
2008	3 484	157	30.3	897	20.5	24.2
2009*	3 328	207	28.9	1 126	25.3	29.8
2010	3 465	208	30.0	961	21.7	25.9
2011	3 697	189	32.1	832	18.4	22.1
2012	3 647	145	31.5	775	17.5	20.9
2013	3 727	170	32.2	857	18.7	22.0
2014	3 930	190	33.5	858	17.9	21.0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

* 2009 yılından itibaren yapılan değişiklik nedeniyle eksik istihdam, zamana bağlı eksik istihdam ve yetersiz istihdam toplamı alınarak hesaplanmıştır.

Tabloda 8’de yer alan 15-24 yaş grubunun işsizlik değerlerine bakıldığında ise toplam işsizlik içindeki paylarının görece yüksekliği dikkat çekicidir. Genç nüfusun toplam işsizliği 2009 yılında 1 milyon 126 bin kişiye çıkarak en yüksek seviyeyi bulmuştur. 15-24 yaş grubunda da tarım dışı işsizlik oranları

genele göre daha yüksektir. Toplam işsizlik oranları 2009 yılında bir önceki yıla göre %4.8'lik bir artışla % 25.3 olarak en yüksek seviyesine çıkarken, tarım dışı işsizlik oranları ise %5.6'lık bir artışla en yüksek seviyesi olan %29.8'e çıkmıştır.

Genç işsizliği sadece Türkiye'nin ya da az gelişmiş ülkelerin karşılaştığı bir sorun değildir. Gelişmiş ülkeler de özellikle 1970'li yıllardan bu yana genç işsizliği sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır (Boduryan, 2004).

Genç işsizliğin, yaş grubu ile bağlantılı olarak kendisine özgü ve işgücü piyasasının yapısına bağlı çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki 15-24 yaş grubunun işgücü piyasasına ilk giriş yaşı aralığında olmasıdır. Bu yaş grubu, işgücü piyasasında daha önce bir iş tecrübesine sahip olmamaları nedeniyle işveren tarafından tercih edilmemektedir. İşverenin işe aldığı işgücünü yetiştirmesi gerektiğinden gençlerin işe alınmasının ek bir maliyeti olmaktadır. Ayrıca gençler, işgücü piyasasını yeterince tanımadıklarından iş arama stratejileri ile kendi beceri ve yeteneklerine uygun işleri bilememektedir. Bundan dolayı da ilk işlerini bulmaları zaman almaktadır. Diğer bir neden ise başlangıçta gençlerin işlerinden beklentilerinin yüksek olmasıdır. İşgücü piyasasında kariyer, meslek ve yüksek maaş beklentisi içinde olan gençler beklentilerini karşılayacak işleri bulma amacı ile daha uzun süre işsiz kalmaktadır. Bu durum özellikle eğitilmiş gençler için geçerli olmaktadır (DPT, 2007).

Daha öncede bahsedildiği gibi eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki ilişkinin etkin bir biçimde kurulamadığı ekonomilerde gençlerin işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde eğitim almamaları da genç işsizliğinin başka bir nedenidir (DPT, 2007).

Kriz dönemlerinde, hem işgücü piyasasının yapısı hem de ekonomideki dalgalanmalar nedeniyle gençler genelde bu durumdan en çok etkilenen kesimini oluşturmaktadır. Çünkü durgunluk dönemlerinde işletmeler işçi alımını durdurur, işgücü piyasasına yeni giren gençler daha az iş olanağına sahip olur ve aktif yaşamlarına işsiz olarak girerler. Ayrıca, işletmeler işçi çıkarma sırasında "son giren ilk çıkar" yöntemi uygulayarak öncelikle gençleri işten çıkarırlar (Çetinkaya, 2010).

İstihdam edilenlerin eğitim durumu, ülkedeki işgücünün niteliğini belirlemektedir. Eğitime yapılan yatırım, işgücünün niteliğini artırmakta, niteliğin artması ise verimlilik ile birlikte üretim artışını sağlamaktadır (Nuriev, 2008). Bireyin sürekli istihdamda kalması yaşam boyu eğitim alması ile mümkün olmaya başlamıştır. Çünkü istihdam ve eğitim arasında karşılıklı bir ilişki vardır; eğitim istihdamda artışa ve yeni iş kollarına uyumu sağlarken, günün koşullarına göre istihdam yapısında meydana gelen değişimler de eğitim politikalarına yön vermektedir (Uğur, 2007).

Tablo 9: Türkiye’de Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilenler (Bin kişi, 15+ yaş)

Yıllar	Okur-Yazar Olmayanlar			Lise Altı Eğitimliler			Lise			Mesleki veya Teknik Lise			Yükseköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2004	1 250	439	811	12 269	9 514	2 755	2 832	1 903	479	1 515	1 225	290	2 215	1 505	710
2005	1 109	359	750	12 269	9 547	2 722	2 349	1 865	484	1 858	1 524	334	2 481	1 664	817
2006	1 062	339	722	12 295	9 556	2 739	2 312	1 812	501	2 059	1 676	383	2 695	1 782	912
2007	990	302	688	12 342	9 598	2 744	2 365	1 819	546	2 157	1 761	396	2 884	1 902	982
2008	960	288	672	12 525	9 684	2 841	2 356	1 798	558	2 212	1 785	427	3 140	2 043	1 098
2009	1 002	307	696	12 563	9 528	3 034	2 266	1 738	528	2 126	1 710	416	3 321	2 123	1 197
2010	1 082	310	771	13 427	10 018	3 410	2 294	1 760	535	2 179	1 741	438	3 612	2 341	1 271
2011	1 147	325	823	14 224	10 511	3 713	2 432	1 862	571	2 297	1 837	460	4 009	2 602	1 406
2012	1 119	307	812	14 277	10 479	3 798	2 512	1 903	608	2 420	1 940	480	4 493	2 883	1 611
2013	1 110	293	817	14 450	10 551	3 899	2 609	1 970	639	2 524	2 000	524	4 831	3 068	1 763
2014	1 097	312	785	14 584	10 713	3 871	2 623	1 979	643	2 544	2 009	535	5 085	3 231	1 854

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 9’a bakıldığında Türkiye genelinde istihdam edilenlerde en yüksek sayının lise altı eğitimlilerde olduğu görülmektedir. Daha sonra lise ve mesleki veya teknik lise gelmektedir. Ondan sonra ise yükseköğretim yer almaktadır. En düşük seviye 1 milyon civarında olan okur-yazar olmayan kesimdir. Türkiye genelinde en düşük seviyede olmasına rağmen yine de bu sayı oldukça

yüksektir. Cinsiyete göre eğitim durumuna bakıldığında okur-yazar olmayanlar haricinde her düzeyde kadınlar erkeklerin gerisinde yer almaktadır ve kadınların eğitim düzeyi oldukça düşüktür.

Okur-yazar olmayan kesim incelendiğinde, Türkiye’de 2004 yılında 1 milyon 250 bin kişi okur-yazar değilken, 2014 yılında bu sayı 1 milyon 97 bin kişiye düşmüştür. Erkeklerde 2004 yılında 439 bin kişi, 2014 yılında ise 312 bin kişi okur-yazar değildir. Kadınlarda 2004 yılında 811 bin kişi okur-yazar değilken, 2014 yılında 785 bin kişi okur-yazar değildir.

Lise altı eğitilmişler Türkiye’de 2004 yılında 12 milyon 269 bin kişi iken, düzenli olarak artış göstermiş ve 2014 yılında 14 milyon 584 bin kişiye çıkmıştır. Erkeklerde lise altı eğitilmişler 2004 yılında 9 milyon 514 bin kişidir ve bir önceki yıla göre 2009 ve 2012 yılları haricinde artış göstererek 2014 yılında 10 milyon 713 bin kişi olmuştur. Kadınlarda lise altı eğitilmişler 2004 yılında 2 milyon 755 bin kişi iken bir önceki yıla göre 2005 yılında düşmesinin haricinde genel olarak artmış ve 2014 yılında 3 milyon 871 bin kişi olmuştur.

Lise düzeyinde eğitilmişler Türkiye genelinde 2004 yılında 2 milyon 832 bin kişi iken 2014 yılında 2 milyon 623 bin kişi olmuştur. Erkeklerde lise düzeyinde eğitilmişler 2004 yılında 1 milyon 903 bin kişi, 2014 yılında 1 milyon 979 bin kişi olmuştur. Kadınlarda ise 2004 yılında 479 bin kişi, 2014 yılında 643 bin kişi lise düzeyinde eğitim almıştır. Erkeklerde bir önceki yıla göre lise eğitimi alanlar 2005, 2006, 2008, 2009 yıllarında düşmüş onun haricinde artmıştır. Kadınlarda ise 2009 yılı haricinde sürekli artış gerçekleşmiştir.

Mesleki veya teknik lise eğitimi alanlar 2004 yılında 1 milyon 515 bin kişi olurken, bir önceki yıla göre 2009 yılında düşmesinin haricinde sürekli artmış ve 2014 yılında 2 milyon 544 bin kişi olmuştur. Erkeklerde mesleki veya teknik lise eğitimi alanlar 2004 yılında 1 milyon 225 bin kişidir ve yine aynı şekilde 2009 yılında düşmesinin haricinde sürekli artmış ve 2014 yılında 2 milyon 9 bin kişi olmuştur. Kadınlarda mesleki veya teknik lise eğitimi alanlar erkeklere göre oldukça azdır. 2004 yılında mesleki veya teknik lise eğitimi alan kadınlar 290 bin kişi olurken, 2009 yılında bir düşüş yaşanmış ve onun haricinde sürekli artarak 2014 yılında 535 bin kişi olmuştur.

Yükseköğretim eğitimi alanlar 2004-2014 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. Bu olması istenilen bir durumdur ancak yeterli düzeyde değildir. 2004 yılında 2 milyon 215 bin kişi yükseköğretim eğitimi almışken, bu sayı 2014 yılında 5 milyon 85 bin kişiye çıkmıştır. Cinsiyete göre yükseköğretim eğitimi alanlara bakıldığında hem erkeklerde hem de kadınlarda sayı sürekli artmıştır ancak diğerlerinde olduğu gibi yükseköğretim eğitimi alanlarda da kadınların sayısı erkeklere göre oldukça azdır. 2004 yılında erkeklerde 1 milyon 505 bin kişi yükseköğretim eğitimi almışken, 2014 yılında 3 milyon 231 bin kişi almıştır. Kadınlarda ise 2004 yılında 710 bin kişi, 2014 yılında 1 milyon 854 bin kişi yükseköğretim eğitimi almıştır. Genel olarak eğitim durumuna göre istihdam olanlara bakıldığında ileride Türkiye’yi daha nitelikli bir işgücü piyasasının beklediği söylenebilir.

Tablo 10: Türkiye’de Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (15+ Yaş)

Yıllar	Okur-Yazar Olmayanlar			Lise Altı Eğitimliler			Lise			Mesleki veya Teknik Lise			Yükseköğretim		
	Türkiye	Erkek	Kadın	Türkiye	Erkek	Kadın	Türkiye	Erkek	Kadın	Türkiye	Erkek	Kadın	Türkiye	Erkek	Kadın
2004	4.3	8.9	1.7	9.7	10.4	7.3	14.7	12.3	22.9	16.0	13.0	26.6	12.2	9.8	17.0
2005	4.9	10.1	2.3	10.1	10.7	8.1	13.9	11.1	23.2	13.6	11.0	23.9	10.0	7.9	14.1
2006	4.8	11.0	1.6	9.8	10.1	8.6	14.0	11.1	23.0	11.8	9.4	20.9	9.6	7.7	13.0
2007	5.2	12.4	1.7	9.8	10.3	7.8	13.9	11.0	22.1	12.0	9.7	20.9	9.7	7.4	13.9
2008	6.3	14.1	2.5	10.7	11.3	8.9	14.1	11.8	20.6	11.7	9.2	20.6	10.3	8.1	14.3
2009	8.0	17.6	3.0	13.9	14.7	11.4	18.0	15.1	26.3	15.6	12.7	25.9	12.1	9.6	16.3
2010	6.0	13.7	2.4	11.6	12.1	10.3	15.9	12.6	24.9	13.2	10.5	22.5	11.0	8.0	15.9
2011	4.6	10.7	2.0	9.3	9.6	8.5	12.6	9.5	21.3	11.0	8.4	20.0	10.4	7.6	15.2
2012	3.9	9.9	1.4	8.7	8.9	8.1	11.8	9.2	19.0	10.1	7.5	19.4	10.1	7.2	14.7
2013	4.9	11.6	2.3	9.3	9.3	9.4	12.0	9.0	20.1	10.5	7.5	20.4	10.3	7.4	15.1
2014	6.3	13.6	3.0	9.4	9.5	9.3	11.9	9.3	19.1	10.6	8.0	19.3	10.6	7.6	15.5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 10 incelendiğinde eğitim durumuna göre en düşük işsizlik oranına sahip kesim okur-yazar olmayanlardır. Okur-yazar olmayan kişilerden sonra en düşük işsizlik oranına sahip kişiler lise altı eğitimlilerdir. Onları sırasıyla

yükseköğretim eğitimi alanlar, mesleki veya teknik lise mezunları ve lise eğitimi alanlar takip etmektedir. En düşük işsizlik oranı okur-yazar olmayan kişilerde görülürken, en yüksek işsizlik oranı lise mezunlarında görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça istihdam düzeyinin artması ve işsizliğin azalması beklenir. Ancak tabloya göre gerçekleşen durum bundan farklıdır.

Okur-yazar olmayanların içinde kadın-erkek dağılımına bakıldığında erkeklerde işsizlik oranlarının kadınlara göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. 2009 yılında okur-yazar olmayan kişilerde işsizlik oranı %8.0 ile Türkiye genelinde, %17.6 ile erkeklerde, %3.0 ile kadınlarda en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Lise altı eğitimi olan erkeklerde işsizlik oranı kadınlardan yüksektir. Lise altı eğitimi olan kişilerde de en yüksek işsizlik oranı 2009 yılında görülmüştür. İşsizlik oranları toplamda %13.9'a, erkeklerde %14.7'ye, kadınlarda ise %11.4'e çıkmıştır.

Lise eğitimi olan işsizlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınlarda işsizlik oranının erkeklerden çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Lise eğitimlilerde işsizlik oranları toplamda %18.0 ile, erkeklerde %15.1 ile, kadınlarda % 26.3 ile en yüksek seviyesine 2009 yılında çıkmıştır.

Mesleki veya teknik lise eğitimi olan işsizlerde hem Türkiye genelinde hem de kadın-erkek dağılımında gerçekleşen en yüksek seviye 2004 yılındadır. Bu tarihten sonra oranlar düşme eğilimine girmiştir ancak 2009 yılında eski yüksek seviyelerine yaklaşmıştır. Bu tarihten sonra ise dalgalı bir seyirle birlikte tekrar azalma eğilimine girmiştir. Mesleki veya teknik lise eğitimi olan işsizlerde 2004-2014 yılları arasında en yüksek oran 2004 yılında Türkiye genelinde %16.0, erkeklerde % 13.0, kadınlarda % 26.6 olarak gerçekleşmiştir. Mesleki veya teknik lise eğitimi olan kadınlarda işsizlik oranı erkeklerden daha yüksektir.

Yükseköğretim mezunu olanlarda işsizlik oranı 2004 yılında % 12.2 ile en yüksek seviyesindeyken, bu tarihten sonra ikinci olarak en yüksek seviye 2009 yılında % 12.1 ile gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları 2009 yılından 2012 yılına kadar düşmüş, 2012 yılından bu yana tekrar artmaya başlamıştır. Yükseköğretim eğitimi kadınlarda da işsizlik oranları erkeklerden daha yüksektir. En yüksek oranlar erkeklerde % 9.8, kadınlarda % 17.0 ile 2004

yılında görülmüştür. Tablo 10'a göre kadınlarda eğitim seviyesi yükseldikçe bununla paralel olarak işsizlik oranlarının azalmaması dikkat çekicidir.

Türkiye'de işsizlerin eğitim durumuna bakıldığında genel lise ve mesleki veya teknik lise okullarından mezun olanların işsizlik sayılarının yüksekliği göze çarpmaktadır. Lise eğitiminin Türkiye'de yüksek vasıf kazandırmadığı bilinen bir gerçektir. Ancak bu grubun iş beklentileri görece vasıflı işlere ve yüksek ücretlere yönelik olmaktadır. Dolayısıyla, lise mezunları için işgücü talebi ile işgücü arzı uyumsuzluğu ve yüksek bir işsizlik oranı ortaya çıkmaktadır (TÜSİAD, 2002).

Ülke genelinde toplam nüfusun ve mevcut işgücününün eğitim düzeyi ile ilgili verilere bakıldığında, eğitim sisteminin işgücü talebinin niteliğine uygun, yönlendirici bir yapıda olmadığı görülmektedir. Toplam nüfus ve işgücünün istenilen niteliğe sahip olamamasına karşın, gerek örgün eğitimde gerekse yaygın eğitimde bu durumu düzelterek nicel ve nitel başarımın sağlanamadığı görülmektedir. (Murat, 2007).

İşsizler içinde yüksek eğitimlilerin payının fazla olması, ülkemizdeki ekonomik yapılanmanın yüksek eğitimlilerin vasıflarına uygun yeterli iş olanakları yaratamadığını göstermektedir (TÜSİAD, 2002). Üniversite mezunu yüksek vasıflı gençler, niteliklerine uygun, iyi ve yüksek ücretli bir iş bulamayınca ya niteliklerinin altında ve düşük ücrete razı olmaktadır ya da yurt dışına, gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Her iki durumda ekonomik kayıp oluşmaktadır. İşgücü piyasasının ihtiyaçları esas alınmadan üniversiteler, fakülteler açılmakta ve bunlara mezun olduklarında mesleklerinde istihdam şansı olmayan çok sayıda öğrenci alınmaktadır (Boduryan, 2004).

Sektörel açıdan istihdam ilişkisi incelendiğinde ise istihdam edilenlerin genellikle üç sektörde toplandığı görülmektedir. Bu sektörler tarım, sanayi ve hizmetlerdir. Her ülkede istihdamın sektörlere göre dağılımı farklıdır ve bu farklılık gelişmiş ülkeleri geliştirmekte olan ülkelerden ayırmaktadır (Uğur, 2007). Çünkü bir ülkede mal üreten temel sektörler tarım ve sanayidir. Hizmet sektörünün durumu diğer iki sektörün gelişmesine bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörü fazla gelişmemiş olduğundan istihdamın büyük bir kısmı tarım alanında gerçekleşir. İktisadi gelişmeye paralel olarak istihdam tarım sektöründen sanayi sektörüne kayar. Sanayi sektörü iyice gelişince

istihdam hizmet sektörüne yayılır. Bu duruma üç sektör kanunu da denilmektedir (Uğur, 2007).

Doksanlı yılların başında Türkiye’de toplam istihdam içinde en yüksek orana sahip olan tarım sektörü, günümüzde gerilemiş olmakla birlikte AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında halen önemli bir paya sahiptir. Ancak tarım sektöründe ciddi bir çözülme olduğu da açıkça görülebilir. Gelişmiş ülkelerde sanayi sektörünün önemi azalmamış olmakla birlikte, istihdam açısından sanayi toplumu kimliği, yerini hizmet toplumu kimliğine bırakmaktadır. İstihdamda en büyük payı hizmetler sektörü almaktadır. Fakat ülkemiz hizmet sektörü istihdamının bu gelişmelere paralel olarak yeterli artış göstermediği görülmektedir. Ayrıca sanayi istihdamında olduğu gibi, hizmetler sektörünün de artan istihdam payı değerlendirilirken, verimlilik, kayıt dışılık ve enformellik etkenleri dikkate alınmalıdır. 1980’li yıllarda daha sosyal devlet aşamasına gelmeden yaşanan liberal dönüşüm, ülkenin sanayileşme anlamında geri kalmasına neden olmuştur (Sapancalı, Kasım 2007/Şubat 2008).

Türkiye’nin 1980 sonrasındaki toplam ihracat içinde en büyük atılımının sanayi ürün ihracatının payı açısından gerçekleştirdiği görülmektedir (Şenses ve Taymaz, 2003).

Katma değer ve istihdam bakımından son 30-40 yıldır Türkiye ekonomisindeki payı sürekli artan imalat sanayi, Türkiye’nin dış ticaretinde de önemli bir yer edinmiştir. Türk imalat sanayi istihdam açısından tarım ve hizmetler sektöründen sonra gelse de, Türkiye’nin dış ticaretinde, özellikle ihracatında büyük bir ağırlığa sahiptir (Ayaş ve Çeştepe, 2010).

Ancak sanayi ürün ihracatının tekstil başta olmak üzere emek yoğun alanlar üzerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Türkiye’nin sanayi ürün ihracatı içinde yüksek teknoloji içeren malların çok düşük bir paya sahip olduğu ve bu açıdan da orta gelirli ülkeler ve dünya ortalamasının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir (Şenses ve Taymaz, 2003).

Türkiye’nin izlemesi gereken sanayi politikaları birbiriyle yakından ilişkili olan iki ana hedef doğrultusunda oluşturulmalıdır: a) Mevcut sanayi yapısının dönüştürülmesi ve b) Tüm sektörlerde katma değeri yüksek ürünlerin ve faaliyetlerin geliştirilmesi. Başta sektörel politikalar ve teşvik politikaları

olmak üzere eğitim, teknoloji ve KOBİ'lere ilişkin politikaların bu iki temel hedefe göre geliştirilmesine önem verilmelidir (Şenses ve Taymaz, 2003).

Tablo 11'e göre istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımına bakıldığında, en çok istihdam oluşturan sektör hizmetler sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sektörü sırasıyla tarım, sanayi ve inşaat sektörleri takip etmektedir. Erkekler en çok hizmetler sektöründe istihdam olurken ikinci sırada sanayi sektörü yer almaktadır. Sanayi sektöründen sonra tarım ve inşaat sektörleri gelmektedir. Kadınlar ise sırasıyla en çok hizmetler sektörü sonra tarım, sanayi ve inşaat sektöründe istihdam olmaktadır. Hem erkekler hem de kadınlar en çok hizmetler sektöründe istihdam olurken, hizmetler sektöründen sonra erkekler en çok sanayi, kadınlar en çok tarım sektöründe istihdam olmaktadır. Kadınlar daha çok tarım işçisi konumundadırlar. Dolayısıyla ekonomide tarım sektörünün payı küçüldükçe kadınların işgücüne katılımları ve istihdamları azalmaktadır.

Tarım sektöründe 2004 yılında 5 milyon 713 bin kişi istihdam edilirken, 2007 yılına kadar azalma göstermiş ve 4 milyon 867 bin kişiye düşmüştür. 2008 yılında 5 milyon 16 bin kişiye çıkmış ve 2011 yılına kadar artmış, bu tarihten sonra ise düşme eğilimine girerek 2014 yılında 5 milyon 470 bin kişi olmuştur.

Tarımsal istihdamın düşmesi beklenirken 2008-2011 yılları arasında artması şaşırtıcı bir gelişmedir. Tarım istihdamındaki artış, kriz sonrası fiyatların artması nedeniyle tarım gelirinde artış olacağı ümidiyle tarımsal işgücüne katılmayı tercih eden kişilerden kaynaklanmış olabilir. Bir diğer ihtimal ise, kriz sürecinde tarım dışında iş bulma ihtimali azaldığı için tarımdan tarım dışına geçişlerin yavaşlayarak, sanayi bölgelerine göçün durması ve tarım istihdamında bir şişme ortaya çıkması olabilir (Gürsel, İmamoğlu ve Zeydanlı, 2010). Ancak uzun dönemde ekonomik gelişme ile paralel olarak tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payının hem mutlak olarak hem de görel olarak azalması beklenmelidir (Gürsel ve Uysal, 2012).

Tablo 11: Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları ve Dağılımı, NACE Rev. 2 , (Bin kişi, 15+ yaş)

Yıllar	Türkiye					Erkek					Kadın				
	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2004	19 632	5 713	3 929	967	9 023	14 585	3 148	3 145	941	7 352	5 047	2 565	784	26	1 672
2005	20 067	5 154	4 183	1 107	9 623	14 959	2 787	3 364	1 080	7 728	5 108	2 367	819	28	1 895
2006	20 423	4 907	4 283	1 196	10 037	15 165	2 613	3 460	1 159	7 933	5 258	2 295	822	37	2 104
2007	20 738	4 867	4 314	1 231	10 326	15 382	2 578	3 489	1 196	8 119	5 356	2 288	825	36	2 208
2008	21 194	5 016	4 440	1 242	10 495	15 598	2 663	3 606	1200	8 130	5 595	2 354	834	42	2 366
2009	21 277	5 240	4 079	1 306	10 650	15 406	2 795	3 222	1 266	8 124	5 871	2 445	857	40	2 530
2010	22 594	5 683	4 496	1 431	10 986	16 170	2 959	3 528	1 376	8 306	6 425	2 724	966	56	2 680
2011	24 110	6 143	4 704	1 676	11 586	17 137	3 199	3 701	1 622	8 617	6 973	2 944	1 003	54	2 973
2012	24 821	6 097	4 751	1 709	12 266	17 512	3 225	3 719	1 652	8 915	7 309	2 872	1 031	57	3 350
2013	25 524	6 015	4 955	1 782	12 771	17 883	3 189	3 847	1 720	9 129	7 641	2 826	1 109	62	3 645
2014	25 933	5 470	5 315	1 912	13 234	18 244	2 937	4 079	1 832	9 393	7 689	2 533	1 235	79	3 839

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 11'e bakıldığında sanayi sektöründe 2004 yılında 3 milyon 929 bin kişi istihdam olmuş ve bir önceki yıla göre 2009 yılında meydana gelen azalma haricinde artarak 2014 yılında 5 milyon 315 bin kişiye çıkmıştır. İnşaat sektöründe 2004 yılında 967 bin kişi istihdam edilmiş ve sürekli artış göstererek 2014 yılında istihdam edilenler 1 milyon 912 bin kişiye çıkmıştır. Hizmetler sektöründe istihdam olanlar da sürekli artış göstermiştir. 2004 yılında 9 milyon 23 bin kişi hizmetler sektöründe istihdam olurken, 2014 yılında bu sayı 13 milyon 234 bin kişiye çıkmıştır.

Tarım sektöründe istihdam olan erkeklerin sayısı 2004 yılında 3 milyon 148 bin kişi olmuş, 2007 yılına kadar düşmüş, 2008 yılından 2012 yılına kadar artmaya başlamış ve bu tarihten itibaren tekrar düşerek 2014 yılında 2 milyon 937 bin kişi olmuştur. Sanayi sektöründe istihdam edilen erkekler 2009 yılı haricinde sürekli artmıştır. 2004 yılında 3 milyon 145 bin kişi olan sayı, 2014'de 4 milyon 79 bin kişiye çıkmıştır. İnşaat sektöründe istihdam edilen erkekler 2004 yılında 941 bin kişi olurken, sürekli artış göstererek 2014 yılında 1 milyon 832 bin kişiye çıkmıştır. Hizmetler sektöründe istihdam edilen erkekler 2009 yılı haricinde sürekli artış göstermiştir. 2004 yılında hizmetler sektöründe istihdam edilen erkekler 7 milyon 352 bin kişi olurken, 2014 yılında bu sayı 9 milyon 393 bin kişiye çıkmıştır.

Tarım sektöründe istihdam edilen kadınlar 2004 yılında 2 milyon 565 bin kişi olurken, 2007 yılına kadar bu sayı azalmış, 2008 yılından 2011 yılına kadar artmaya başlamış, 2012 yılında 27 bin kişi azalarak 2 milyon 872 bin kişiye düşmüş ve bu tarihten itibaren tekrar azalmaya başlayarak 2014 yılında 2 milyon 533 bin kişi olmuştur. Sanayi sektöründe istihdam edilen kadınlar 2004 yılında 784 bin kişi olurken, düzenli olarak artış göstermiş ve 2014 yılında 1 milyon 235 bin kişiye çıkmıştır. İnşaat sektöründe istihdam edilen kadınların sayısı dalgalanmalar göstermekle beraber genel olarak artmıştır. 2004 yılında 26 bin kadın istihdam olurken, 2014 yılında 79 bin kadın inşaat sektöründe istihdam olmuştur. Hizmetler sektöründe 2004 yılında 1 milyon 672 bin kadın istihdam edilirken, bu sayı sürekli artmış ve 2014 yılında 3 milyon 839 bine çıkmıştır.

Türkiye'de ekonomik gelişme ve istihdam ilişkisinde önemli göstergelerden birisi de istihdam edilenlerin işteki durumudur. Gelişmiş ülkelerde de işteki

duruma göre istihdam edilenlere bakıldığında ekonomik gelişmişliğin temel göstergesi, toplam istihdam içinde ücretli-maaşlı çalışanların oranının diğer gruplara göre yüksek olmasıdır (Bekiroğlu, 2010).

Türkiye’de, geçmişte istihdam edilenlerin işteki durumunun en belirgin özelliği, ücretli veya maaşlı kesimin payının düşük ve ücretsiz aile işçiliğinin yaygın oluşuydu. Ancak günümüzde bu durum değişmiştir. Bunun nedenlerinden biri çoğunlukla tarım sektöründe çalışan ücretsiz aile işçilerinin ve yevmiyeli çalışanların ekonomik krizler nedeniyle ücretli veya maaşlı bir işe geçmesidir. Diğer neden ise son yıllarda tarım sektörünün küçülmesi nedeniyle bu sektörlerdeki çalışanların ücretli veya maaşlı işlerde istihdam edilmesidir. (Konya, 2009).

Tablo 12: Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)

Yıllar	Toplam					Tarım					Tarım dışı				
	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2004	19 631	10 693	999	4 571	3 367	5 713	401	80	2 365	2 867	13 919	10 293	919	2 207	500
2005	20 066	11 435	1 101	4 689	2 841	5 154	426	90	2 281	2 357	14 912	11 009	1 011	2 408	484
2006	20 423	12 028	1 162	4 555	2 678	4 907	428	92	2 183	2 205	15 516	11 601	1 070	2 372	474
2007	20 738	12 534	1 189	4 386	2 628	4 867	403	78	2 195	2 190	15 871	12 131	1 112	2 190	438
2008	21 194	12 937	1 249	4 324	2 684	5 016	434	104	2 212	2 266	16 177	12 503	1 145	2 112	417
2009	21 277	12 770	1 209	4 429	2 870	5 240	454	85	2 286	2 416	16 037	12 316	1 124	2 143	454
2010	22 594	13 762	1 202	4 548	3 083	5 683	527	95	2 418	2 643	16 911	13 235	1 108	2 129	440
2011	24 110	14 876	1 244	4 687	3 303	6 143	623	99	2 554	2 866	17 967	14 253	1 144	2 132	437
2012	24 821	15 619	1 238	4 695	3 268	6 097	606	78	2 590	2 823	18 724	15 013	1 160	2 105	446
2013	25 524	16 353	1 182	4 773	3 217	6 015	591	73	2 552	2 799	19 508	15 762	1 108	2 221	418
2014	25 933	17 125	1 173	4 479	3 155	5 470	546	53	2 203	2 668	20 462	16 579	1 121	2 276	487

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 12'ye göre Türkiye'de istihdam edilenlerin işteki durumuna bakıldığında en büyük payın giderek artan oranda ücretli veya yevmiyeli çalışanlarda olduğu görülmektedir. Daha sonra kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işverenler gelmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin işteki durumuna bakıldığında en çok ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenlerle karşılaşılmaktadır. Daha sonra bunu kendi hesabına çalışanlar, ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanlar ve işverenler takip etmektedir. Türkiye genelindeki durumla karşılaştırıldığında tarım sektörünün kendi özgü bir yapısının olduğu dikkat çekmektedir. Tarım dışı sektörlerle bakıldığında en çok ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam edilenlerle karşılaşılmaktadır. İkinci sırada kendi adına çalışanlar gelmektedir. Daha sonra bu sırayı işverenler ve ücretsiz aile işçileri almaktadır.

Tarım sektöründe ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanlar 2007 yılındaki 25 bin kişilik bir düşüşten sonra genel olarak 145 bin kişi artmıştır. İşveren olarak istihdam olanların ortalaması yaklaşık 84 bin kişi civarındadır. Kendi hesabına çalışanlar 2004 yılından 2006 yılına kadar 182 bin kişi azalmış, 2006 yılından 2013 yılına kadar ise 369 bin kişi artmıştır. 2014 yılında ise bir önceki yıla göre 349 bin kişi azalmıştır. Ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenler 2004 yılından 2007 yılına kadar 677 bin kişi azalmış, 2007 yılından 2011 yılına kadar 676 bin kişi artmış, 2012 yılında bir önceki yıla göre 43 bin kişi azalmış ve 2012 yılından 2014 yılına kadar 155 bin kişi azalmıştır. Genel olarak bakıldığında ise 2004 yılı ile 2014 yılı arasında 199 bin kişilik bir azalma olmuştur.

Tarım dışı sektörlerle bakıldığında ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam olanlar bir önceki yıla göre 2009 yılındaki 187 bin kişilik bir düşüş haricinde genel olarak 6 milyon 286 bin kişi artmıştır. İşverenler 2004 yılından 2008 yılına kadar 226 bin kişi artmıştır. 2008 yılından 2010 yılına kadar 37 bin kişi azalmış, 2010 yılından 2012 yılına kadar 52 bin kişi artmış, 2013 yılında ise 52 bin kişi azalmış ve 2014 yılında ise tekrar artarak 1 milyon 121 bin kişi olmuştur. Genel olarak bakıldığında 2004 yılından 2014 yılına kadar 202 bin kişi artmıştır. Kendi hesabına çalışanlar 2004-2014 yılları arasında 2004 yılına göre genel olarak 69 bin kişi artmıştır. Ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenlere bakıldığında ise 2004 yılı ile 2014 yılı arasında dalgalanmalar ile birlikte 13 bin kişilik bir azalma görülmektedir.

Kayıt dışı istihdam da son yıllarda ekonomilerin karşılaştığı önemli sorunlardan biridir. Kayıt dışı istihdamın nedenleri arasında ise; hızla artan nüfus, tarım kesiminin istihdam içerisindeki payının yüksekliği, göç, kentleşme, gelirin adaletsiz dağılımı, yoksulluk, yüksek işsizlik, düşük eğitim seviyesi ve buna bağlı olarak bilgi ve bilinç eksikliği, sanayinin yapısı ve düşük rekabet gücü, vergi oranlarının yüksek olması ve vergilerin adil toplanamaması, işgücü maliyetlerinin yüksekliği, erken emeklilik ve isteğe bağlı sigorta uygulaması gibi sosyal güvenlik uygulamaları, sosyal güvenlik kurumları hizmetlerinden hoşnutsuzluk, kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği gibi unsurlar sayılabilir. Kayıt dışı istihdam, hukuki düzenlemeleri anlamsız kılması nedeniyle kurallı ekonomiyi dışlamaktadır. Bununla birlikte haksız rekabete, kamunun vergi, sosyal güvenlik primi gibi gelirlerinde kayıplara, sosyal güvenlik ve iş hukukundan doğan haklardan yoksunluk ve sosyal politika etkisizliğine neden olmaktadır (DPT, 2007).

İşsizliği doğuran etmenler arasında yer alan işgücü maliyetlerinin düzeyi ve yapısı, uluslararası rekabet gücünün de en önemli unsurlarından biridir. Türkiye’de işgücü maliyetleri, rekabet gücünün zayıflamasına ve kayıt dışılığa neden olmaktadır. Günümüzde sigortalı, kayıtlı işçilerin SGK’ya bir maliyetleri vardır ve iyi ücretli işler kişilerin refahını yükseltirken maliyeti de artırır. Türkiye bu ücreti verebilecek katma değeri yüksek alanlarda yatırım yapmalıdır (Türkcan, 2007).

Türkiye’de, rekabet baskısının şirketleri firma içi rekabeti kabul etmeye, küçülmeye, kaynakları dışarıda aramaya ve üretim birimlerini bağımsız kâr merkezleri olarak yeniden düzenlemeye itmesinin de bu konuda etkili olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü artan işsizlikle birlikte bu gelişmeler, geçici ya da yarı-zamanlı işçilere olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu durum ise, işgücünün marjinalleşmesine ve kaçak olarak istihdam edilmesine yol açabilmektedir (Yüceol, 2005).

Ayrıca yoksul ve eğitim düzeyi düşük işçilerin, üretimde yarattığı katma değer de düşük olmaktadır. Dolayısıyla bu kişiler için ödenen prim ve vergi kişilerin yarattığı katma değeri aşabilmektedir. Bu durumdaki kişilerin yaygın olarak kayıt dışı istihdam edildikleri görülmektedir (Konya, 2009). Bu

çalışmada kayıt dışılığı incelemek için, esas işlerinden dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanlar referans alınmıştır.

Tablo 13: Türkiye’de Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Yıllara Göre İşteki Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)

Yıllar	Toplam					Tarım					Tarım dışı				
	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2004	9 843	3 433	231	2 942	3 237	5 136	353	62	1 900	2 821	4 708	3 080	169	1 042	416
2005	9 666	3 658	282	3 031	2 695	4 547	373	65	1 802	2 308	5 119	3 285	217	1 229	388
2006	9 593	3 786	310	2 954	2 543	4 307	372	64	1 712	2 160	5 285	3 414	246	1 242	383
2007	9 423	3 681	330	2 892	2 519	4 290	362	53	1 726	2 150	5 132	3 320	278	1 167	368
2008	9 220	3 414	349	2 893	2 563	4 406	393	71	1 722	2 221	4 814	3 022	279	1 171	343
2009	9 328	3 349	325	3 031	2 624	4 503	401	56	1 764	2 282	4 825	2 948	269	1 267	342
2010	9 772	3 535	301	3 095	2 841	4 857	455	60	1 839	2 504	4 915	3 080	241	1 256	338
2011	10 139	3 739	278	3 076	3 046	5 151	523	59	1 854	2 715	4 988	3 216	219	1 222	331
2012	9 686	3 436	231	3 023	2 997	5 098	489	45	1 900	2 663	4 589	2 947	185	1 123	333
2013	9 379	3 258	181	2 985	2 955	5 009	470	41	1 854	2 645	4 369	2 788	140	1 131	310
2014	9 069	3 348	173	2 731	2 816	4 500	450	26	1 557	2 468	4 568	2 899	147	1 174	349

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 13’e göre esas işlerinde dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanların durumuna bakıldığında en çok ücretli veya yevmiyelilerin kayıt dışı çalıştığı görülmektedir. Onları sırasıyla kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işverenler takip etmektedir. Toplamda kayıt dışı çalışanlarda 2004 yılından 2008 yılına kadar 623 bin kişilik bir azalma, 2008 yılından 2011 yılına kadar 919 bin kişilik bir artış, 2011 yılından 2014 yılına kadar ise 1 milyon 70 bin kişilik bir azalma meydana gelmiştir. 2004 yılı ile 2014 yılı arasında kayıt dışı istihdamda genel olarak 774 bin kişilik bir azalma yaşanmıştır.

Tarım sektöründe istihdam edilenler incelenirse, kayıt dışılığın en çok görüldüğü kesim yaklaşık 2 milyon kişi ile ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilenlerdir. Daha sonra yaklaşık 1,5 milyon kişi ile kendi hesabına çalışanlar gelmekte ve onları sırasıyla ücretli veya yevmiyeli çalışanlar ile işverenler takip etmektedir. Tarım kesiminde toplam kayıt dışı istihdam edilenlere genel olarak bakıldığında; 2004 yılından 2007 yılına kadar 846 bin kişilik bir azalma meydana gelmiş, 2007 yılından 2011 yılına kadar 861 bin kişilik artış gerçekleştirmiş, 2011 yılından 2014 yılına kadar 651 bin kişilik azalma olmuştur. Toplamda ise 2004 yılı ile 2014 yılı arasında 636 bin kişilik bir azalma yaşanmıştır.

Tarım dışı sektörlerde bakıldığında, kayıt dışı istihdam en çok ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam edilenlerde görülmektedir. Daha sonra sırasıyla kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve işverenler kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Yıllara göre tarım dışı sektörlerde toplam kayıt dışı istihdama bakıldığında, 2004 yılından 2006 yılına kadar 577 bin kişilik bir artış, 2006 yılından 2008 yılına kadar 471 bin kişilik bir azalma, 2008 yılından 2011 yılına kadar 174 bin kişilik bir artış, 2011 yılından 2013 yılına kadar 619 bin kişilik azalma meydana gelmiştir. 2014 yılında ise bir önceki yıla göre 199 bin kişilik bir artış olmuştur. Toplamda başlangıç yılı ile 2014 yılı arasında tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam 140 bin kişi azalmıştır.

İş arama süresinin uzun ya da kısa olması da bireyler için büyük önem taşımaktadır. İş arama süresinin uzaması, özellikle tek gelir kaynağı kaybettiği işi olan bireyler için ekonomik ve psikolojik anlamda sarsılmalara yol açmaktadır. Bu nedenle iş arama sürelerinin minimum düzeyde tutulmasında fayda vardır (Karanfil, 2010). Ayrıca uzun süre işsiz kalan bireyler çareyi kayıt dışı sektörlerde arama yoluna da gidebilmektedir.

Tablo 14'e bakıldığında 1-2 ay boyunca iş arayan işsizlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Onları sırasıyla 3-5 ay boyunca iş arayan işsizler, 1 yıldan fazla, 2 yıldan az sürede iş arayan işsizler, 6-8 ay boyunca iş arayan işsizler, 2 yıldan fazla, 3 yıldan az zamanda iş arayan işsizler, 3 yıl ve daha fazla süredir iş arayan işsizler ve 9-11 ay boyunca iş arayan işsizler takip etmektedir. Türkiye'de hem kısa süreli iş arayan işsizler hem de uzun süreli iş

arayan işsizler vardır. Uzun süreli işsizlik, 12 aydan uzun süre işsiz kalanları kapsamaktadır.

Tablo 14: Türkiye’de İş Arama Süresine Göre İşsizler (Bin Kişi, 15+ Yaş)

İş Arama Süresi								
Yıllar	Ay					Yıl		
	İşsiz	1-2	3-5	6-8	9-11	1 yıl ve daha fazla, 2 yıldan az	2 yıl ve daha fazla, 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla
2004	2 385	490	515	312	106	456	256	206
2005	2 388	534	530	293	90	435	263	242
2006	2 328	589	546	278	83	420	218	194
2007	2 376	684	592	281	99	408	173	139
2008	2 611	801	698	314	99	413	168	118
2009	3 471	973	938	506	177	542	200	135
2010	3 046	922	732	378	143	536	210	125
2011	2 615	878	617	318	110	431	169	92
2012	2 518	845	653	294	100	406	148	72
2013	2 747	926	719	330	100	457	139	76
2014	2 853	1 195	694	285	89	408	126	55

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Sonuç olarak küreselleşme ile değişikliğe uğrayan işgücü piyasaları birçok ülkede benzer özellikler göstermeye başlamıştır. İşgücü piyasasının dünya ekonomisinde işsizliğin artmasına neden olan yapısal özellikleri; ekonominin kuralsızlaştırılması, üretim ve işgücündeki yapısal değişim olarak ortaya

çıkmaktadır. Bu gelişmeler dünya genelinde istihdamı olumsuz etkileyerek işsizliği kronik bir problem haline getirmiştir (MÜSİAD, 2012).

Türkiye açısından da işsizliğe bakıldığında durum farklı değildir. 1980 yılından sonra uygulanan liberal politikalar, ekonomik büyümeyi ve dışa açılmayı sağlamıştır. Ancak maalesef aynı başarı işsizlik oranlarının düşürülmesinde yakalanamamıştır (Yiyit, 2011).

İşsizliğin özellikle 2008 yılı dünya finans krizinden sonra hızlı bir şekilde arttığı Türkiye’de, dış ticaret politikalarında ihracatı teşvik politikalarının yoğun emek istihdam eden sektörler için etkin bir hale getirilmesinin, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasında başarılı sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Teşvik politikalarının özellikle katma değeri yüksek üretim yapan sektörlerle yönelik olması, hem dış ticaret gelirlerini arttıracak, hem de istihdamın daha vasıflı bir yapıya dönüşmesini sağlayacaktır (Polat vd., 2011).

Türkiye’deki istihdam sorunu gelişmekte olan ülkelerin yaşamakta olduğu istihdam sorununa benzemekte ve yapısal bir nitelik taşımaktadır. Bir taraftan nüfusun nitelik, meslek-iş bileşimindeki olumsuzluklar, diğer taraftan ileri teknoloji kullanımının ve otomasyonunun açığa çıkardığı işgücü fazlası ve istihdam yaratma potansiyeli yüksek sektörlerde yatırım için yeterli kaynak yaratılamaması, sorunu yapısallaştıran faktörler olmaktadır (Yüceol, 2002).

Var olan istihdam düzeyini korumak ve artırmak üzere yerel düzeyde kullanılabilir çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunların arasında; daha çok sayıda işsizlerin kayıt altına alınmasının sağlanması, daha çok sayıda işsizlerin daha hızlı ve daha doğru işlere yerleştirilmesi için mesleki eğitim kurslarının nicel ve nitel olarak geliştirilmesi; kursların yerel işgücü piyasasına uygun olarak var olan işgücü talebine göre açılması, işten çıkarmaları önleyecek koruyucu mekanizmaların oluşturulması ve küçük ve orta boy işletmelerin varlıklarını sürdürmelerine destek olacak önlemlerin alınması sayılabilir. Uzun süreli işsizler, kadınlar, engelliler, gençler gibi risk gruplarının işe yerleştirilmesi için özel istihdam programlarına başvurulması da çeşitli ülkelerde ve son yıllarda Türkiye’de izlenen yöntemlerdendir (Mütevelliöğlu ve Aksoy, 2010).

İstihdamı arttırmak ve işsizliği azaltmak ise sadece piyasanın ve sermayenin üreteceği çözümlere bırakılmayacak kadar önemli konulardır. Bunun sorumluluğu başta devlet olmak üzere herkese düşmektedir. Ayrıca, işsizliği

ortadan kaldırmak sermayenin ve kapitalist işleyişin doğasına aykırı bir durumdur. Çünkü işsizler arttıkça işçinin pazarlık gücü azalacak ve bu sayede daha ucuza işçi çalıştırmak mümkün olacaktır. Sermaye ve işveren çevreleri işsizliğe karşı zaman zaman bireysel düzeyde iyi niyetli çabalar gösterebilirler ancak bütün olarak bakıldığında samimi bir çaba içerisinde olabilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla işsizlikle mücadele devletin öncelikli işi olmalıdır (Sapançalı, Kasım 2007/Şubat 2008).

İşsizlikle ulusal ve yerel düzeyde etkin bir şekilde mücadele etmenin temel koşulu ise uygulamaya yön verecek ulusal bir istihdam stratejisinin belirlenmesi ve makro düzeyde istihdam yaratacak ekonomik ve sosyal politikaların hayata geçirilmesidir (Mütevelliöğlu ve Aksoy, 2010).

3.BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN BEVERİDGE EĞRİSİNİN ELDE EDİLMESİ, DIŞ TİCARET VE İSTİHDAM İLİŞKİSİNİN EĞRİ İLE ORTAYA KONULMASI

3.1. BEVERİDGE EĞRİSİ ANALİZİ İÇİN OLUŞTURULAN VERİ SETİ

Bir ekonomiye ait Beveridge eğrisinin çizilebilmesi için açık iş ve işsizlik verileri gerekmektedir. Türkiye’ye ait 1989-2013 yıllarını kapsayan dönemsel Beveridge eğrisini hesaplayabilmek için gerekli olan açık iş verileri bu değerlerin sadece Türkiye İş Kurumu tarafından yayınlanması nedeniyle Türkiye İş Kurumu’ndan alınmıştır. İşsizlik verileri ise TÜİK’ten alınmıştır. Ancak elde edilen veriler arasında sayısal tutarsızlık bulunmaktadır ve işgücü piyasasının istihdam oluşturma potansiyelini tam olarak yansıtamamaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak için açık iş ve işsizlik verileri ayrı ayrı yıllık istihdam artışı ile toplanmış ve endeks haline getirilmiştir. Seriler endeks haline getirilirken 1989 yılı baz yılı olarak ele alınmıştır. Açık iş değerleri her yıl için hesaplanırken; hesaplanan yıldaki istihdamdaki yıllık değişme ve açık iş toplamı, 1989 yılı istihdamdaki yıllık değişme ve açık iş toplamına bölünmüş ve 100 ile çarpılmıştır. (İstihdamdaki yıllık değişme ve açık iş toplamı alınırken, yıllık istihdam artışının negatif olduğu yıllarda sadece açık iş verileri kullanılmıştır). İşsizlik değerleri her yıl için hesaplanırken de aynı şekilde hesaplanan yıldaki istihdamdaki yıllık değişme ve işsizlik toplamı, 1989 yılı istihdamdaki yıllık değişme ve işsizlik toplamına bölünmüş ve 100 ile çarpılmıştır. (İstihdamdaki yıllık değişme ve işsizlik verileri toplamı alınırken, yıllık istihdam artışının negatif olduğu yıllarda sadece işsizlik verileri kullanılmıştır). Böylece 1989-2013 yılları arasındaki açık iş ve işsizlik artışının Beveridge eğrisini çizmek ve ilgili yıllardaki istihdam performansını incelemek amaçlanmıştır.

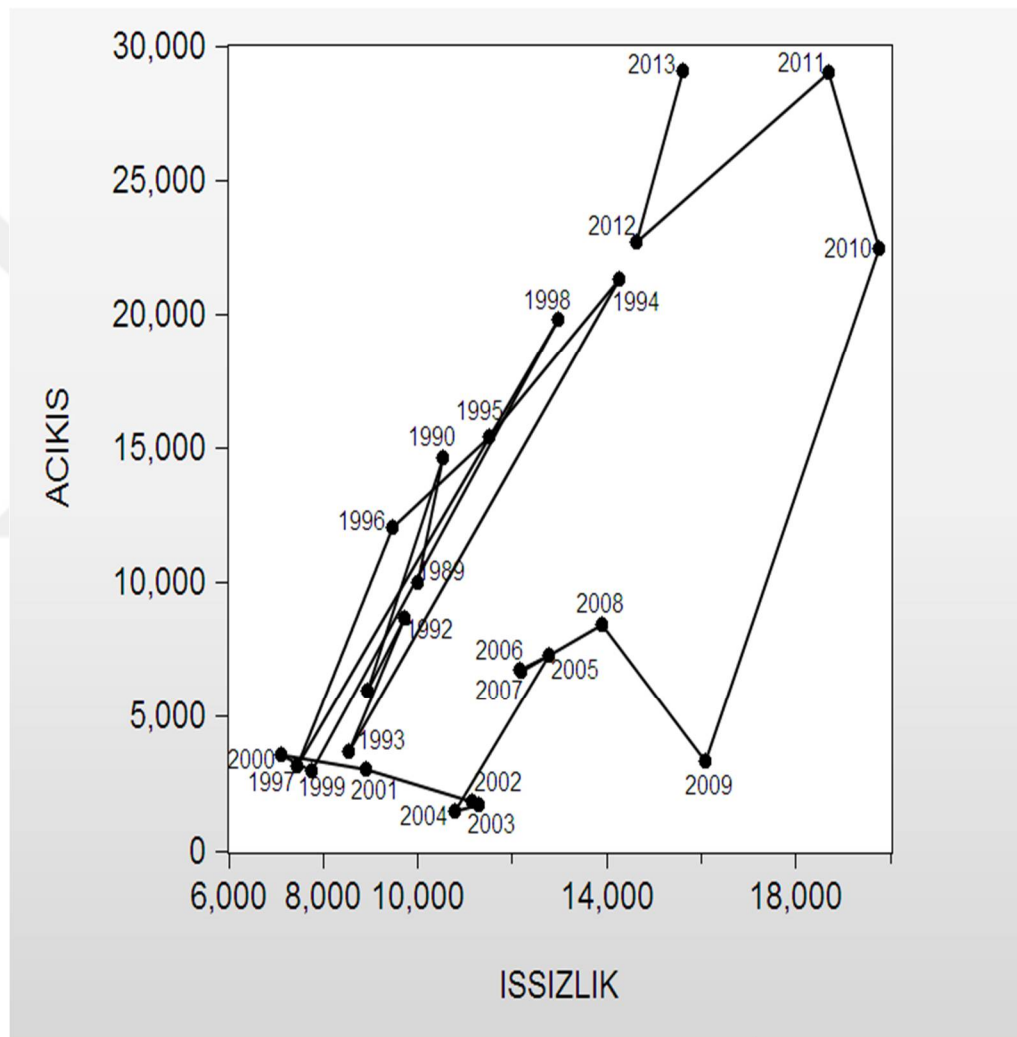
Tablo 15: 1989-2013 Yıllarına Ait Açık İş ve İşsizlik Değerleri

Yıllar	Açık İş Endeksi	İşsizlik Endeksi
1989	100,00	100,00
1990	146,60	105,43
1991	59,68	89,41
1992	87,02	97,15
1993	37,12	85,51
1994	212,83	142,69
1995	154,32	115,03
1996	120,27	94,66
1997	31,77	74,38
1998	198,09	129,79
1999	29,89	77,64
2000	35,92	71,12
2001	30,22	89,04
2002	18,55	111,54
2003	17,22	112,86
2004	14,61	107,97
2005	73,09	127,80
2006	67,63	121,50
2007	66,85	121,82
2008	84,52	138,84
2009	33,15	160,89
2010	224,50	197,51
2011	289,89	187,01
2012	226,79	146,17
2013	290,90	156,18

3.2. TÜRKİYE’NİN 1989-2013 YILLARINA AİT DÖNEMSEL BEVERİDGE EĞRİSİ VE EĞRİNİN ANALİZİ

Şekil 10’da gösterilen 1989-2013 yıllarına ait dönemsel Beveridge eğrisi açık işler ile işsizlik arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koymaktadır. Açık iş ve işsizlik değerlerinin koordinatlar düzlemindeki yeri hem ekonominin konjonktürel durumu, hem de işgücü piyasasının uyumlaştırma süreci hakkında fikir vermektedir.

Şekil 10: Türkiye’nin 1989-2013 Yıllarına Ait Dönemsel Beveridge Eğrisi

Eğriyi göre dış ticaretin serbestleştiği ilk yıllarda işsizlik değerleri nispeten düşük seviyelerde olmuş, açık işler ise artma ve azalma yönünde hareket kazanmıştır. Bu yıllardan itibaren 2000 yılına kadar genel olarak işgücü piyasası açık iş sayısının işsizlik sayısından fazla olduğu yer olan 45° derece doğrusunun solunda yer almaktadır. Bu tarihten sonra ise özellikle kriz yıllarında işsizlik sayısının açık iş sayısından fazla olduğu yer olan 45°

doğrusunun sağında yer almaktadır. 1989-2013 yılları arasında özellikle 1994 yılı ve 2008 yılından sonra Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşmıştır. Kriz yıllarından sonra özellikle 1994, 2001-2002 ve 2008 krizleri sonrasında Beveridge eğrisinin iktisat kuramıyla uyumlu olarak saat yönünün tersine doğru hareket ettiği görülmektedir. Hem açık iş sayısı hem de işsizlik sayısı krizlerden olumsuz etkilenmiştir ve işsizlik açık işlere göre daha uzun yıllar tepki göstermektedir.

Genel olarak 1989 yılından itibaren 1994 yılına kadar işgücü piyasasında istikrarlı bir seyir izlemese de çeşitli düzelmeler yaşandığı görülmektedir. Kimi yıllarda açık iş değerleri artarken, kimi yıllarda işsizlik değerleri azalmıştır. 1994 yılından sonra ise hem açık iş değerleri hem de işsizlik değerleri azalmaya başlamış, 2000 yılında en düşük seviyeye gelmiştir. 2000 yılında eğrinin orijine en yakın konumda olması teorik olarak uyumsuzluğun en az yaşandığı yıl olduğunu göstermektedir. Ancak açık iş değerleri önceki yıllara göre çok düşmüştür ve istihdam azalmıştır. Bu nedenle, eğrinin orijine en yakın konumda olmasının sebebi bu yılda uyumsuzluğun en aza inmesi olarak yorumlanmamalıdır. Bu durumun nedeni daha çok 1998 yılında Asya ekonomilerinde yaşanan kriz, 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin piyasalara etkisi ve Kasım 2000 krizi dahil olmak üzere ekonomiyi etkileyen iç ve dış faktörlerdir. Son yıllarda ise işgücü piyasasının tekrar 45° doğrusunun solunda olması nedeniyle ekonominin canlanma sürecinde olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda açık iş sayısı işsizlik sayısından fazla olsa da özellikle 2008 yılından sonra açık iş sayısı ile işsizlik sayısı zaman zaman birlikte artış göstermiş, Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşmıştır.

Beveridge eğrisinin orijinden uzaklaşması işgücü piyasasında açık işler ile işsizler arasında vasıf uyumsuzluğu olduğunu göstermektedir. Açık iş-işsiz eşleşmelerinin genellikle krizlerin yaşandığı yıllardan sonra bozulduğu ve özellikle 2008 krizinden sonra uyumsuz eşleşmenin arttığı görülmektedir. Kriz, diğer makroekonomik gelişmelerin olumsuz etkisi ve işgücü piyasasının yapısal sorunları dış ticaretin getirdiği olumlu etkinin önüne geçmiştir. Beveridge eğrisinin orijinden uzaklaşması, işgücü piyasasında doğal işsizliğin artması anlamına gelmektedir.

İşsizliğin istenilen düzeyde azalmaması ve son yıllarda tekrar artış göstermeye başlaması Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi'nde de öngörüldüğü şekilde ticari serbestleşmeye bağlı olarak artan işgücü talebinden tam olarak yararlanılamadığını gösterir. Çünkü işgücü talebinin artmasının işsizliğin azalmasına, işsizliğin azalmasının da açık iş sayısının artmasına neden olması beklenir. Türkiye'de ise son yıllarda hem işsizlik hem de açık iş sayıları artmıştır. İşsizlik yüksek iken açık iş sayısının da yüksek olması daha çok açık işler ile işsizler arasındaki vasıf uyumsuzluklarından, açık işler ile işsizlerin bölgesel uyumsuzluklarından ve emek mobilitesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda artan işgücü talebinden tam olarak yararlanılamamasının temel sebebi büyük ölçüde talep edilen işgücünün vasıfları ile mevcut işgücünün vasıfları arasında uyumsuzlukların olmasıdır.

Dış ticaret serbestleştikten sonra işsizlik sayılarında görülen artışlar sonucunda ise direkt olarak dış ticaretin serbestleşmesi işsizliği arttırmıştır sonucuna varmak yanlış olacaktır. Çünkü serbestleşmeden önce ve sonra işgücü piyasasını olumsuz etkileyen kendi sorunları vardır. Bu doğrultu da yaşanan gelişmeleri sadece dış ticaretin serbestleşmesine bağlamak gerçekçi olmayacaktır. Ayrıca Beveridge eğrisini çizmek için gerekli olan açık iş verilerinin sadece İŞKUR tarafından yayınlanıyor olması, kurumlar arasındaki veri farklılıkları gibi nedenler verilerde sapmalara neden olabilmektedir. Bu nedenle Beveridge eğrisi işgücü piyasasını çalışılan örneklem ile temsil etmektedir. Bu doğrultularda Beveridge eğrisinden çıkarabilecek temel sonuç ise çalışılan yıllar içerisinde açık iş ve işsizlik arasındaki uyumsuzluğun artmış olmasıdır.

SONUÇ

Dış ticaret ve gelir dağılımı konusunda yapılan analizler daha çok Heckscher-Ohlin Faktör Donanımı Teorisi ve bu teoriden ortaya çıkarılan Uluslararası Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi ile Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisine dayanmaktadır. Bu teorilerde daha çok dış ticaretin üretim faktörleri fiyatları yani bölüşüm üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çalışmada ise üretim faktörlerinden sadece emek faktörü üzerinde durulmuş ve dış ticaretin emek faktörü yani işgücü üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Özellikle Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teorisi'ne göre dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte ülkelerde bol bulunan üretim faktörüne talep ve bu faktörün fiyatı artar; daha az olan üretim faktörüne talep ve bu faktörün fiyatı azalır. Yani modele göre gelişmekte olan ekonomilerde emek yoğun ürünlerin üretiminde çalışan vasıfsız emek talebi artar, gelişmiş ekonomilerde ise sermaye yoğun sektörlerde çalışan vasıflı emek talebi artar. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'ye bakıldığında artan emek talebi doğrultusunda işsizliğin azalması ve açık işlerin artması beklenmektedir. Beveridge eğrisi yardımı ile Türkiye işgücü piyasası incelediğinde ise karşımıza farklı bir tablo çıkmaktadır.

Öncelikle 1989-2013 yıllarına ait dönemsel Beveridge eğrisinin iktisat kuramıyla uyumlu olarak açık işler ile işsizlik arasındaki negatif ilişkiyi yansıttığı ve kriz yıllarından sonra saat yönünün tersine doğru hareket ettiği ortaya konulmuştur. Eğriye göre dış ticaretin serbestleştiği ilk yıllarda işsizlik değerleri nispeten düşük seviyelerde olmuş, açık işler ise artma ve azalma yönünde hareket kazanmıştır. Bu yıllardan itibaren 2000 yılına kadar genel olarak işgücü piyasası açık iş sayısının işsizlik sayısından fazla olduğu yer olan 45° derece doğrusunun solunda yer almaktadır. Bu tarihten sonra ise özellikle kriz yıllarında işsizlik sayısının açık iş sayısından fazla olduğu yer olan 45° doğrusunun sağında yer almaktadır. 1989-2013 yılları arasında özellikle 1994 yılı ve 2008 yılından sonra Beveridge eğrisi orijinden uzaklaşmıştır. 1994, 2001-2002 ve 2008 krizleri sonrasında Beveridge eğrisinin saat yönünün tersine doğru hareket ettiği görülmektedir. Hem açık iş sayısı hem de işsizlik sayısı krizlerden olumsuz etkilenmiştir.

Açık iş sayısı son yıllarda artmış olsa da işsizlik sayısının da yüksek olması ve Beveridge eğrisinin orijinden uzaklaşması işgücü piyasasında açık işler ile işsizler arasında vasıf uyumsuzluğu olduğunu göstermektedir. Açık iş-işsiz eşleşmelerinin genellikle krizlerin yaşandığı yıllardan sonra bozulduğu ve özellikle 2008 krizinden sonra uyumsuz eşleşmenin arttığı görülmektedir. Ayrıca Beveridge eğrisinin orijinden uzaklaşması, işgücü piyasasında doğal işsizliğin arttığı anlamına gelmektedir. Bu gelişmeler işgücü piyasasında ciddi şekilde uyumsuz eşleşmelerin yaşandığını ve bu durumun öncelikle çözülmesi gereken bir problem olduğunu göstermektedir.

Türkiye'ye ait veriler incelendiğinde Türkiye ekonomisinin istihdam yaratabilen bir ekonomi olduğu görülmektedir. Dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte yeni yatırımlar yapılmış ve yeni iş imkânlarının artmasına bağlı olarak istihdam da artmıştır. Ancak işsizlik sayıları istenilen şekilde düşürülemediği Yaşanan bu gelişmeleri ise sadece dış ticaretin serbestleşmesine bağlamak doğru değildir. Çünkü işgücü piyasasında var olan yapısal sorular yine işgücü piyasasını dış ticaretten daha çok etkilemektedir.

Türkiye işgücü piyasasında işsizliğin artış göstermesindeki en büyük faktörlerden biri eğitimin niteliği ile işgücü talebi arasındaki vasıf uyumsuzluklarıdır. Eğitim düzeyi arttıkça işsizlik yeteri kadar azalmamaktadır. Diğer faktör ise, tarımdaki çözümlerdir. Tarım sektöründen ayrılan işgücü sanayi sektörüne kaymakta, sanayi sektöründe istihdam olanağı bulamadığı için işsiz kalmaktadır. Ayrıca işsizliğin artmasında; işgücüne katılım oranının düşüklüğü, işgücüne dahil olmayan nüfusun yüksekliği, kadınların istihdama katılımının düşük olması, kentlerde işsizliğin kırlara göre yüksek oluşu, ücret dışı işgücü maliyetlerinin yüksek olması ve bununla bağlantılı olarak kayıtdışılığın da artması, tarımda makineleşme, otomasyona ve teknolojiye dayalı yeni üretim biçimlerinin oluşması sonucu işgücünden tasarruf sağlanması, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sanayi işçiliğinden bilgi işçiliğine geçiş, en çok istihdam oluşturan sektörün hizmet sektörü olması ve gelir düzeyinin düşük olmasının iç talebin düşmesine yol açarak toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizliğe neden olması gibi Türkiye işgücü piyasasının kendi yapısından kaynaklanan problemler etkilidir. Ayrıca uygun eşleşmeleri sağlayacak bilgi sisteminin yeterli olmaması ve bunu sağlayan kurumların azlığı, işgücünün bölgeler ve iş alanları arasındaki mobilitesinin

düşük olması, ucuz işgücü talep eden gelişmiş ülkelerin Türkiye'den daha ucuz işgücüne sahip olan diğer ülkelere yönelmeleri ya da dışarıda üretmek için bu yerlerdeki taşeronlara vermesi gibi faktörler işsizliğin artmasında etkilidir.

Bir yandan işsizlik artarken bir yandan işgücü bekleyen açık işler artmaktadır. Bu durum işgücünün açık işlerin ihtiyaç duyduğu özelliklere sahip olmadığını göstermektedir. Eğitim sisteminde çeşitli aksaklıklar olduğu görülmektedir. Çalışma çağındaki genç nüfus eğitim sistemini tamamladıktan sonra açık işleri doldurmak yerine işsizlik havuzuna dâhil olmaktadır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için bilginin artan önemi doğrultusunda işgücünün vasfı eğitimle arttırılmalı, işgücü kendini sürekli yenilemeli ve işgücü ihtiyaç duyulan ve gelecekte de önemi artacak alanlarda meslek sahibi olmaya yönlendirilmelidir. Ayrıca uyumlu eşleşmeleri sağlayacak bilgi sisteminin geliştirilmesi ve bunu sağlayan kurumların veriminin ve sayısının arttırılması, açık işler ve işsizler arasında bölgesel uyumsuzlukların giderilmesi, gelir dağılımı eşitsizliklerinin önüne geçilerek ve gelir dağılımı iyileştirilerek iç talebin canlı tutulması, ihtiyaç duyulan ve daha verimli sektörlerde istihdam alanları oluşturulması gibi çeşitli önlemler de alınabilir.

Dış ticaretin serbestleşmesi bir yandan bir kısım insanı iş sahibi yaparken, diğer yandan bir kısım insanın işsiz kalmasına neden olmaktadır. Önemli olan var olan açık işleri dolduracak ve gelecekte açılacak yeni açık işleri doldurabilecek, çağın gerektirdiği nitelikte işgücünü yetiştirmektir. Çalışabilir yaştaki nüfusun toplam nüfus içinde en büyük paya sahip olduğu "Demografik Fırsat Penceresi"nde olan Türkiye'nin işsizliği düşürerek bir an önce bu durumu lehine çevirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağayev, A. ve Bora, S. (2012). Türkiye için Beveridge Eğrisi ve emek piyasası üzerine bir inceleme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(565).
- Ar, N. A. (2007). *Küreselleşme sürecinde Türkiye’de ücretlerin gelişimi*. Ankara: Başbakanlık Yayınevi.
- Aren, S. (1992). *İstihdam para ve iktisadi politika* (10. Baskı). Ankara: Savaş Yayınları.
- Aslan, N. ve Terzi, N. (2006). Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) Teorisi ve teorisinin değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 6.
- Aslan, N. ve Terzi, N. (2007, Ocak). Gelişmiş ve gelişen ülkelerde uluslararası ticaret - ücret ilişkisi ve Türkiye uygulaması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öneri* 7(27), 217-233.
- Ayaş, N. ve Çeştepe, H. (2010). Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkileri: Türk imalat sanayi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 259-281.
- Aydın, N. (2012, Nisan). İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye işgücü piyasasına ilişkin bir değerlendirme. *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, 2(32).
- Aykaç, M. (2000). Sendikaların geleceği: Küreselleşme ve yapısal değişiklikler açısından bir analiz. *Prof. Dr. Nusret Ekin’e armağan* (553-596). Ankara: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları.
- Aytemiz, S. K. (2006). Ticaretin serbestleşmesi ve Türkiye imalat sanayinde toplam faktör verimliliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 71-93.
- Bakkalcı, C. ve Arın, N. (2011). Dış ticaretin ücretler yoluyla emek piyasalarına etkileri. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2(2), 90-112.
- Başterzi, S. (1996). *İşsizlik sigortası*. (Yayın no: 509). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve uluslararası ticaret teorileri. *Cumhuriyet*

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2).

- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye’de işsizlik sorununun çözümlenmesinde uygulanan ekonomi politikalarının analizi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Berksoy, T. (1994). *Dış ticarete liberalleşme ve ithalat eğilimleri*. (yayın no: 1994-27). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Beşikkaya, N. (2012). *Küreselleşme sürecinin ücretler üzerindeki etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Beveridge, W. H. (1944). *Full employment in a free society*. London: George Allen and Unwin.
- Bilir, H. (2011). *1980 Sonrası dönemde Türkiye’de genç işsizliğin ücret yapışkanlığı üzerindeki etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Blanchard, O. J. and Diamond, P. (1989). The Beveridge Curve. *Brookings Papers on Economic Activity, 1*.
- Bleakley, H. and Fuhrer, J. C. (1997, September/October). Shifts in the Beveridge Curve, job matching and labor market dynamics. *New England Economic Review*.
- Boduryan, İ. (2004). *Küreselleşme ile artan işsizlik ve Avrupa Birliği ve Türkiye’de İstihdam Politikaları*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Boztepe, Y. (2007). *Türkiye’de işsizlik kavramı ve işsizliğin ortadan kaldırılması ile ilgili bir model oluşturulması*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cengiz, S. ve Şahin, A. (2011). Refah kaybı çerçevesinde işsizlik. *Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(1)*.
http://www.sosbilko.net/dergi_EBD/arsiv/2011_1/12sibel_cengiz.pdf
 adresinden 5 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.
- Ceylan, R. (2009). *Ekonomik büyüme ve yakınsama süreci*. Yayınlanmış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ceylan, R. (2010). OECD ülkelerinde imalat sanayinde birim emek maliyetleri yakınsıyor mu?. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 105-119.
- Çetinkaya, E. (2010). Genç işsizliğin teorik açıklaması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (58).
- Dağdelen, İ. (2004). Liberalizasyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1).
- Dağdemir, E. U. (2011). Türkiye’de ticaretin serbestleştirilmesi sürecinde iç ticaret hadlerine yönelik bir analiz: 1990 – 2009. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3),121-134.
- Dağdemir, Ö. (2008). Gelişmekte olan ülkelerde dışı açılma sürecinde kalkınma ve sektörel düalizm ilişkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2),47-70
- Değer, K. (2006). Ticari liberalizasyon ve gelir dağılımı: Gelişmekte olan ülkeler üzerine bir analiz. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61(2), 63-87.
- Demirci, S. (2011). *Türkiye’de istihdam aracılık hizmetlerinde özel istihdam bürolarının rolü*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deviren, N. V. (2004, Eylül). Yeni dış ticaret teorileri. *Mevzuat Dergisi*, (81).
- Diriöz, S. Ç. (2012). *İstihdamın arttırılmasında aktif işgücü politikalarının rolü*. Yayınlanmış uzmanlık tezi, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dişbudak, C. ve Süslü, B. (2007). Türkiye’de kişisel gelir dağılımını belirleyen makro ekonomik faktörler. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(65), 1-23.
- Dumlupınar, Ü. (2008). *Dış ticaretin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi: 1981-2005 Türkiye üzerine bir uygulama*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Durdu, Z. (2009). Modern devletin dönüşümünde bir ara dönem: Sosyal refah devleti. *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22).
- Durgun, Ö. (2011, Nisan). İstihdam artışı işsizlik sorununu çözmekte yeterli midir?. *Mevzuat Dergisi*, (160).

- DPT. (2007). *Dış ticaret özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/ök660.pdf> adresinden 10 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır.
- DPT. (2007). *İşgücü piyasası özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/isgucu/ök662.pdf> adresinden 27 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır.
- Ekizceleroğlu, C. (2008). *Bilgi ekonomisinin dış ticaret içindeki yeri: Türkiye örneği*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Erdem, Z. (2005). Sanayi işçisinden bilgi işçisine: Yeni ekonominin değişen işçi tipi. [Prof. Dr. Turan Yazgan'a armağan özel sayısı]. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (49).
- Erdugan, E. (2007). *Uluslararası ticaretin Türkiye imalat sanayinde istihdam üzerindeki etkileri: Sektörel bir analiz*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdut, T. (2005). İşgücü piyasasında enformelleşme ve kadın işgücü. *Çalışma ve Toplum*, (6).
- Erhalim, S. (2011). *Türkiye’de tarım sektöründe istihdamın azalması ve işgücü piyasasına etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erkan, B. (2003). Türkiye’de 1980 sonrası Merkez Bankası politikaları.
http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/b_erkan.doc adresinden 30 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır.
- Esen, O. (1997). Küreselleşme, gelir dağılımı ve gelişmekte olan ülkeler. *Ekonomik Yaklaşım* 8(26).
- Eser, B. Y. ve Terzi, H. (2008). Türkiye’de işsizlik sorunu ve Avrupa istihdam stratejisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (30), 229-250.
- Gerber, J. (2005). *International Economics*. Third edition, Pearson Education Inc. Boston: The Addison-Wesley Series in Economics.

- Gingrich, C. D. and Garber, J. D. (2010). Trade liberalizations impact on agriculture in low income countries: A comparison of El Salvador and Costa Rica. *The Journal of Developing Areas*, 43(2), 1-17.
- Gökalp, G. (2009). *1990'lı yıllardan günümüze Türkiye'de büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkilerin analizi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökalp, M. F. ve Akgün, G. (2011). Türkiye imalat sanayinde serbest ticaretin istihdam etkisi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(552).
- Gökalp, M. F., Baldemir, E. ve Akgün, G. (2011). Türkiye ekonomisinde dışa açılma ve gelir eşitsizlikleri ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 18(1), 87-104.
- Gül, E. ve Kamacı, A. (2012). Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkileri: Bir panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 23-32.
- Gül, S. S. (2006). *Sosyal devlet bitti, yaşasın piyasa!*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Güney, A. (2010). Türkiye'de geliştirilmiş işsizlik oranları. *Çalışma ve Toplum*, (2010/1).
- Güney, M. E. (2006). Tam üyelik müzakereleri sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nde işsizlik sorununun karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 56(2).
- Gürsel, S., İmamoğlu, S. ve Zeydanlı, T. (2010). Tarımda istihdam bilmeçesi. *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Araştırma Notu*, 10(95).
- Gürsel, S. ve Uysal, G.(2012). Türkiye'de işgücü piyasası dinamikleri ve yapısal sorunlar. *TİSK Akademi*, (2012/11).
- Kanık, B., Sunel, E. ve Taşkın, T. (2012). Beveridge eğrisi ve eşleşme fonksiyonu: Türkiye Örneği. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ekonomi Notları*, (2012-24).
- Karaçor, Z. ve Saraç, T. B. (2011). Dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisi: Türkiye örneği (1963-2009). *Yönetim ve Ekonomi*, 18(2).

- Karanfil, Ş. (2010). *Türkiye’de eğitimli işsizler: Nedenleri ve sonuçları*.
Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Karluk, R. (2002). *Uluslararası ekonomi, teori ve politika temel bilgileri*.
Turhan Kitabevi: Ankara.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2005). *Türkiye ekonomisi (genişletilmiş ve geliştirilmiş 18. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, A. ve Şen, H. (2010). Beveridge eğrisi: Teori ve Türkiye Uygulaması.
TİSK Akademi, (2010/II).
- Konukman, A. ve Çiftçi, C. (2008). Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri. *Ekonomik Yaklaşım*, 19, 59-83.
- Konya, S. (2009). *İstihdam politikaları ve işsizliğin yapısal analizi: Türkiye örneği*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Krugman, P. and Wells, R. (2011). *Makro iktisat*. (Çev. F. Oğuz, M. M. Arslan, K. A. Akkemik ve K. Göksal). Palme Yayıncılık: Ankara (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 2009).
- Kurt, S. ve Berber, M. (2008). Türkiye’de dışa açıklık ve ekonomik büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-80.
- Mortaş, E. (2011). *Küreselleşme sürecinde işgücü yapısında meydana gelen değişimler ve endüstri ilişkileri üzerine etkileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Murat, S. (2007). *Dünden bugüne İstanbul’un işgücü ve istihdam yapısı*. (Yayın No:2007-73). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- MÜSİAD. (2012, Kasım). *Küresel kriz ve istihdam*. (80). İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Araştırma Raporları.
- Mütevellioğlu, N. ve Aksoy, B. (2010). İşsizlikle mücadelede il istihdam ve mesleki eğitim kurullarının işlevi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1).
- Nuriev, H. B. (2008). *Tarımsal işgücü yapısındaki dönüşümün Türkiye işgücü Piyasalarına etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

- Ohlin, B. (1967). *Interregional and international trade*. Cambridge: Harvard University Press.
- Öz, S. (2010). Nobel ekonomi ödülü: Arama ve eşleştirme modelleri. (10-17). *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu*.
- Özdemir, S., Ersöz, H. Y. ve Sarıoğlu, İ. (2006). *İşsizlik sorununun çözümünde Kobi'lerin desteklenmesi*. (2006-45).Yayın no: İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özel, H. A. (2012). Ticari serbestleşmenin teorik temelleri ve yeni ticari serbestleşme teorileri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1)*.
- Özel, H. A., Topkaya, Ö. ve Kurt, S. (2012). Ticari açıklık ve işsizlik ilişkisi: Türkiye örneği. *Kamu-İş, 12(4)*.
- Öztürk, N. (2009). *Dış ticaret / kuram-politika-uygulama*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Pazarlıoğlu, V. ve Çevik, E. İ. (2007). Verimlilik, ücretler ve işsizlik oranları arasındaki ilişkinin analizi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi, 14(2)*
- Polat, Ö., Uslu, E. E. ve Aydemir, C. (2011). İmalat sanayinde dış ticaret ve istihdamın panel veri analizi. *Business and Economics Research Journal, 2(3)*, 161-171.
- Saatçioğlu, C. ve Gövdere, B. (2001). Küreselleşme, teknoloji ve ticaret ile işsizlik arasındaki ilişkiye eleştirel bir yaklaşım. (İFMC yayını). *İktisat Dergisi, (416)*, 40-44.
- Sandalcılar, A. R. ve Yalman, İ. N. (2012). Türkiye’de dış ticaretteki serbestleşmenin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2)*, 49-65.
- Sapancalı, F. (2007, Kasım / 2008, Şubat). Türkiye’de işgücü piyasası, sorunlar ve politikalar. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 21(2-3)*.
- Saraç, E. (2010). *Uluslararası ticaret ve istihdam*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası iktisat teori, politika ve uygulama* (Geliştirilmiş 15. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Stolper, W. F. and Samuelson, P. A. (1941). Protection and real wages. *The Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.
<http://www.jstor.org/stable/2967638> adresinden 25 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Şaylan, Ş. (2006). *Finansal liberalizasyon gelir dağılımı ilişkisi ve Türkiye örneği (1989- 2004)*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şen, H. (2006). *Küreselleşme sürecinde Türkiye 'de emek arz ve talebindeki değişimin işgücü ve istihdam üzerindeki etkileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şenses, F. (2009). *Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi?* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. ve Taymaz, E. (2003, February). Unutulan bir toplumsal amaç: Sanayileşme ne oluyor? Ne olmalı?. *ERC Working Papers in Economics*, (03/01).
- Şimşek, Y. (2010). *Türkiye 'nin dış ticaretinin yapısı (1980-2009)*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tansel, A. (2012). *2050 'ye doğru nüfusbilim ve yönetim: işgücü piyasasına bakış*. (Yayın no: TÜSİAD-T/2012-11/536). İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Tiryaki, M. (2007). *Avrupa Birliği uyum sürecinde tarımdan kopan işgücününün istihdam edilmesinde aktif istihdam politikalarının rolü ve etkinliği*. Yayınlanmış uzmanlık tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türkan, E. (2005). Türkiye 'de işgücününün yapı ve nitelikleri: Gelişme ve değerlendirmeler. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*.
- Türkcan, B. (2007). *Türkiye 'de işsizlik sigortası ve işgücü piyasasına etkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2002). *Küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri*. Ankara: Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf> adresinden 19 Aralık 2012 tarihinde alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). Hanehalkı işgücü araştırması mikro veri seti.

http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html

adresinden 19 Aralık 2013 tarihinde alınmıştır.

TÜSİAD. (2002, Aralık). *Türkiye’de işgücü piyasası ve işsizlik*. (Yayın No: TÜSİAD- T/2002/12-354). İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

TÜSİAD. (2004, Aralık). *Türkiye’de işgücü piyasasının kurumsal yapısı ve işsizlik*. (YayınNo: TÜSİAD-T/2004-11/381). İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Uğur, İ. (2007). *Kayıtdışı ekonominin istihdam üzerine etkileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Utkulu, U. (2005). *Türkiye’nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Uyanık, Y. (2008). Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10(2), 209-224.

Uysal, Y. (1997). *Bölüşüm ilişkileri ve bu ilişkilerin düzenlenmesinde etkili olabilecek iktisat politikalarının değerlendirilmesi: Türkiye örneği*. Yayınlanmış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Valletta, R. and Hodges, J. (2006). Job matching: Evidence from the Beveridge Curve.. *FRSB Economic Letter*. (2006-08).

Yahşi, F. (2007). *Küreselleşme ve istihdam*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yashiv, E. (2006, December). The Beveridge Curve. (IZA DP No: 2479). *Discussion Paper Series*.

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=950928 adresinden 21 Mayıs 2013 tarihinde alınmıştır.

Yiyit, M. (2011). *Türkiye’de 1980 sonrasında ihracata dayalı büyüme modeline geçilmesinin işsizliğe etkilerinin küreselleşme bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Yücel, İ. H. (1997). *Bilim- teknoloji politikaları ve 21. Yüzyılın toplumu*. DPT. <http://ekutup.dpt.gov.tr/bilim/yucelih/biltek.html> adresinden 30 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır.
- Yüceol, H. M. (2002). *Emek Piyasası Kuramları ve Türkiye’de İşsizlik Sorunu*. Yayınlanmış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yüceol, H. M. (2005). Bir politika değişkeni olarak işsizliğin ölçülmesi sorunu ve Türkiye’de gerçek işsizlik oranı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 118-133. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067976> adresinden 10 Mart 2014 tarihinde alınmıştır.
- Yüksel, E. ve Saridoğan, E. (2011). Uluslararası ticaret teorileri ve Paul R. Krugman’ın katkıları. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206. <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/view/1012000285> adresinden 15 Nisan 2012 tarihinde alınmıştır.
- Zaim, H. (2005). Yeni gelişmeler ışığında bilgi işi ve bilgi işçisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49). <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023000478> adresinden 21 Mart 2014 tarihinde alınmıştır.
- Zaim, S. (1992). *Çalışma ekonomisi* (yenilenmiş ve genişletilmiş 9. baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi. <http://www.iskur.gov.tr> adresinden 21 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır. <http://www.iskur.gov.tr> adresinden 18 Mart 2015 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 22 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 24 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 27 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 31 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 07 Mart 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 10 Nisan 2014 tarihinde alınmıştır. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 18 Mart 2015 tarihinde alınmıştır.